

TUDÁS

MENEDZSMENT

A Pécsi Tudományegyetem

Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának periodikája

XII. évfolyam 1. szám

2011. április

Tartalom

Béres András A színház a kisebbségi létezés terében	3
Arató Gergely A munkaerőpiac és oktatás kapcsolatának új modellje.....	18
Baka József A felnőttképzés területi alapú innovációja.....	24
Lippóy Dóra – Lükő István – Tombor Viktória A nevelőszülőképzés korszerűsítése.....	30
Vámosi Tamás A kereskedelmi és iparkamarák szerepvállalása a szak- és felnőttképzési rendszerben.....	44
Lakatos Artur A tudományos publikáció menedzsmentjének alapjai	60
Tombor Viktória Taniroda, mint pilot projekt bemutatása a Szak-és Továbbképző Intézetben.....	70
Fodorné Tóth Krisztina Kommunikáció – szóhasználat és referencia.....	75
Pankász Balázs Web 2.0 és social media alkalmazásának lehetőségei a felsőoktatás területén	83
Pintér István Figyelni a hazugságra.....	96
K. Farkas Claudia Iskola a két háború közötti Olaszországban.....	111
Könyvrecenzió	116
Abstract	119

Szerkesztő bizottság: elnök: Halmos Csaba, PTE FEEK címzetes egyetemi tanár; felelős szerkesztő: Bodó László (bodo@feek.pte.hu). Tagok: Agárdi Péter egyetemi tanár, Kleisz Teréz egyetemi docens, Nemeskéri Zsolt hab. egyetemi docens, János Réka és Szamosközi István Babeş-Bolyai Egyetem.

Kiadja a PTE FEEK

Felelős kiadó: Koltai Dénes dékán, tanszékvezető egyetemi tanár

Szerkesztőség: 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.

Korábbi számaink elérhetők:

<http://www.feek.pte.hu/tudasmenedzsment/index.php>

ISSN 1586-0698

Nyomda: BOCZ KFT. Felelős vezető: Bocz Emil ügyvezető.

BÉRES ANDRÁS

A színház a kisebbségi létezés terében

*Adatok a marosvásárhelyi magyar színházi közönségről
néhány halk szavú kiszólással*

A kilencvenes évek közepétől a marosvásárhelyi műsorszínházak magyar közönsége a korábbi évtized átlagának az egyharmadára esett vissza. A *Nemzeti Színház* közönségének történetében a nézőszám zuhanásszerű csökkenése a fordulat évében, az 1989/90 évadban kezdődött el, de a rá következő évadokban ezek az alacsony értékek még nem váltak állandóvá. Az 1988/89-es évadban a nézők száma még 90.083 volt¹. A nyolcvanas évek átlagában ez egyáltalán nem számított magas nézőszámnak. A nézettség az 1983/84-es évadban érte el a legmagasabb szintet, ekkor 215 714 nézője volt a *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* magyar előadásainak, de 1981/82 évadban is 177 025 volt a nézők száma. A nyolcvanas években a közönség átlagos létszáma évadonként 130 000 körül mozgott, pontosabban: az 1979/80 és az 1988/89 közötti tíz évad átlagos nézőszáma 130 202 volt. Nos, a 1989/90 évadban a nézők száma 52 822-re esett vissza, ami a nyolcvanas évek átlagához képest 59,43%, a megelőző évadhoz képest, pedig 33,6%-os csökkenést jelentett.

A tulajdonképpeni törés az 1993/94-es évadban következett be. Ekkor a közönség száma 28 816-ra esett vissza, s egy évtized terjedelmére, 2003/04-ig terjedően harmincezer körül (30 525) állapotodott meg, ami a nyolcvanas évek átlagos nézőszámának pusztán csak a 23,44% jelenti. Élesebben látszik ez a törés, ha az 1993–2004 közötti tizenegy évad nézőszámát viszonyítjuk a nyolcvanas évek kiugró nézőszámú évadjaihoz: 1993 és 2004 között mindösszesen 335 779 nézője volt a *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* magyar előadásainak, míg az 1983 és 1985 közötti két évad nézőszámának az összege eléri a 331 467, ami csak 4312-vel kevesebb az említett tizenegy évad összes nézőinek a számánál.

A közönség elapadásának mélypontját azonban nem a 2003/04-es évad jelenti, hanem a rákövetkező. A 2004/05-ös évadban a könyvelői nyilvántartás adatai szerint mindössze 8630 jegyet adtak el a két játszóteremmel működő Nemzeti Színházban.² A következő évadok ennél jobban sikerültek, de az előző tíz évad nézőszámának pusztán csak a felére emelkedett vissza a nézők száma: 2005/06-ban 14 661, 2006/07-ben 10.194, 2007/08-ban 12.992, 2008/09-ben 14.314,

¹ Az adatok a Nemzeti Színház, illetve a Stúdió Színház nyilvántartásából származnak.

² A Marosvásárhelyi Nemzeti Színháznak két előadástere van, az egyik 598, a kisterem pedig 106 férőhelyes.

2009/2010-ben pedig, 13 250 néző váltott jegyet a marosvásárhelyi *Nemzeti Színház* magyar nyelvű előadásaira.

Színházi körökben (közönség, kritika, színház) '89 előtt a *Stúdiót* az erdélyi magyarság *hetedik színházaként* tartották számon. A hatvanas évek elejétől az egyetem gyakorló színpada valójában műsorszínházként működik, s az akkori-ban többségében magyarok által lakott, nyolcvanezer körüli (ebből megközelítőleg hatvan ezer magyar) lakosú város második színháza lett.

A rendszerváltás után a *Stúdióban*³ bemutatott előadások nézettségi mutatójának az íve a *Nemzeti Színházé*hoz hasonlóan alakult. Az 1989/90-ik évadban a *Stúdió* közönsége az előző évadhoz viszonyítva 52, 58%-al csökkent, az előző tíz évad átlagához képest, pedig 68,87%-al. A *Stúdió Színház* közönségének történetében a törésvonal a kilencvenes évek végére tehető, ugyanis csak az 1999/2000 évadtól állandósult egy a nyolcvanas évek átlagánál nagyságrendileg alacsonyabb nézőszám. Kilencvenes évek közepe tájáig a 1989/90 évad 5.279 nézőjével szemben, 9544-re emelkedett a nézők száma, 1996/97-ben pedig elérte a nyolcvanas évek átlagához közel álló 13 925 számot. Először az 1997/98-as évadban esett a nézők száma 2.528-ra, de a következő évadban újból 10 950-re emelkedett. Ez volt azonban az utolsó ötjegyű nézőszám, a második évezred első öt évadjában négyezer körül (4368) állandósult a nézők átlagszáma, ami a nyolcvanas évek átlagos nézőszámának csak a 25,7% teszi ki.

Egy évtized elteltével azonban, a *Nemzeti Színház*hoz hasonlóan, a *Stúdió Színház* közönsége is elapadt: a 2004/05-ös évadban 1982-re, a következő évadban pedig 1012-re csökkent a nézők száma. Eme mélypont után azonban évről évre emelkedett a nézők száma, a 2009/2010 évadban elérte a 6620-at, ami jóval magasabb a rendszerváltás évadában mért nézőszámnál.

A *Nemzeti Színház* és a *Stúdió Színház* nézettségi adatainak méreteiben és ütemében eltérő, de arányaiban és irányában hasonló mozgása mögött a rendszerváltáshoz kapcsolódó makro strukturális változások következményeit lehet felismerni. A színházat azonban csak laza kapcsolatok fűzik a *nagybetűs változások* menetéhez, s ezeknek a hatásai csak áttételesen érinthették szerkezetét, működését.

A színházban a rendszerváltozás tulajdonképpeni élményét a szólásszabadság megteremtése és a fölérendelt intézmények általi durva politikai irányítás megszűnése jelentette. A színházak '89 után művészileg valóban önálló intézménnyé váltak, a politikai függőség mechanizmusait felszámolták, megszűnt a cenzúra, az ideológiai-bizottsági megtekintés, a műsorok politikai engedélyeztetésének a kényszere. Ezek a külső változások a belső gátlásokat is oldották, a *módszer* laza szabályai is feloldódtak, a művészi szabadság az alkotás természetes körülményévé vált.

Sokáig úgy éreztük, hogy az alkotói szabadság korlátozása külső, elsősorban politikai, ideológiai intézményekhez kötődik. Romániában másként a cenzúra

³ A *Stúdió Színház* egy 176 férőhelyes előadástérrel működik.

intézményét 1977-ben szüntették meg, a politikai-ideológia kiszolgáltatottság abszurditásig fokozódó körülményei között. Színházigazgatóként volt aztán lehetőségem a cenzúra funkcióinak és a közönség elvárásainak a viszonyáról tapasztalatot szerezni. A közönség nem azonos a nézők alkalmi sokasságával. A közönség a hagyomány és elvárások hálózata, generációk és kortársak közös értékrendje, az együtt átélt művészi tapasztalat által szerveződő laza közösség, amely az alkotóval együtt ugyanahhoz a színházi-kulturális mezőhöz tartozik hozzá. A közönség, legalábbis, a vidéki közönség a színház leginkább hagyományörző rétege. Az előadások nézői véleményezése és a közönség elvárási horizontja a marosvásárhelyi színházak értékelhető számsorai szerint, amelyekről lentebb részletes adatokat közlök, mindenképpen erre utalnak.

Statisztikailag nyilvánvaló, hogy a *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* közönségének az összezsugorodása az utóbbi húsz évben részben a kiszállások, turnék elmaradásának a következménye. Nem érdektelen megállapítani, hogy a nyolcvanas években a vidéki nézők száma magasabb volt, mint az utóbbi húsz évad vásárhelyi és vidéki közönségének a végösszege. A nyolcvanas években a *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* magyar közönségének az 53%-át a vidéken játszott előadások nézői tették ki.

A tájolás a '89 előtti színházi élet mindennapi feladata volt. A marosvásárhelyi színház eljutott nemcsak a régió, hanem szinte *Erdély* minden nagyobb magyar közösségéhez, s a többi öt színház, útban a *Székelyföld* belseje felé, rendszeresen fellépet *Marosvásárhelyen* is. Ennek nyomán alakult ki erdélyi magyar színházi körökben a marosvásárhelyi közönség fogadókészségéről, elvárási horizontjának magas szintjéről szóló legenda. A rendszeres tájolás nemcsak a közönség, hanem a színházi közösségek számára is fontos volt. Az országos és nemzetközi elszigeteltségben élő színházi alkotók számára lehetővé tette azt, hogy egymás előadásairól tudomást szerezhessenek, véleményt formálhassanak.

A vidéki nézők nagyon magas aránya a nézettségi mutatók összetételében a kilencvenes években változott meg. A kilencvenes évek elején 30-34% csökkent a vidéki nézők aránya, aztán 1993/94 évadban 13% esett vissza, 1994 és 2004 pedig ennek a mutatónak az átlagértéke úgy mozgott 22% körül, hogy a 2001/02 évadban csak 3,6% ért el. Ez a színház körüli makro szociális változásokkal függ össze. Nem a vidéki közönségnek nincs pénze és ideje a színházra, hanem a színháznak nincs pénze a környék közönségre. A színház mindig alulfinanszírozott volt, '89 előtt kevesebb pénzből gazdálkodtak a színházak, mint manapság. Tájolásra azonban mégis jutott pénz, mert összehasonlíthatatlanul olcsóbbak voltak a szállodák és alacsonyok voltak a szállítási és utaztatási költségek, működtek a művelődési házak: Ezek az egyszerű földi tények, pedig lehetővé tették a színház számára a rendszeres vidékjárást. A színházak, köztük a marosvásárhelyi színház is, '89 után is feladatának érezte előadásainak a székhelyen kívüli bemutatását. Ennek a szándéknak a megvalósítása azonban többnyire a környéken fekvő helységekre korlátozódik. Ugyanakkor megnyílt az út a magyarországi fellépések előtt és a színházak éltek is ezzel a lehetőséggel.

A *nagybetűs* változások nyomán az elmúlt húsz évben megváltozott a színház körüli szociális, politikai, kulturális, piaci környezet, de az állandó színházak belső élete szinte halott kövültként őrzi a múltrendszerből örökölt szervezési, finanszírozási, működési kereteket, szabályokat, szokásokat. A helyzet az, hogy színházat, a médiához vagy akár az oktatáshoz képest is, elkerülték az átfogó strukturális átalakítások. Ezen a helyzeten sem 2004-ben elfogadott 504-es, sem 2007-ben a 21-es kormányrendelettel meghirdetett, majd 353 számmal a *Parlament* által is megerősített *Színházi Törvény*, érdemben semmit se sem változtatott. De lehet nem is azok a fontos átalakulások a színházak életében, amelyeket a törvények átírásával lehet elindítani. Inkább azok jelentősek, amelyek nem kívülről, nem felülről indulnak, hanem a színház belső mozgásteréből, s amelyek átírták a színházi mező erővonalait, a közönség arculatát, összetételét.

A színházi mező fogalmával Pierre Bourdieu nyomán próbálkozom. (Bourdieu, 2002, 49–67) A színházi mező, Bourdieu irodalmi mező fogalmát véve alapul, az a társadalmi mikrokozmosz, amelyben a színpadi előadások létrehozása, kommunikációja, recepciója lejátszódik. Ez a pozíciók közötti objektív viszonyok rendszere, amelynek a keretei között mindenkor kialakul a színházi életben szereplő személyek (alkotók, nézők, kritikusok), intézmények állásfoglalása (stratégiája).

A '89 előtti színházi élet meglehetősen homogén kulturális környezetben játszódott le. Ebben az időben a színházi mező erőterét többnyire a függőség-függetlenség kiszolgálás/ellenállás viszonylatai uralták. Az előadások értékrendje, a színházak választásai ebben a keretben mozogtak. Az áthallások érzékeny erezete az előadások szövetében, a műsorválasztás kifinomult praxisa, vagy éppen a nézők opciója a felkínált előadások viszonylatában (például a magyar művekből született előadások vagy a magyar ügyet utalásaival érintő előadások feltétlen közönségsikere) mind a függőség-függetlenség viszonylatai által körülírt mezőben értelmezhetők.

1989 után megváltozott a színházi mező struktúrája, a függőség-függetlenség oppozitív kapcsolatát a művészi és szórakoztató, az elit- és a népszínházi, a projekt- és műsorszínházi, a kísérleti és a konvencionális, a dramatikus és posztdramatikus, a prózai és zenésszínházi törekvések pozíciója közötti küzdelem váltotta fel. Ezek az erővonalak és tájékozódási pontok nyilvánvalóan nem tapinthatók ki ilyen fogalmi egyértelműséggel a művészi programok és a színházi törekvések hálózatában. Az biztosra vehető, hogy az utóbbi húsz évben is *Erdély* magyar színházi életének a fősodrásában a művészi- és népszínházi törekvések állnak, s a kísérleti, a zenés, a táncszínházi, de a szórakoztató előadások is ezeken a kereteken belül körvonalazódtak, színházanként eltérő és jól látható arculattal. Elég, ha ebben a viszonylatban a Tompa Gábor vezette, építette kolozsvári színház, vagy a Bocsárdi által kimunkált sepsiszentgyörgyi színház művészi arculatára, sikereire és közönség vonzatú konfliktusaira utalunk. A mainstreamen kívül azonban *Erdély* magyar színházi térképen is megjelentek az alternatív, kísérletező, projekt színházak, vagy akár a szórakoztatást felvállaló társulatok, főként olyan környezetben, ahol az állandó színházak folyamatosan

művészi válsággal küszködnek. A társulati elkülönülésnek, az önálló alternatív társulatok kiépülésének közönség vonzatú korlátai is vannak. Tulajdonképpen csak nagy városi körülmények között nyílik lehetőség arra, hogy több, egymástól eltérő érdeklődésű közönség és társulat működjön.

A kilencvenes évek elején a két műsorszínház mellett Marosvásárhelyen megalakult és ma is működik két-három szórakoztató színházi társulat, a *Hahota* és a *Gruppen-hecc* társulat. Mindkettő azon a piacon lépett fel, amelynek a térségében addig a *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* sikerelőadásai látták el a művészi szórakoztatás feladatait. Érdeemes felfigyelni arra, hogy a *Nemzeti Színház* előadásainak a nézettsége ennek folytán nivellálódott, tulajdonképpen a kilencvenes évek elejétől a *Nemzeti Színháznak* nem volt egyetlen kiugró közönségsikert elért előadása sem, bár a műsor összeállítás szintjén ez a törekvés jelen volt.

Az ezredforduló aztán a másik póluson is meghozta a várható elkülönöződést. Három alternatív társulat is megkezdte működését a városban. Először Barabás Olga rendező köré szerveződött egy sikeres csoportosulás, amely az *Ariel Bábszínház*, az *ArtEast Alapítvány*, a *Figura Színház* lehetőségeit használta fel erősen személyes hangvételű kistermi művészelőadások létrehozására. (*Példás történet, Fagyöngy*).

2004-ben volt az első előadása a *Színművészeti Egyetem* színpadán szerveződött *Akadémiai Műhelynek*: Schimmelpfenning: *Az arab éjszaka*, Szabó Máté rendezésében, amelynek 1401 nézője volt. 2005-ben került sor a *Valahol Szecsuanban* című előadás bemutatójára, Barabás Olga rendezésében, amely átütő szakmai sikert ért el, s 1019 nézték meg a Stúdió Színházban. Azóta éva-donként sor került egy-egy újabb bemutatóra: 2006/07-ben John Palmier *Isten Ágnese* című darabját Maris Olteanu, 2007/08-ben Ibsen *Nóráját* Patkó Éva, 2008/09-ben Marius von Mayenburg *A csúnya* című darabját Anca Bradu, 2009/10-ben Szigarjev, *Guppi* című darabját Harsányi Zsolt rendezte. Ezeknek az előadásoknak a nézettségi mutatói nem magasak, (Isten Ágnese: 1215, Nóra: 895, A csúnya: 1326), ámde ezek egy 30-40 férőhelyes, a színpadra felvitt nézőtér előtt játszódnak le, jó hangulatú, érdeklődő közönség részvételével.

Ugyancsak 2005-ben kezdte meg működését a *Marosvásárhelyi Vár Mészárosok* bátyájában a Yorick Társulat, Sebestyén Aba kezdeményezésére. A társulat első bemutatóját, Kövesdi István vitte színre Andrzej Wajda *Nastasia Filipovna* című szövegével. Az előadást 630 néző látta. A darabválasztás és a nézőszám alakulása végett is érdemes felsorolni a Yorick Színház előadásait. 2006-ban három bemutatójuk volt: David Harrower *Kés a tyúkban*, rendező Harsányi Zsolt, 1360 nézővel; Egressy Zoltán *Sóska, sült krumpli*, rendező Sebestyén Aba, 4085 nézővel; *Alvajáró románc*, zenés-táncos előadás, András Loránt koreográfus munkája, amelyet 4650-en néztek meg. 2007-ben két bemutatót tartottak: *Számvetés* címmel József Attila verseiből adott elő egy összeállítást Antal Ildikó, ezt 825-en nézték meg; a *Nyári Színházi Esték* keretében mutatták be, Sebestyén Aba rendezésében, 3373 néző előtt James Rado - Gerome Ragni - Galt McDermot *Hair* című musicaljét. 2008-ban került sor Kulcsár Attila előadásában Daniel Keyes *Virágot Algernonnak* című szövegének a bemutatására, ezt 2905

néző látta; Láng Zsolt *Télikert* című darabját, László Csaba rendezésében 715-en nézték meg.

Az igazi művészi sikert Gianina Cărbunariu két előadása a *Stop the Tempo* és a *20/20* hozták meg a *Yorick Színháznak*. A *Stop the Tempo*-t Sebestyén Ábá rendezte, ezt az előadást 3397-en látták, s Aradon megkapta a *Kisebbségi Színházak Fesztiváljának* a különdíját.

A *20/20* minden tekintetben újszerű, igazi projekt színházi előadásnak számít. A szöveget a vásárhelyi *Fekete Március* eseményeinek közösen elvégzett kutatása, feltárása nyomán Giana Cărbunariu, Boros Kinga részvételével véglegesítette. A szöveg kétnyelvű volt, ahogyan a szereplőket is a román, illetve a magyar közösség soraiból szólaltatták meg. A román szereplőket bukaresti színészek, a magyar szereplőket vásárhelyi magyar színészek testesítik meg. Az előadást a helyzet függvényében románul illetve magyarul feliratozták. 3247 nézője volt az előadásnak. 13 meghívást kapott fesztiválokra és több szakmai díjat is elnyer: *Nagy Reménységek* díja a *Nemzetközi Színkritikusok Szövetségének* a részéről; a *Pécsi Országos Színházi Fesztivál Zsűrijének* különdíja, *Szülőföld Alap* díja a *Kisvárdai Határon túli Magyar Színházak Fesztiválján*.

Ezek az előadások többnyire megmaradtak a művészi színházak keretei között, de a legtöbb esetben jól láthatóak voltak olyan megoldások is, amelyek az új színházi törekvésekhez tartoznak.

Mindenképpen az új színházi próbálkozások közönséget teremtettek maguknak, s ezáltal elindult egy természetes rétegződés a vásárhelyi közönségen belül is. Korábban a két műsorszínház művészi kínálata hasonló kultúrpolitikai elveken alapult és nézői ugyanannak a közönségnek a soraiból kerültek ki. Marosvásárhely színházi közönsége tagolt volt és tagolt is maradt, de belső határai nem esztétikai elvekhez, művészi programokhoz és művészi elvárásokhoz, hanem a nyelvi-kulturális különbségekhez kötődtek. A magyar közönség, a magyar színházak közönsége, s az csak ritkán, művészileg erősen motivált helyzetekben fordult elő, hogy ez a közönség román előadásokon csoportosan részt vegyen. A kimondottan kommersz színházi feladatokat vállaló társulatok és a kísérletező, projekt színházak megjelenésével azonban a magyar közönség belsőleg, esztétikai, művészi kritériumok szerint is tagolódott. A műsorszínházak nézőszámának csökkenése mindenképpen összefügg a vásárhelyi magyar színházi közönség esztétikai elvárások szerinti tagolódásával. Nyilvánvalóan a szórakoztató társulatok téli műsorkínálata nyomán apadt el leginkább a műsorszínházak látogatottsága.

A nézettségi mutatók romlása a színházban nem helyi jelenség. Hans-Thies Lehman szerint a színház a Gutenberg-galaxis vége felé a színház megszűnt tömegmedium lenni. (Lehmann, 2009, 5) Az új médiumok és technológiák háttérbe szorították a színházat a kulturális termékek piacán mindenütt. A tv és a többi elektronikus médium előtt Erdélyben is kinyíltak a kapuk '89 utáni időben, s ez nyilvánvalóan hatással volt a színházba járás szokásainak az alakulására is. A mozi gyakorlatilag megszűnt, a színház közönsége csökkent és átrétegződött.

A felsorolt adatok, s rájuk épülő leírások, értelmezések egyetlen kérdés köré csoportosulnak, amelyet azonban még nem mondtam ki. Az idézés eljárásához

folyamodom a kérdés tételes megfogalmazása érdekében. Az idézet szövegtörődék eredeti változatának szerzője ismert gondolkodó. A válasz az általam átfogalmazott kérdésre továbbra is rejtély marad. A kérdés mindenképpen ez: *Miképp lehetséges Erdélyben magyar színházi közönség, ha már létezik?* Másként fogalmazva: miért választják egy kétnyelvű erdélyi városban a színház iránt érdeklődő magyar nézők a magyar nyelvű előadásokat, s nem a román nyelvű előadásokat? Tovább fokozva ezt a kérdést: vajon meddig és milyen feltételek mellett maradhat fent ez a helyzet az erdélyi magyar városi közösségekben, s bárhol máshol is, ahol nem léteznek nyelvi korlátok a színpadi előadások befogadása előtt?

A színház a városi kultúra intézménye, a színész egy város polgára. Az erdélyi magyar színházak mai hálózata úgy épült ki a múlt század negyvenes–ötvenes éveiben, hogy a székhely mellett a környék, a régió színház iránti igényeit is tekintetbe lehessen venni. A Székelyföld jelentős térségei azonban ezúttal is kimaradtak az országos jelentőségű intézménynek számító műsorszínházak térképéről. Ez a helyzet nem a piaci szabályozás, hanem kultúrpolitikai elképzelések és döntések eredménye volt. Nem véletlen, hogy '89 után a *Székelyföld* nagyobb városaiban a tájoló színházak előadásain felépült színházi közönség önerőből három új színházat teremtett, amelyek az erdélyi magyar színházi hálózat alapintézményeivé fejlődtek az utóbbi tíz - tizenöt évben.

Az erdélyi magyar színházak kivétel nélkül minden városban a román színházaknál korábban alakultak ki. Ennek a ténynek döntő jelentősége van a magyar színházi közönség és a magyar kultúra létezése tekintetében is. A román társulatokat az erősen centralizált romániai hatalmi viszonyok közepette viszonylag könnyen létre lehet hozni a már létező magyar színházi struktúrák mentén. A közönség kialakítása már nehezebb feladatnak minősült, s mindmáig népesebb, s az is lehet, hogy igényesebb közönsége van a magyar társulatoknak Erdély kétnyelvű színházi városaiban. Ez a hagyomány valahogy önmagát élteti. Persze a magyar nézők alkalomadtán román előadásokra is eljárnak, s a magyar közönség igényesebb, a szakmához közelebb álló rétegei rendszerint megnézik akár az erdélyi, akár a bukaresti nagy társulatok nagy előadásait. Ennek ellenére az erdélyi magyar közönség kitart a magyar színházak, a magyar előadások és a magyar szerzők mellett. Ezt egyértelműen bizonyítják a marosvásárhelyi nézők előadás preferenciái.

A preferenciák leírásához, a marosvásárhelyi közönség ízlésvilágának jellemzéséhez összeállítottam, mindkét műsorszínház esetében a kezdetektől napjainkig tekintve át az adatokat, a legnézettebb előadások korpuszát.

A *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* 1948 és 2010 közötti évadokban játszott nagytermi előadásai közül a legmagasabb nézőszámot elért öt-öt előadás egyaránt magyar írók munkáiból készült.

A *Nemzeti Színház* sikerlistáját Szigligeti Ede, Móricz Zsigmond: *A csikós* című népszínművéből készült előadás vezeti. 1987 novemberében, Hunyadi András rendezésében mutatta be immár másodjára ezt a darabot a marosvásárhelyi társulat. Két évadon át játszották ezt az előadást, a bemutató évadban 60 918-

an, a következő évadban 56 129-en nézték meg. Mindösszesen 117 047 nézője volt ennek az előadásnak, ebből 26 171 a társulat székhelyén és 90 876, vagyis a többség, pedig vidéken. Érdekes megjegyezni, hogy a *Csikóst* korábban, az 1948/49-ik évadban, Szabó Ernő rendezésében már színre vitte a marosvásárhelyi társulat. A *Székely Színház* előadásának azonban csak 19 043 nézője volt, ami messze elmarad a nyolcvanas évek végén bemutatott előadás közönségsikerétől.

A sort Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című darabjából, ugyancsak Hunyadi András rendezésében színre vitt előadás folytatja. A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* a hetvenes évek legsikeresebb előadása volt. Mindösszesen 97 937-en nézték meg ezt az előadást, az 1972/73-as bemutató évadban 60 918-an, a székhelyen 33 340-en, vidéken 64 597-en.

A *csikóssal* azonos nagyságrendű közönségsikert ért el a nyolcvanas években Szép Ernő: *Lila Ákác* című darabja, amelyet Kovács Levente rendezésében mutatott be a *Nemzeti Színház*. A bemutató 1981 novemberében volt, ebben az évadban 41 192-en nézték meg ezt az előadást. Mindösszesen 91 142 nézője volt a *Lila ákác*nak, ebből 33.290 a székhelyen, 58 132 pedig vidéken.

A sikerlista következő két előadásának a nézettségi mutatói: Heltai Jenő: *Néma levente*, bemutató 1956, rendező: Kovács György, 83 497 néző; és Bródy Sándor: *Tanítónő*, bemutató 1956, rendező: Kőmíves Nagy Lajos, Tompa Miklós, 53 800 néző.

A legnézettebb öt előadásból kettő a *Székely Színház* előadásai közül került ki, egy a hetvenes évekből és kettő a nyolcvanas évekből. A '89-es fordulat után bemutatott előadásokból egyik sem került be a legnézettebb előadások korpuszába.

'89 előtti évadokban szinte mindig volt egy-egy közönségsikert elért előadás. A kilencvenes években is törekedtek a színház arra, hogy megszólítsa a közönség szélesebb rétegeit, de ez egy-két kivételtől eltekintve nem sikerült. Az 1990/91 évadban Kincses Elemér rendezésében színre vitték Móricz Zsigmond *Úri muriját*. A *Székely Színház* 1948/49 előadásának az 58 676 nézőjével szemben, ennek az *Úri murinak* csak 16 633 nézője volt, ami mégis a kilencvenes évek egyik legmagasabb nézőszámát jelenti. Az 1993/94 évadban ugyancsak Kincses Elemér rendezésében újra bemutatták a *Néma leventét*. Ezt az előadást azonban csak 3801-en nézték meg, míg *Székely Színház* 1956-ban bemutatott előadását 83 497-en.

A marosvásárhelyi közönség művészi elvárásainak a leírásához a legnézettebb előadások jegyzéke mellett hírértékű adatokat szolgáltathatnak Harag György művészeti szempontból meghatározó értékű előadásainak nézettségi mutatói. Harag három kiemelkedően fontos előadásáról van szó: az *Özönvíz előtt*ről, a *Szerelemről* és az *Ember tragédiájáról*.

Nagy István *Özönvíz előtt* című drámáját a *Marosvásárhelyi Színház* 1971 márciusában mutatta be. Az előadás mind Harag György rendezői életművében, mind az erdélyi magyar színház jelenkori történetében az egyik meghatározó láncszemet képezi. Ezt az előadást még a *Kultúrpalota* termében (682 férőhely) mutatták be. A székhelyen 16 előadásra került sor, 6153 néző előtt. Székhelyen kívül az *Özönvíz előtt* 17. alkalommal került bemutatásra, a nézők száma 6985

volt. Mindösszesen 13 821 néző látta ezt az előadást, ami az akkori évadok átlagának felelt meg. Ugyanabban az évadban Paul Everac *Az albérlő* című darabját (rendező: Hunyadi András) 10 611 nézték meg, Oscar Wilde *Lady Windermere legyezője* című előadásnak (rendező: Anatol Constantin) pedig 23 272 nézője volt. Meglepőnek tűnhet azonban az, hogy az *Özönvíz előtt* nézettségi mutatói közül a székhelyen játszott előadások nézőszáma alig haladja meg a kilencvenes évek művészileg ugyancsak értékes előadásainak itthon mért adatait. A kilencvenes évek végén Anca Bradu rendező díjas előadásának (Frank Wedekind *A tavasz ébredése*) 4389, Novák Eszter ugyancsak díjazott előadásának, a *Chioggiai csetepatének* pedig 6008 nézője volt.

A marosvásárhelyi magyar társulattal színre vitt másik fontos előadást, Barta Lajos *Szerelem* című drámáját Harag György 1973 decemberében mutatta be. A *Szerelemből* 48 előadás született, 24-et a székhelyen és 24-et vidéken játszott a marosvásárhelyi színház. Összesen 17 043 nézője volt az előadásnak: székhelyen 7336, vidéken 9707.

Harag György nagy előadásai közül a *Tragédia* érte el a legmagasabb nézettségi számokat. Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámai költeményét Harag György 1974/75-ben rendezte meg a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház színpadán. 41-szer játszotta a színház Harag Tragédiáját, az előadásnak 22 252 nézője volt. 2001 novemberében a *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata* újból színre vitte Madách drámai költeményét. Az Anca Bradu által rendezett *Tragédiát* 19 alkalommal mutatták be. Az előadást Marosvásárhelyen mindösszesen 5404 nézték meg. Ez a szám nem alacsony a harmadik évezred más előadásainak a nézettségéhez viszonyítva, de egyértelműen jelentéktelen a Harag előadás nézőszámához képest.

A *Stúdió Színházban* a legnézettebb öt előadás az 1962 és 2010 közötti időszakban ugyancsak a magyar drámairodalomból került ki.

A *Stúdió Színház* nézettségi mutatóinak a csúcán az 1986 decemberében bemutatott *Üvegcipő* című előadás áll. Molnár Ferenc darabját Kovács Levente rendezésében mutatta be a Stúdió Színház. Ezt az előadást 47 alkalommal, 17 791 néző előtt játszották az 1986/87-es egyetemi év végzős hallgatói.

A *Stúdió Színház* is sikeresen mutatta be Heltai Jenő *Néma levente* és Bródy Sándor *Tanítónő* című darabjait. Heltai Jenő darabja Kovács György és Nagy Imre rendezésében 1973 októberében került színpadra. A nézettségi listán ez az előadás a második helyen áll. A *Néma leventét*, az 1973/74 tanév során 15 079 néző előtt, 71 alkalommal játszották az egyetem végzős hallgatói. A tanítónő rendezői között is átfedés van, a Nemzeti Színházban Tompa Miklós Kőműves Nagy Lajossal, A Stúdió Színházban pedig Tarr Lászlóval közösen vitte színre Bródy Sándor darabját. Az előadást 59-szer mutatták be az 1976/77-es egyetemi év során, a nézők száma 9923 volt, ami a nézettségi mutatók rangsorában a tizedik helynek felel meg. Ez volt Tompa Miklós rektorságának és az 1954 után, a *Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola* keretei között újrászervezett román nyelvű színészképzésnek az első éve, aminek aztán az elkövetkező évadokban a *Stúdió Színház* tevékenységére is hatása volt.

A *Stúdió Színház* sikeres előadásai között szerepel Szomory Dezső *Györgyike drága gyermek* című színdarabja is. Erdélyben és talán a magyar nyelvterület színterének egészében Szomory Dezső a ritkán játszott szerzők közé tartozott. A *Györgyike drága gyermek* című színdarab *Stúdió színház*beli bemutatója mindenképpen erdélyi ősbemutatónak számított. Az 1983/84-es egyetemi év végzős hallgatói Kovács Levente rendezésében mutatták be Szomory Dezső színdarabját, s ez az előadás 48 alkalommal, 12 362 néző előtt került színre, ami a nézettségi mutatók rangsorában a harmadik helynek felel meg.

12 314 nézője volt a *Liliomnak*. Molnár Ferenc sikeres darabját 1965/66 évadban Kovács György és Nagy Imre rendezésében mutatták be a végzős hallgatók. Még árnyaltabb képet kapunk a *Stúdió Színház* közönségének a művészi elvárásairól, ha tekintetbe vesszük, hogy a tíz legnézettebb előadás között szerepel az *Egy napos királyság és Kocsonya Mihály házassága*, Gergely Géza rendezésében. *Régi magyar komédiák* címen mutatta be a *Stúdió Színház* ezeket a szövegeket. Az 1974/75-ös évadban játszott előadásnak 12 147 nézője volt.

A közönség elvárásainak az árnyalása érdekében még egy adatot említenék meg: a *Stúdió Színház* legnézettebb tíz előadása között két Tamási Áron színdarab szerepel: a *Tündöklő Jeromost* 1984/85 tanévben Ferenczy István rendezésében láthatta a 11 450 nézőt számláló közönség. Az *Énekes madár*: bemutatója 1967 októberében volt. Lohinszky Loránd és Bács Ferenc rendezésében, ezt az előadást 10 497 néző tekintette meg.

Végül, ki szeretném emelni azt a tényt is, hogy a *Stúdió Színház* legnézettebb tíz előadása között van egy olyan is, amelynek a bemutatója a kilencvenes években volt. G. B. Shaw, A. J. Larner, F. Loewe: *My fair lady* című musicaljéről van szó, amelynek a bemutatója 1996 októberében volt. A Kovács Levente rendezésében, Hencz József és Tímár Tamás közreműködésével színre vitt előadást 10 625 néző előtt, 42 alkalommal játszották a *Stúdió Színház*ban.

A nézők preferenciája mindkét műsorszínház esetében egyértelműen a magyar drámairodalom alkotásait részesíti előnyben, s ezek között is azokat a népszínházi törekvéseket támogató szövegeket, amelyeknek a nyelvezete és a szerkezete konvencionálisabb. De a preferált előadások között szerepelnek Szomory Dezső és Szép Ernő darabjaiból készült produkciók is. Harag ugyancsak a magyar drámairodalomra építő, újító művészelőadásai azonban nem kerülnek be a legnézettebb előadások korpuszába. Úgy látszik, Hans-Thies Lehmann enyhén ironikus megjegyzése, miszerint *a XX század legsikeresebb színháza, a XIX század színház lett*, Marosvásárhely esetében is érvényesnek tekinthető. (Lehmann, 2009, 25) Ebben az összefüggésben azonban nem ez az árnyalat fontos, hanem az a vitathatatlan tény, hogy a marosvásárhelyi közönség nem egyszerűen csak a magyar előadásokat részesíti előnyben, hanem ezek közül is a magyar drámairodalomból készült előadásokat.

Az nem számít meglepetésnek, s nem szorul magyarázatra, hogy a legnézettebb előadások nagyjából a magyar drámairodalom sikerdarabjainak a köréből kerültek ki. A *Stúdió Színház* művészi kínálatának és közönségi elvárásainak a képe, láttuk, egy kicsit árnyaltabb, vagy legalábbis nem annyira nyilvánvaló a

szórakoztatás igényeinek előtérbe kerülése az előadások sikeressé válásnak a folyamatában. Mindkét műsorszínház közönségének az esetében azonban a nézői elvárásokat irányító alapkövetelmények jól érzékelhetően nem voltak kifejezetten esztétikai természetűek, s nem is csak a szórakoztatás igényéből fakadtak. Az ismertség, az otthonérzet emlék-és reményvilága kapcsolta egybe a nézőteret a színpaddal, s ezt a kollektív érzületet a magyar drámairodalom közvetítésével tudta a színház '89 előtt megeleveníteni és megfogalmazni.

Azt lehetne mondani, szinte a tévedés lehetőségének a kizárásával, hogy az erdélyi magyar közösségnek nem színházra, hanem magyar színházra van szüksége. Ebben az állításban néhány fontos elv fonódott egygyé. Jól észrevehető, hogy az erdélyi magyar közösségeknek nem azért van szüksége magyar színházra, mert a nézők románul nem értenének meg, s nem élvezhetnének egy színpadi előadást, vagy, akár azért mert nem eléggé érdekes, színvonalas a román színjátszás. Az erdélyi magyar városi közösségeknek azért van szükségük magyar színházra, akárcsak magyar egyetemre (vagy magyar televízióra, magyar kiadókra, magyar folyóiratokra stb.) mert ezekhez az intézményekhez kötődik a magyar kultúra létezése. A közösségi, s nem ez egyéni igényekből származik a magas kultúra intézményeinek a működtetését megalapozó szándék, s ezt a magyar nyelvterület egészére ki kell mondani. Azt is fontos érteni, s erre egy bizonyos hagyományokból táplálkozó, Erdélyben és Magyarországon erős pozíciókkal rendelkező nézet nyomán nincs túl nagy fogékonyság, hogy ezeknek a kulturális intézményeknek a helye ott van, ahol az erdélyi magyarság tömegesen él, s nem a népesség saját telephelyén kívül.

Az asszimiláció finoman hangolt iskolájában volt időnk megtapasztalni azt, ahogyan a hatvanas évekkel kezdődően csendesen a fővárosba telepítették a magyarság országosan jelentős intézményeit (A hét, a televízió magyar szerkesztősége, hungarológia stb.). Ez szakmailag a legtöbb esetben igazolt és előnyös is volt. S azt is látjuk, hogy a magyar nooszféra zsugorodása és a népesség asszimilációja nyomán több országosan jelentős intézmény olyan városokban működik, ahol ma már jelentéktelen a magyar lakosság. Nos, ezzel a helyzettel szembe kell nézni, hiszen egy kulturális intézmény (mondjuk egy egyetem, egy püspöki hivatal, egy televízió szerkesztősége) ma egy jelentős és minőségileg értékes munkahely kínálatot is jelent, amelytől egy vidék, helység létezése és fejlődése függ. Ezért gondolom azt, hogy Erdély magyar televíziójának Erdélyben, pontosabban a Székelyföldön van a helye, hogy a Sapientának is Székelyföldön van a helye, és ott kellene legyen a székhelye is. Tudom, hogy ezt a kérdést szinte minden konkrétum nélkül csak épp megérintettük. Egy kiszóláshoz (aparté) azonban ennyi is elég.

A színház az európai kultúra története során mindig tevékeny szerepet játszott a városi kultúrára épülő közösségek identitásának kialakításában. Ez az elmúlt félszázad erdélyi magyar színház történetére, s azt hiszem, jövőjére nézve is igaz. A mindennapi tevés-vevés kétnyelvűségét megtöri a színház helyzeti egynyelvűsége. A színház Erdély kétnyelvű városaiban a nyelvi identitás megvállalásának és vállalásának a nyilvános tere volt és reményeink szerint az is marad.

Erre az identitásképző-őrző funkcióra a performatív fordulathoz tartozó előadások nagyítóján keresztül lehet árnyaltabban rálátni. A színházi közönség, közösség. Gianni Vattimo az ilyen laza és időleges közösségeket esztétikai közösségeknek nevezte. A nézők és a szereplők közös térbeli jelenléte a színház ősidők óta érvényes mediális sajátossága. Az európai színjátszás hagyományában ezt a mediális feltételt a nézők/játszók kettőségének, elkülönítésének a gyakorlata egészítette ki. Sokan úgy is vélik, hogy a színház azáltal emelkedett ki a szertartások köréből, hogy intézményesült a nézők és a szerepjátszók funkcionális és térbeli elkülönítése. A múlt század 60 éveibe kialakuló akció és performansz művészet azonban épp ennek a konvenciónak a leépítésére törekedett, arra, hogy a közös játéktérben lebontsa a nézők és a játszók közötti funkcionális, tevékenységbeli, hatalmi, szakmai különbségeket.

A színházi avantgarde kezdeményezéseiben már korábban hangsúlyozottan megjelent az a szándék, hogy megszüntessék azt a választóvonalat, a rámpát, amely két idegen világba tagolja be a színházi előadás résztvevőit, a nézők és a szereplők közé. Az akció művészet és a performansz előadások azonban jóval túlléptek ezen a határon. Nitsch és Schnechner egyaránt a közös rituálék elvégzéséhez kötötték a közösség létrehozását. Mind Hermann Nitsch, mind Richard Schechner újraértelmezték a közönség méreteit, kis közösségekben gondolkodtak, s ezeket a szertartásban közösen végzett cselekedetek és a történések közös megélése által akarták létrehozni, amihez a szerepváltással teremtették meg a lehetőséget, azzal, hogy eltolták a szertartásszerű játék terében a nézők és a játszók között minőségi és térbeli határokat.

Minket ebből a gondolatsorból, amelyet Erika Fischer-Lichte *A performativitás esztétikája* című írása nyomán foglaltunk össze, az a közösségformáló erő érdekel, amely ezekben az előadásokban érvényesült. Az ugyanis kellően bizonyítottnak tűnik, hogy a színházi előadás sajátos medialisága folytán elemi identitásképző erővel rendelkezik. A színház abból nyeri ősi értelmét, hogy társasjáték, *mindenki játéka mindenkéért*, ahogy Max Hermann fogalmazott, amelyben egyaránt részt vesznek a nézők és a színészek is. (Erika Fischer Lichte, 2009, 39). Az európai színház fővonulatához tartozó művész színházban, amely túlélte az utóbbi száz évben a szórakoztató, az avantgárd és a politikai színház válságát is (George Banu, 2010, 33), a nézőkre és a játékosokra más követelmények és más szabályok érvényesek, de ez a megosztás nem bontja fel az interakció szálait, nem kapcsolja ki az Erika Fischer Lichte által emlegetett *feedback szalagot*. (Erika Fischer Lichte, 2009, 50) Ez az a hatásrendszer, amely az előadás idejére egy együtt gondolkodó, érző és cselekvő és egymást kölcsönösen befolyásoló közösségé változtatja a nézőket és a szereplőket. S ez a közösségi élmény a legfőbb forrása a magyar lakosság magyar színház iránti igényének a kisebbségi létezés tereiben.

A színház tényleges, tapasztalatilag átélhető találkozások helye, ahol egyedülálló módon kereszteződnek az *esztétikailag szerveződő* és a *mindennapi élet síkjai* (Lehman, 2009, 6). A színészek színpadi és a nézők nézőtéri egyidejű viselkedéséből közös szöveg keletkezik. Ezt Hans Thies Lehmann performansz

szövegnek nevezi, megkülönböztetve a színrevitel szövegétől (Inszenierung text) és a nyelvi szövegtől (Lehmann, 2009, 110) Egy sajátos körköröséget figyelhetünk meg a két sík metszéspontján, amely a mise-en-scène szövegének a nézői értelmezése során keletkezik, s amelyből aztán összeáll a közös, performansz szöveg, amelyet Marco de Marinis színházi szövegnek (theatrical text) és előadásszövegnek (performance text) is nevezett. (Marco de Marinis, 2000)

A néző a mindennapi élet már megértett nyelvére fordítja le az előadásszövegét, legalábbis annak azt a rétegét, amely egyáltalán lefordítható. Ezért is mondjuk, hogy a mindennapi közlés nyelvének kiemelt szerepe van, azért mert más nyelveket, így a színháznyelvét is, erre fordítjuk le és így értjük meg. Ennek a fordításnak, értelmezés összeolvadásnak az eredménye a performansz szöveg. Az előadásszöveg a közös élmény és értelmezési játékok szövetében egy olyan átfogó képi szöveggé szerveződik, amely egy *összetartó értelem* logikája szerint épül fel, s az együvé tartozás tapasztalatát erősíti a nézőkben. Ez azonban nem csak az esztétikai közösségbe kapcsolja be a művészileg érzékeny nézőt, hanem a kisebbségi élet esetén, egy nyelvi közösségbe is. Hiszen itt a színházban történik meg az, hogy a nyilvánosság terében, de egy homogén nyelvi közegben játszódik le egy esemény, egy előadás a maga szertartásával együtt. S tegyük hozzá, hogy a mise-en-scène kimunkálása során az előadás *mintanézője* (Marco de Marinis, 2000) akinek az elvárásait az előadás alkotói akarva-akaratlanul beépítik az előadásszövegbe, természetesen a magyar néző.

Van persze próbálkozás arra is, és annak is lehet, sőt van is értelme, hogy a színházi előadás kétnyelvű alkotásként működjön. Ez a helyzet áll elő a fesztivál-közönségek esetében. Más példákat is mondhatok, amelyeknek az értelmét nem biztos, hogy fogalmilag végiggondolták azok, akik kezdeményezték, vagy gyakorolják. Ez alapvetően nem változtatja meg az előadás nyelvi azonosságát, de más identitással bíró közönséget hozhat létre.

Érdekes helyzet állt elő a 20/20 előadása során, amelyre ebben a gondolat-sorban érdemes külön is kitérni. A 20/20 két nyelvű előadás volt, s román és magyar nyelvre egyaránt fordították a színpadi térben elhangzó szövegeket. Az előadás közönsége nem volt nemzetiségi szempontból mindig homogén, márpedig ebben az esetben olyan román-magyar konfliktusról volt, amelynek a résztvevői ott ültek, s közülük többen ott is ültek a nézők között. Az élet és a esztétikai képződmények különös egybefonódása tette izgalmassá ezt a színházi eseményt. Azt mondhatjuk, ugyancsak Hans-Thies Lehmann fogalmaival, hogy ebben az előadásban az *összetartó értelem megvonása* játszódott le befogadói oldalon, hiszen olyan közösségek alakulhattak ki a közönségen belül, amelyek eltérő vagy éppen ellentétes nézőpontból figyelték, értették és értelmezték a színrevitel szövegét. Ez a *különbözőségek közössége*, amely a mindenkor nézőpontokat nem olvasztja be az összetartó értelem egységébe, hanem a részközösségek a saját nézőpontjukat megőrizve tagolódnak be az előadás értelmező közösségébe.

Teljesen más a film helyzete, és erről a két vagy többnyelvű primér közösségek mindennapi életélményének folytán szeretnék beszélni. A kétnyelvű életközös-

ségek terébe megtanuljuk és megszokjuk egymást, a természetesség, a normalitás rendjéhez soroljuk a más nyelven megszólaló ember állandó jelenlétét. Persze a mi nyelvünkön nem beszélő, nem értő emberekkel folyó kommunikációban sok játék van, hatalmi játékok, az idegenség és az intimitás játéka például. A mi élményeink, természetesen teljesen más léptékben és más értelemben az Európába betagozódó magyar városok és városalakok térképein is rövidesen életszerűvé válnak.

Ezek kapcsán én, lehet egy túl éles fordulattal, a film szinkronizálásról szeretnék röviden értekezni. Ez lenne másként a második halk politikai színezetű kiszólásom, vagy ha a freudi terminológia színesebb, akkor elszólásom. Magyarországon szinkronizálják a filmeket. Tudom, nemcsak Magyarországon. Romániában ellenben feliratozzák. Meggyőződésem, hogy a művészfilm sokat veszít a szinkronizálás nyomán. Jean Gabin hangjának olyan egyénisége van, amelynek a szinkronja még Páger Antal hangjával is problematikusnak minősült. A film hangzó rétege nem egy az artefaktumról lefejthető külső héj, hanem annak az értékrendjéhez szervesen hozzátartozik. De másról is szó van a televízió és a nála is tömegesebb médiák által elszaporodott filmközvetítések esetében. Az tény, hogy a film és, ezáltal a színművészet a mindennapi kultúrafogyasztás tétele lett.

Mindenképpen elgondolkoztató, hogy a világ annyi nyelvén megszólaló filmszereplők változatos beszédét, hogyan fordítják néhány száz magyar szinkronszínész hangjára, s ez a szűkítés milyen esztétikai következményekkel jár. Itt azonban más szociális következményekkel is számolni kell. A szinkron mesterségesen alakított terében a magyar néző az egész világot, a másik embert is magyarként éli meg. Ez átírja a másság élményét, megváltoztatja az idegen imagét, épp attól fosztja meg a magyar nézőt, amire a Európa kitáguló világában szüksége van. Még mondanék valamit, ami igazán vitatható és lehet, hogy túl pragmatikus. A nyelvtanulásra gondolok, arra hogy minálunk a mindennapi filmfogyasztás természetes hozadéka az a könnyedség, ahogy a fiatal nemzedék megtanul európai nyelveken jó kiejtéssel beszélni. De, hogy zárjam ezt a sort: az óvodásoknak szóló filmeket, s esetleg a B kategóriás filmek egy részét is szinkronizálnám, de a művészfilmeket nem, sőt még azokat sem, amelyek a számunkra hangzásban vagy kulturálisan egészen különálló világot jelenítenek, mint amilyenek a koreai történelmi sorozatfilmek.

A színház identitás teremtő/őrző szerepe kapcsán néhány kérdést szeretnék megfogalmazni a kettős állampolgárság törvényével kapcsolatosan. Nem a kettős állampolgárság intézményesítésének az értékelésével akarok foglalkozni, hanem annak az értelmére kérdeznék rá néhány olyan nemzetiségpolitikai elképzelésre támaszkodva, amelyet *Erdély* magyar lakosságának volt alkalma megélni. Három nemzetiségstratégia fogalmi vázát írnám le röviden, azért, hogy fel tudjam tenni a kérdéseimet.

Az egyik ilyen filozófia, amely magyar részről fogalmazódott meg, a határrevízió politikája volt. E szerint nem volt érdemes tartósan berendezkedni a román államiság keretei közé. Egyetlen érvényes emberi magatartás létezhetett az

erdélyi magyarság esetében Trianon után: kitartani, kivárni a biztos határmódosítást. A másik, az asszimiláció politikája, amely a román állam alaptörekvéseként érvényesül mindmáig. Ez a magyar népesség és a kultúra beolvastásában áll, a homogén román nemzeti terület és kultúra kialakításában. A harmadik nemzetiségstratégia körvonalai a transzilvanizmus, a Népi Szövetség és az RMDSZ politikájában rajzolódtak ki. Ez lényegében abban a törekvésben testesül meg, hogy próbáljunk meg véglegesen berendezkedni a Romániához tartozó multikulturális térbe, saját intézményrendszer kiépítésével, amely az ittlét feltételeinek a megteremtésével lehetővé teszi a magyarság fennmaradását. Eme három filozófia közül egyikbe sem tudom beépíteni a kettős állampolgárság legutóbbi tömeges intézményesítésének az értelmét. Nem hiszem, hogy a kettős állampolgárság intézményesítése pusztán szimbolikus gesztus lenne. Érzem, hogy itt többről, stratégiai váltásról van szó a nemzet és a nemzetiségi politikában.

A kövek kapcsán az erdélyi szászokra gondolok, s azt szeretném megtudni, hogy vajon pusztán csak évek dolga az erdélyi magyarság asszimilálása? S vajon az a próbálkozás, hogy az életre rendezkedjünk be a román állam keretei között, például úgy hogy színházakat, egyetemeket, templomokat működtetünk, kudarcra van ítélve? Megtettük már azt a lépést a sakktáblán, amely után csak a rossz mozdulatoknak marad helye a ráció, a törvény erejénél fogva? Én nem tudom ezekre a kérdésekre a válaszokat, remélem, vannak, akik tudják.

E sorok írója egy vegyes, többségében magyar lakosságú faluban nőtt fel. Aztán kinyíltak a városi élet kapui. Sokan és lelkesen küzdve éltünk a kínálkozó lehetőségekkel. A házuk még áll a Rákóczy vár tövében. Néha még hazajárok, világitáskor, de máskor is. Ahogy a falu mostani lakói mondják, a magyarok kiköltöztek a dombra. A falu elrománosodott.

Idézett művek jegyzéke:

- BANU, GEORGE, 2010. O sută de ani de teatru de artă (Százéves művészszínház) In: George, Banu, 2010 coord. :Teatrul de artă (A művész színház), Editura Nemira, București;
- BOURDIEU, PIERRE (2002): *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*, Napvilág Kiadó, Budapest;
- FISCHER-LICHTE, ERIKA (2009): *A performativitás esztétikája*, Balassi Kiadó Budapest;
- HANS-THIES, LEHMANN (2009): *Teatrul postdramatic. (A posztdramatikus színház)*, Balassi Kiadó, Budapest;
- MARISNIS, DE MARCO: A néző dramaturgiája. *Critikai Lapok*, 2000/3-4.

ARATÓ GERGELY

A munkaerőpiac és oktatás kapcsolatának új modellje

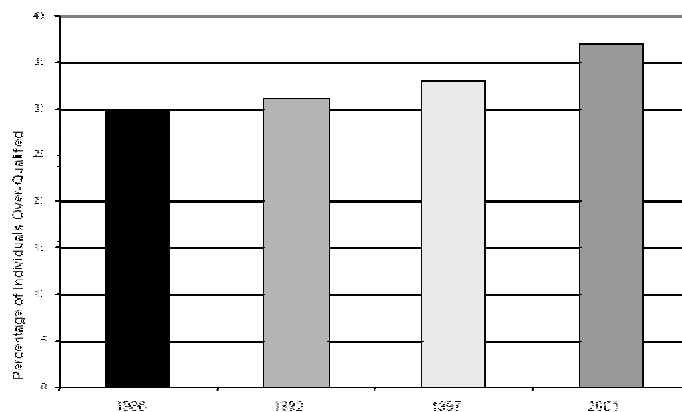
Nagy-Britannia képzési politikájában

A kiinduló helyzet

Nagy-Britannia számára döntő kihívássá vált a versenyképeség megteremtése a világpiacon a „magas képzettség, magas hatékonyság” által jellemzett iparágakban 80-as és 90-es években (Payne, 2007). A probléma egyik gyökerét a „Skills problem”-ben látták: abban, hogy a brit munkaerő képzettségi szintje elmarad a vetélytársakétól. Ezért a konzervatív kormányok fő céljának a képzettség (kvalifikációban mért) szintjének emelését tartották, tehát a képzettségi kínálat növelését („képzési forradalom”). A munkáspárti kormány 1997-ben, hatalomra kerülése után csak annyit változtatott, hogy nagyobb figyelmet szentelt képzési szint emelkedéséhez kapcsolódó szociális előnyöknek.

Ez a politikai eredménytelennek bizonyult. A jelentős ráfordítások ellenére megmarad a „hatékonysági szakadék” (a magas képzettségi gazdasági ágak lemaradása) Franciaországhoz, Németországhoz és az USA-hoz képest (Leitch 2006).

Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy a brit munkavállalók nem tudják használni a megszerzett képzettséget. A túlképzettség az adatok szerint nőtt 1997 és 2001 között (33%-37%) (2001-es képzettségi felmérés, Felstead és tsai 2002).

1. ábra: a túlképzett munkavállalók aránya (Felstead alapján)

Folytatódott a munkahelyek polarizálódása is. Létrejötték „jó” munkahelyek: magas képzettség, jó bér, jó előrehaladási lehetőségek, és rossz munkahelyek: alacsony képzettség, alacsony bérek, rossz előrehaladási lehetőség. (Goos and Manning 2003) A negatív folyamatok következtében egyre inkább a képzettség felhasználhatósága került a politikai figyelem középpontjába. David Blunkett oktatási és foglalkoztatási miniszter 2001-ben arról beszélt, hogy „a cél a felhasznált képzettség növelése”.

A 2000-es évek elején az volt a fő kérdés, hogy milyen megközelítés hozhat új eredményeket.

A képzettségi ökoszisztéma (skills ecosystem) koncepció

Az új megközelítés alapját a képzést széles összefüggéseiben, a gazdasági fejlődéssel és a munkaerőpiac keresleti oldalával közös vizsgálata jelentette.

Finegod (1999) a Szilícium völgy folyamait vizsgálva magas képzettségen alapuló, területileg és szektorálisan elkülönülő klaszterkén, mint high skill ecosystem (HSE), magas képzettségi ökoszisztéma¹, azonosította. Ennek legfontosabb jellemzői:

- külső kezdeményezés (kormánymegrendelés),
- folyamatos szakember utánpótlás a kutató egyetemektől,
- támogató környezet, fizikai infrastruktúra, jogszabályok, jó életminőség,
- cégek és kutató és fejlesztő csoportok, egyetemek szoros együttműködése.

Buchanan és tsai. (2001) az oxfordi iskola kutatásaiból kiindulva a képzettségi ökoszisztéma modell alapján elemezték az ausztrál munkaerőpiacot.

A képzési ökoszisztéma koncepciót kiterjesztették a magas képzettségű (high tech) ökoszisztéma mellett az alacsony képzettségű (például takarítás) illetve átmeneti, de magas társadalmi értékű (családsegítés) rendszerekre is.

Ennek megfelelően „a képzési ökoszisztéma a magas, közepes vagy alacsony képzettségek rendszere egy régióban vagy szektorban, amelyet cégek, piacok és intézmények összekapcsolódó rendszert alkot”. (Payne, 2007, 14 o.)

A képzési ökoszisztéma elemei:

- üzleti környezet,
- intézményi keretek,
- munkaerő elérhetősége,
- munka struktúra (a foglalkoztatás formái),
- képzési struktúra és szint.

Álláspontjuk szerint a képzettség nem „a válasz”, de nincs válasz nélküle.

A képzési ökoszisztéma rendszer kiterjesztésével más szektorokban azonosították az alacsony képzettségi egyensúly (low skills equilibrium, LSE) Wilson és Hogart (2003).

¹ Biológiai értelemben ökoszisztéma alatt értjük élőlények és élettelen környezetük teljes kapcsolatrendszerét, mely nyílt rendszer, de bizonyos mértékű önszabályozásra képes.

Az alacsony hozzáadott érték, alacsony képzettség, alacsony bér ördögi köre Nagy Britanniában is jelen van, de nem minden szervezetre jellemző. Ennek megfelelően mikro megközelítésre van szükség. Az egyéni vállalati stratégiák figyelembe vétele alapján lehet csak megérteni az egyes régiók és szektorok helyzetét. Az egyes szervezetek számára lehet hatékony az alacsony képzettségre építő stratégia, de társadalmi méretekben alacsony képzettségi pálya alakul ki. Ha egy szervezet előre akar lépni a szervezeti és társadalmi kényszerek visszafogják.

Először Ausztráliában alkalmazták a modellt a gyakorlatban: ez volt a Képzési ökoszisztéma nemzeti program 2003 (Windsor 2006). Ennek legfontosabb elemei:

- ágazati-regionális projektek a munkáltatók és a képzők részvételével,
- a munkaerőpiac újraszabályozása,
- a szakképző intézmények részvétele az innovációban,
- minőségfejlesztés,
- képzettségi hiányok pótlása.

2005 értékelték a program eredményeit. Megállapították, hogy a programnak le kellett győznie a hagyományos, kínálat vezérelte képzési stratégiák ellenállását. Fontos feladat a résztvevők bevonása a program tervezésébe, és a projekt menedzsment, monitor fejlesztése.

A legfontosabb tapasztalat az volt, hogy azok a programok eredményesek, amelyek a keresleti és kínálati oldalon egyaránt beavatkoznak.

Leicht Report (2006) Jólét mindenkinek a globális gazdaságban – világszínvonalú képzettség

A brit kormány megbízásából átfogó, független jelentés készült 2004-2006-ban a képzés helyzetéről, elsősorban a gazdasági szereplők véleményének figyelembe vételével.

A jelentés kidolgozását Sandy Leicht biztosítási befektető vezette, Tony Blair gazdasági tanácsadója, majd a A National Employment Panel (a kormány munkaadói tanácsadó testülete) vezetője.

A program céljai 2020-ra:

- 95 % alapszint olvasásban és számolásban (19-65) (85%, ill. 7%-ról),
- 90 % szakképzett vagy a felett (69%),
- a 2 és 3 szint egyensúlya,
- 40 % felsőfokú (29%).

A célok a hagyományos kínálati megközelítést tükrözik, azonban a megoldások megközelítése újszerű.

Alapelvei:

- Megosztott felelősség: munkaadóknak, az egyéneknek és a kormánynak egyaránt vannak feladataik és kell költeniük a képzésre. A munkaadóknak és az egyéneknek ott kell nagyobb szerepet vállalniuk, ahol több hasznuk van a képzésből.

- A kormány feladata a piaci kudarcok javítása és alapok megadása, a segítségre szorulókat támogatása.
- Gazdaságilag felhasználható képzettségeket kell nyújtani. Kereslet vezérelt képzési rendszer: igazodjon a munkaadók és egyének képzési igényeihez.
- Folyamatos alkalmazkodásra van szükség.
- A meglévő struktúrák felhasználásából kell kiindulni.

Fontosabb ajánlások:

- Az oktatási kiadások növelése a 3 szint felett.
- A felnőtt képzési állami források a képzés az előrehaladásért számlán keresztül,
- A munkaadók beleszólásának erősítése, a Sector Skills Councils: ágazati képzési bizottságok szerepének növelése,
- A munkavállalók informálása és motiválása a képzésben való részvételre,
- A munkaügyi és a képzési szolgálatok integrálása.

A 14-19 program

A képzés fejlesztésének egyik alapja a 14-19 program. A programot azért dolgozták ki, mert a 16-18 évesek 10% sem nem tanul, sem nem dolgozik (77% tanul).

A program keretében egységes középiskolai tanterv dolgoztak ki. Minden diáknak tanulnia kell (intézménytípustól függetlenül) a kulskompetenciákat: Angol, matek, természettudomány, a társadalmi kompetenciákat: munkavállalás, vállalkozás, vallás, egészséges életmód, IKT, illetve választhat a további humán- és természettudományos tárgyak közül.

A program keretében, 18 évre növelik a tankötelezettség felső korhatárát. Alternatív képzési utakat fogadnak el, a hagyományos középiskola és érettségi rendszer mellett megerősítik a tanonrendszer: ennek keretében helyet kínálnak minden 16 évesnek. Az érettségi helyett lehetővé teszik „diplomák” megszerzését: ez a végzettség adott területen jelent elméleti és gyakorlati tudást igazoló képzettségi bizonyítványok kiadását.

Kereslet-vezérelt képzési rendszer

A képzési rendszerbe több olyan új elemet vezettek be, melyek a munkaerőpiac keresleti oldalához közelítik a képzési rendszert. Az egyik ilyen a „képzettségi brókerek” alkalmazása: a brókerek a vállalkozás számára megkeresik a megfelelő képzést, „összehozzák” a képzési kínálatot és keresletet.

A „Képzés az előrehaladásért” program keretében a vállalkozás a szükséges képzés költségére kérhetett állami támogatást, a vállalkozások erről a számláról igényelhetik a szükséges képzési költségeket. Később a programot kiterjesztették az önfoglalkoztatókra és hátrányos helyzetű csoportokra is: a személyes számla bevezetésével 25 ágazati képzési tanácsot hoztak létre, a munkaadók bevonásával. A tanácsok célja a képzési szakadék és hiányok pótlása, a hatékonyság növelése. Csak az általuk elfogadott felnőtt szakképzések kaphatnak állami forrást. Szintén a tanács feladata a munkaerő-piaci adatok gyűjtése és

kommunikálása. A tanácsok keretében szektoriális képzési megállapodások születnek, ezek tartalmazzák a munkaadók növekvő részvétele és finanszírozásának garanciáit is. Szintén a tanács feladata a képesítési rendszer fejlesztése.

2007. óta folyamatosan jelennek meg az új megközelítés impletációval kapcsolatos stratégia dokumentumok. A legújabb a nemzeti képzési stratégia 2009 végén jelent meg (SKILLS FOR GROWTH, 2009).

A stratégia kiáll amellett, hogy képzettség önmagában nem elég, az a cél, hogy a megszerzett képzettségek hasznosuljanak a gazdaságban. A program legfontosabb célkitűzései a megreformált tanonrendszer szélesítése; a kereslet vezérelt rendszer erősítése; a felnőttek és a vállalkozások további ösztönzése a képzésre; a munkaadók és a szakszervezetek megegyezésének ösztönzése a minimális képzési követelményekről; az intézmények színvonalának növelése.

A konzervatív-liberális kormány képzési politikája

A 2010-ben megalakult új kormány korrekciókkal folytatta a programot. A konzervatív és liberális pártprogramok a bonyolult intézményrendszer egyszerűsítését ígérték, de ez nem jelenti a korábbi megközelítés elutasítását. A folytonosságot erősíti, hogy megmaradt a 2007-ben létrehozott, a gazdaságfejlesztést, innovációt, felsőoktatást és képzést együtt irányító minisztérium.

Az kormányzat 2010. novemberében publikálta új képzési politikáját (SKILLS FOR SUSTAINABLE GROWTH, 2010). A javaslat fenntartja a korábbi koncepciók elméleti megközelítését: a keresleti és kínálati oldal egyensúlyát, és a két oldal párhuzamos befolyásolását célzó politika szükségességét. A kormányzat sajátos társadalompolitikai víziójához (Nagy társadalom) igazodva baloldali elődjéhez hasonlóan kiáll a képzés társadalmi és esélyegyenlőség növelő szerepe mellett. Ugyanakkor igazodik a kormányzat szigorúan megszorító költségvetési politikájához, és az állami szabályozást csökkentő koncepciójához.

Ennek keretében legfontosabb talán a képzési rendszerben az állam szerepének csökkentése. Csak az alapképességek pótlása, a 24 év alatti első szakképzettségének megszerzése marad állami finanszírozású, illetve az a képzés, amelyik a munkavállaló elhelyezkedését közvetlenül segíti. Ezen felül részleges állami támogatás jár a szakiskolának megfelelő képzéshez. A képzés további részét, illetve a magasabb szintű képzést, a képzésben résztvevőnek kell megfizetnie, ezt az új diákhitelhez hasonló „élethosszig tanulási számla” segíti elő. A további állami forrásokat közvetlenül a vállalkozásoknak juttatják el a képzés elősegítésére.

Érdeemes idézni a program értékelését a Leitch reportról:

„Egyetértünk Leitch elkötelezettségével, hogy világszínvonalú képzettségi alapot fejlesszen ki, de elutasítjuk Leitch céljait, és azokat a központosított eszközöket, amellyel el akarta őket érni. A szolgáltatóknak olyan rendszert kell kiépíteni, amely képes mennyiségében és típusában olyan képzést kínálni, amely találkozik a helyi igényekkel, és amelyik képes rugalmasan alkalmazkodni a tanulók és vállalkozások igényeihez és szükségleteihez.” (SKILLS FOR SUSTAINABLE GROWTH, 2010, 13-14 o.)

Ha összevetjük ezeket a mondatokat a skills ecosystem koncepciójával láthatjuk, hogy a változás nem az alapokra, hanem az eszközökre irányul: a képzési szakpolitika szemlélete tartósan megváltozott Nagy Britanniában.

Irodalom

- BUCHANAN, J., Schofield, K., Briggs, C., Considine, G., Hager, P., Hawke, G., Kitay, J., Meager, J., Mounier, A. and Ryan S. (2001): Beyond Flexibility Skills and Work in the future, New South Wales Board of Vocational Education and Training, Sidney
- Delivering 14-19 reform: Next steps(2008), DSCF, Nottingham
- FELSTEAD, A., GALLIE, D., and GREEN F. (2002): Work Skills in Britain 1986-2001., DfES, Nottingham
- FINEGOD, D (1999): Creating self-sustaining high-skills ecosystem, DfES, Nottingham, idézi Buchanan (2001)
- GOSS, M. and MANNIG, A. (2003), Mc Jobs and MacJobs: the growing polarisation of jobs in UK labour market, Palgrave, London, Idézi Payne (2007)
- LEICH: Review of Skills: Prosperity for all in the global economy - world class skills - Final Report (2006), TSO, London
- SKILLS FOR GROWTH 2009 The national skills strategy, BIS, London
- SKILLS FOR SUSTAINABLE GROWTH, 2010, BIS, London
- PAYNE, J. (2007): Skills in context, SKOPE, Cardiff University, Cardiff
- WILSON, R. and HOGART, T. (2003), Tacking the low skills equilibrium: a review of issues and some new evidence, University of Warwick, Coventry
- WINDSOR, K. (2006): Skill Ecosystem National Project: Mid-term evaluation report, New South Wales Department of Education and training, Sidney

BAKA JÓZSEF

A felnőttképzés területi alapú innovációja

Az elmúlt két évtizedben hazánkban bővült a felnőttkori tanulás diverzifikált rendszere. Bizonyos nehézségek azonban jelen vannak. Például az EU szubszidiaritás követelménye, ami akadályozza a felnőttoktatási rendszerek konvergenciáját. (Knoll, J. 2000) Ennek van alapja, ha összehasonlítjuk az európai országok felnőttképzési rendszereit. Ha viszont, a szubszidiaritásnak a hatáskörök, döntési és cselekvési kompetenciáknak a legmegfelelőbb területi és szervezeti szintre való delegálását és a felsőbb szintnek az alsóbb szintet segítő elemeit hangsúlyozzuk, akkor az elv valódi érvényesülése nemhogy akadály, hanem feltétele a hatékony és koherens felnőttképzési rendszernek. A magyarországi felnőttképzésben a helyi szint hatásköri hiányosságai, a pluralista intézményrendszer koordinátlansága a rendszer átláthatatlanságát eredményezi. A szubszidiaritás érvényesülése csak nyomokban érhető tetten a felnőttképzésben. Ha elfogadjuk, hogy a felnőttképzési rendszer a szubszidiaritás érvényesülésével működhet hatékonyabban és igazságosabban, akkor a jelenlegi rendszert ennek megfelelően kell átalakítani, mert ez lehetővé teszi a területi különbségek csökkentését (Nemes Nagy József,2006).

A hazai felnőttképzés kétségtelen felértékelődése mellett, a részvételi, hatékonysági, eredményességi mutatókkal nem büszkélkedhetünk. A tanuláshoz való hozzáférés tömegek számára korlátozott, a felnőttképzésben résztvevők száma követhetetlen, a képzés hatékonysága és eredményessége egyenetlen, a finanszírozás esetleges, és egyfajta centralizációs pályára orientálja a képzőket. Közben a rendszer szakképzés központú, amellyel, hogy ezáltal háttérbe szorulnak az általános képzések és képzők, a rendszer munkaerő piaci funkciójának is csak részben felel meg. Nem biztosított a különböző tanulási formák és képzők egyenrangúsága sem.

A következőkben a hazai felnőttképzés megújításának szükségességével, összegezzük változtatási terveket, a konkrét beavatkozásokat, alternatív javaslatot teszünk a rendszer innovációs folyamatának fenntartására.

A felnőttképzés szabadművelődési modelljének elemzése

A népfőiskola egyik fő identifikációs problémája a felnőttképzési és közművelődési funkció összehangolása. A közművelődés nem egyenlő a felnőttképzéssel, de markáns átfedés van a területek között. A szabadművelődés koncepciójából következik, hogy a tanuláshoz való hozzáférés, a képzés hatékonyságának növelése érdekében a tanulási kompetenciákat az egyénre, önszerveződő közösségekre kell delegálni, így a helyi képzési, képzésszervezési kompetenciákat a helyi szervezetek és társulásaik birtokolják. Ez decentralizációt és struktúraváltást

követel meg. A felnőttképzési rendszer alapelemeinek az egyént, a tanuló közösségeket és a települési (településrészi) szintet tekintjük. A felnőtt tanulás rendszerének „társadalmisítása” a társadalmi szervezetek széleskörű bevonásával, állami szerepvállalással történhet.

A felnőttképzés reformjához nélkülözhetetlen feltétel a *finanszírozás átalakítása*. A finanszírozás fő pilléreit a normatív alapellátás, az érdekeltségi és pályázati támogatás kell, hogy képezzék. Ez az európai minták alapján általánosságban az 1/3-1/3-1/3 elvet követi. A felnőttképzési alapellátást az állam (1/3) és az önkormányzat (1/3), a további 1/3-ot az állampolgárok befizetései biztosítják. Országosan és általánosan a minimum támogatás alapjául az egy felnőttre eső, évente minimum 2×30 órás szervezett művelődési tevékenység átlagos költségét kell figyelembe venni. Az önkormányzatok jelenlegi helyzetéből eredően átmenetileg az önkormányzati részt is az állami költségvetés biztosítja. Az átlagos eloszlást a képzési prioritások, vagy kiemelt (társadalmi, területi) célcsoportok esetében differenciáltan alkalmazzuk. A tervezet része az állampolgári képzési kártya bevezetése, amelyet az egyén saját céljaira használhat fel – meghatározott összegig – tanulása finanszírozására. Ez a forma kiterjesztendő a vállalat saját dolgozójának képzésére is. Ez a finanszírozási szisztéma az állam/önkormányzat kötelező feladatvállalását hangsúlyozza és a tanulni akaró felnőtt felelősségét és hatáskörét növeli.

A *jogi szabályozás* átalakítását új modell alapján kell elvégezni. A jelenlegi 1997.CIV.tv. közművelődési része és a felnőttképzési törvény helyett egy szabadművelődési és népfőiskolai törvény (és akkreditációs rendelet) megalkotásának szükségessége áll elő. Ez állampolgár központú, garantálja a tanulásban való részvételt és szankcionálja annak elmaradását.

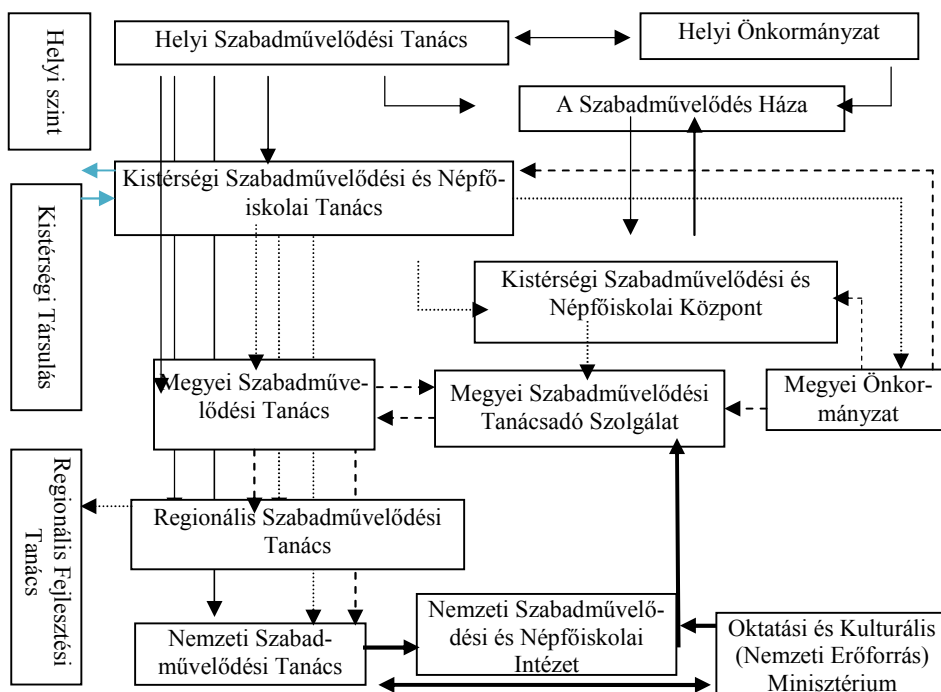
A *felnőttképzés tervezése* széleskörű társadalmi együttműködésen, az *Éves Szabadművelődési Mintatervek* keretében történik, országos, területi és helyi szinten. Az egymásra épülő tervezés megújításában a területi jelleg, a helyi, területi, országos tervezés oda-vissza ható, közösségi/társadalmi tervezése fogalmazódik meg.

A *szakképzés fejlesztésével* összefüggésben a helyi, kistérségi, regionális szintű koordináció erősítését, a rendszeres munkaerő piaci prognózisok készítését (készség előrejelzés, kompetencia-mérések, stb.), a tanácsadás és pályaaorientáció kiterjesztése szükséges. A felnőttképzési és munkaerő piaci szolgáltatásokat a kistépülések lakói számára is – például mobil szolgáltatásként - elérhetővé kell tenni. A szabadművelődés szakember szükségletének kielégítéséhez az andragógus képzés reformját és differenciálásának bővítését fogalmazzuk meg. Ebben meghatározó a felnőttképzési szakmai szervezetek, a Gazdasági Kamarák és Szövetségek együttműködése.

A modell egyik iránya a területi hierarchiában létrehozott szabadművelődési tanácsok alulról- és önszerveződően, autonóm hálózatként működő rendszere. A szabadművelődési struktúra *helyi szintű*., ami a helyi társadalmat komplex funkcionális egységként kezeli. Ebben a szociális gondoskodás, a gazdaságfejlesztés, a családpolitika, a helyi kultúráközvetítés, a közösségfejlesztés nem egymástól

elszigetelt szervezetek kizárólagos funkciója, hanem –különböző hangsúlyokkal és profilokkal – minden helyi intézmény célja. Ez az együttműködés alapja, amely a szereplőket összeköti. A Tanács feladata a helyi szabadművelődés éves prioritásainak meghatározása, a helyi programterv véleményezése és elfogadása, a helyi érdekképviselet, a helyi együttműködések felügyelete. A helyi szabadművelődési feladatellátás központi intézménye a Szabadművelődés Háza, ami tulajdonképpen a helyi felnőttképzési központ. Működtetőjeként több alternatívában tervezhetünk. Így lehet valamely helyi akkreditált szervezet, amely feladatát a helyi önkormányzattal kötött szerződés alapján végzi, lehet helyi iskola, Teleház, (bizonyos feltételek fennállása esetén), egyházi szervezet, közösségi ház. Az intézmény fenntartója bárki lehet, de általában a helyi önkormányzatot, mint foglalkoztatót jelölik meg. A Szabadművelődés Háza végzi és integrálja a felnőttképzési tevékenységet. A helyi önkormányzat intézmény a fenntartó, partner szerepre helyezi a hangsúlyt és kiemelt jogosítványait (pl.: részleges vétőjog a Tanácsban) a költségvetési kérdésekre és a törvényességi felügyeletre korlátozza.

A szabadművelődés tervezett szervezeti és intézmény struktúrája

(A Magyar Népfőiskolai Társaság organomja alapján saját szerkesztés)

Kistérségi szinten jelenik meg a kistérségi szakfelügyelet. Ennek a szintnek a jelentősége főként a szolgáltató, ellátó funkcióban és a minőségbiztosítás fejlesztésében fogalmazódik meg. A kistérség központi intézménye a Kistérségi Szabadművelődési és Népfőiskolai Központ. Módszertani segítő, képző, továbbképző, koordináló szerepe mellett felügyeletet gyakorol, kistérségi adatbázist mű-

ködtet. Fenntartójaként nem a kistérségi társulást, hanem a megyei önkormányzatot jelöljük meg. A szolgáltatói, ellátói együttműködés (a többi területi szinten is) a köztámogatás feltétele. A Kistérségi Szabadművelődési Tanács hatásköre hasonló a helyi szinthez, kistérségi területi hatállyal, tagságára az önkéntesség jellemző.

A térségi szintek (kistérség, régió) hatásköreinek jövőbeli alakulásában látható, hogy a megye és a tervezett járások azok a területi egységek, ahol a települési és kistérségi feladatok átláthatók és elláthatók, ezért a *megyei funkciók* erősítése a jó irány. A szabadművelődési modellben a megyének erőteljes szakmai szerepe van. A szükséges széleskörű szakembergárdát nem egy specializált intézményen belül kívánja biztosítani, hanem a szakmai és társadalmi szervezetek széleskörű bázisára építi. A települések, kistérségek segítése a Megyei Szabadművelődési Tanácsadó Szolgálat feladata. A Szolgálat feladatai között a szakmai, módszertani, menedzsment tanácsadást, a szakmai érdekképviseletet és felügyeletet, megyei szintű programok megvalósítását nevesíti. A Megyei Szabadművelődési Tanács társadalmi szervezet, a helyi és kistérségi tanácsok és a megyei önkormányzat delegált képviselőivel. Felügyeli a Szolgálat szakmai-módszertani munkáját, jóváhagyja éves programtervét. A megyei önkormányzatnál érdekképviseleti szerepet lát el és részleges vétójoggal rendelkezik a szabadművelődés pénzügyi keretének felosztása tekintetében.

Ábránk nem tartalmazza a rendszerkapcsolatok összességét. Mutatja a szabadművelődési tanácsok tekintetében az alulról felfelé irányuló kapcsolatokat, ezek visszahatását az országos intézeten keresztül a megyei szakmai szolgáltató rendszerre. Tükrözi a társadalmi és az állami/önkormányzati szervezetek mellérendeltségét. Az önkormányzatok és a szabadművelődési tanácsok együttműködésében lényeges elem a kölcsönös felügyeleti jog (pl.: részleges vétójog). A szakmaiság a központokban, az állami decentralizáció, a biztonságos működési háttér az önkormányzatok fenntartói, felügyeleti szerepében, a társadalmisítás a tanácsok összetételében, a subszidiaritás a helyi/területi hatáskörökben testesül meg.

A tervezet szakmai szempontból az európai mintákra épül – a benne megfogalmazottak részben a hazai felnőttképzési irodalomban és az európai andragógiai gyakorlatban is megtalálható. A szabadművelődés szellemében bizonyos rokon elemeket tartalmazó tervezet a közösségi művelődés megújítása céljából már készült Magyarországon. (A közösségi művelődés...2007).

A terv koncepcionálisan Magyarországon új utat képvisel és más megoldásokat javasol. A lényeges elvi változtatás a felnőttképzés, az intézményrendszer társadalmisításában, a civil jelleg erősítésében nyilvánul meg. A finanszírozás átalakításában európai mintákat követ. A változtatás lényegi eleme a felnőttképzésre fordított összeg növelése (távlati célként a GNP, illetve a GDP arányának az EU-s célkitűzésekhez igazítása), a normatíva kiterjesztése, az állam, önkormányzat, gazdaság, egyén kötelezettség-vállalásának megoszlása, a felnőttképzési alapellátás kategóriájának megfogalmazása. A felnőtt tanulói számla bevezetésével a tanuló felnőtt felelősségét és döntési pozícióját erősíti.

A tervezet egyik lényegi eleme a térségi alapon szerveződő felnőttképzési rendszer kialakítása. Ez minden településen lehetőséget teremt az egyéni, vagy közösségi tanulásban való részvételre. Ennek érdekében területi szintek szerint egymásra épülő felnőttképzési szervezeteket nevesít, amelyeket koordinációs, döntéshozó, tervezési, ellenőrzési, érdekérvényesítési hatáskörökkel ruház fel, a felnőttképzési feladatellátást kötelezővé teszi.

A helyi és térségi koordinációs testületek struktúrája és működése a szubsidiaritás alapján áll. A helyi szint a legfontosabb, de ez nem feltétlenül azt jelenti, hogy minden településen kell lennie önálló intézménynek. A rendszer szervezeti alapját képezheti a tanuló település és térség (régió, kistérség, megye, járás) koncepció megvalósulásának. A tervezetet a Magyar Népfőiskolai Társaság készítette, az új modellben hangsúlyos szerepet kapnak a népfőiskolák, bár szerepük nem mindenhol fogalmazódik meg egyértelműen. A szabadművelődési modellben a népfőiskola szerepét illetően több lehetőséget fogalmaznak meg. E szerint helyi szinten vagy a szabadművelődés fő ellátó intézményeként, vagy a Szabadművelődési Tanács tagjaként, vagy más ellátó intézmény mellett szolgáltatóként tevékenykedhet.

Ahhoz, hogy a népfőiskola Magyarországon jelentős szerepet tölthessen be az új struktúrában, először is le kell „porolni” a népfőiskolát övező képet a hazai közgondolkodásban (Maróti András (2010). Tudatosítani kell, hogy népfőiskola a XXI. században is egy korszerű felnőttképzési forma, intézmény, nevelési filozófia, módszer és gyakorlat. Nyilvánvalóvá kell tenni, hogy a népfőiskola olyan intézmény, amelyet a tradíció és modernitás, a tolerancia és sokszínűség, a szakmai és kulcskézség fejlesztés, az ön- és közösségfejlesztő, a felnőttképzési és közművelődési szerep egységes megjelenítése alkalmassá tesznek az iskola-rendszeren kívüli, a nemformális felnőttképzés és művelődés területén egyfajta integráló, koordináló funkció ellátására. Feladat a tervezet javaslatainak a részterületek szakmai csoportok általi kidolgozása. Ezt segítheti a jó európai gyakorlatok felhasználása. Ez eredményezheti a döntéshozók és a szakma meggyőzését a változtatások szükségességéről, amelyben nem partikuláris érdekek, hanem a szakmaiság érvényesülése és az alkalmazható legjobb modell megszületése az eredmény.

Irodalom

A közösségi művelődés kívánatos szervezete. (2007) <http://szabadmuevelodes.hu/koncepcio.html> 2010-09-01.

Cselekvési programterv: népfőiskolákkal a tanuló társadalom és a művelt nemzet megteremtése felé. (2010) In: Művelt nép – emelkedő ország. Egy kitörési esély. Magyar Népfőiskolai Társaság, Budapest. 12-18.

Kitörési esély. A szabadművelődési intézményrendszer jövő modellje és abban a népfőiskolák helye. (2010) In: Művelt nép – emelkedő ország. Egy kitörési esély. Magyar Népfőiskolai Társaság, Budapest. 28-43.

KNOLL, J.H. (2000): A közép-európai felnőttoktatás konvergens és divergens jelenségei – a lényeges strukturális elemek összehasonlító ábrázolása. In: A felnőttoktatás története Közép-Európában: a II. világháborútól az ezredfordulóig. (Szerk: Filla, W., Gruber, E., Hinzen, H., Jug, J.) IIZ/DVV, Budapest. 11-28.

- MARÓTI ANDOR (2010) Nemzetközi összehasonlító felnőttoktatás. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- MARÓTI ANDOR (2010) Nemzetközi összehasonlító felnőttoktatás. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- NEMES NAGY JÓZSEF (2006) Területi versenyképesség elemzési módszerei. In: Horváth Gyula (szerk) Régiók és települések versenyképessége. MTA.RKK. Pécs. 69-83.
- NEMES NAGY JÓZSEF (2010) Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. Akadémiai. Budapest.

LIPPÓY DÓRA – LÜKŐ ISTVÁN – TOMBOR VIKTÓRIA

A nevelőszülőképzés korszerűsítése

*Részletek egy Leonardó-projektből
a francia nevelőszülő modell hazai fejlesztéséből*

1. Bevezetés

A hazai és a nemzetközi szociális szakma megújulása szempontjából is nagy jelentőséggel bír az a projekt, amely a LEONARDO program keretében célul tűzte ki a nevelőszülő szakképzés átalakítását. A *Transfert de la Certification Française ASSISTANT FAMILIAL : AFUE (No 2009-1BG1-LEO05-01643)* projekt fő célja nevelőszülő/családi asszisztens szakemberek képzése 3 országban (Bulgária, Magyarország és Románia) a francia Assistant Familial (nevelőszülő) végzettség átültetésével.

A nevelőszülő-foglalkozás Franciaországban állami bizonyítványhoz kötött. „A franciaországi családi asszisztens/nevelőszülő bizonyítvány alkalmazása Bulgáriában, Magyarországon és Romániában” c. Leonardo-projekt célja egy olyan kompetencia-alapú, moduláris, integrált képzési program közös európai eszközeinek a kidolgozása, amelyek a kompetenciák átláthatóságát és kölcsönös elismerését célozzák. Nevelőszülő-szakemberek képzése Bulgáriában, Magyarországon és Romániában, az „assistant familial” szakma transzferével/alkalmazásával történik. Cél a közös európai képzési szisztéma integrálása az áttetszőség és a kompetenciák kölcsönös elismertsége tekintetében, miáltal a családi asszisztensek/nevelőszülők hatékonyabbak, kompetensebbek lehetnek sürgős helyzetekben (megfigyelni, elemezni, cselekedni), például a kapcsolati képesség, kommunikáció, a fogadás és felügyelet, a reagálási képesség; továbbá a gyakorlati helyzetekhez kötött technikai ismeretek (higiéné, komfort, biztonság, ápolás, élelmezés), tudományos alapok (pszichológia, gyermekgyógyászat) terén. Ez a szakma különböző mértékben professzionalizált a négy országban, de a pedagógiai eszközök és források nem adaptáltak.

A projekt három területen célozza meg az innovációk átvitelét.

- Földrajzi transzfer: a partnerek – igényeik szerint – részben vagy egészben elsajátíthatják az a.f. képzés elemeit. Egymás megismerése.
- Módszertani transzfer: kompetenciaszükséglet-alapú megközelítés =szakmai munka jellege – megkívánt kompetenciák – képzési tartalmak – bizonyítvány.
- Szektoriális transzfer: jog, igazságügy, megelőzés, közvetítés az elhagyottság, szociális veszélyeztetettség, egészségügy, segítő szakmák, a kompetencia-menedzsment területén.

A projektben résztvevő magyarországi résztvevő szervezetek és személyek munkáját a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon *Husz Mária egyetemi docens* fogja össze. A FEEK Szak és Továbbképző Intézetből *Lükő István intézetigazgató egyetemi docens*, *Lippóy Dóra szakoktató*, és *Tombor Viktória gyakornok* vesznek részt. Az alábbiakban egy-egy részt ragadunk ki mindhármuk munkájából, amelyen keresztül betekintést nyerhetnek a projekt kivitelezési területének háttéréről, valamint a kifejlesztett, és kiegészített modulok és kompetenciák egy részéről.

2. Háttér tanulmány

A francia nevelőszülő végzettség átültetésének feltételei

Előjáróban azt kell megállapítani, hogy a GRETE francia nevelőszülő és a magyar nevelőszülő OKJ SZVK-ja, vagyis a modulrendszere és kompetencia területei teljesen eltérnek egymástól, logikáját, struktúráját tekintve egyaránt.

A francia rendszer kompetencia-felfogása egyszerűbb, átláthatóbb és a tevékenységekből kiindulva építi fel a rendszert. A magyar kompetencia fogalmi értelmezése differenciálja szakmai, személyes, társas és módszer kompetenciákra, amelyekhez eltérő jelölési rendszert alkalmaz. Az ún. feladatprofilban fedezhetők fel a tevékenységek különböző cselekvő igékkel kifejezett mondatokban.

Megfelelések a nevelőszülő szakmát meghatározó tevékenységcsoportok terén

Fentiekből is következik, hogy nagyon kevés francia tevékenységcsoportnak felel meg a magyar tevékenységcsoport.

A megfeleltetést táblázatos formában szemléltetve és elemezve mutatjuk be. A nevelőszülő képzés moduljai az elnevezések és belső tartalmuk alapján:

1. sz. táblázat A nevelőszülő képzés francia és magyar modul elnevezései

Francia nevelőszülő-modul elnevezései	A magyar nevelőszülő-modul elnevezései
MEGISMERNI A HIGIÉNIÁ, A BIZTONSÁG, A TÁPLÁLKOZÁS ÉS AZ ÉLELMEZÉS FŐBB ELEMEIT	GYERMEKELLÁTÁSI ALAPFELADATOK
<u>Megismerni a szociálpszichológiai tudományokat, gyermek fejlődése ebből a szempontból és zavarok</u>	<u>A családi környezet felkészítésének feladatai</u>
Megismerni a családjától elválasztott és nevelő családban élő gyermek speciális helyzetét	<i>A gyermek képességeinek kibontakoztatása</i>
<i>Nevelés kísérésének biztosítása</i>	<i>Az önálló életre való felkészítés feladatai</i>
Megérteni és integrálni a szakmai kultúrát	A gyámsággal kapcsolatos feladatok
	<u>A nevelőszülő dokumentációs feladatai</u>

Fenti táblázatunkba bejelöljük az egyezés mértékét különböző tipográfiával elsősorban a belső tartalmuk, illetve a feladatprofil tevékenységeinek összehasonlítása alapján:

- **Teljesen megegyezik**
- *Nagyobb részben megegyezik*
- FELE-FELE ARÁNYBAN EGYEZIK MEG

- Kevésbé egyezik meg
- Egyáltalán nem egyezik meg

A magyar modulok, illetve kompetencia-leírások és a francia kompetencia-leírások, tevékenységek összevetése rendkívül nehéz, szinte alig lehet azonosságokat találni a nagyon eltérő struktúra miatt. Mégis megkíséreljük az alábbiak szerint:

2. sz. táblázat: *Képzési kompetenciák listája (GRETA) és a magyar modul és kompetencia-rendszer „megfeleltetése”*

KOMPETENCIÁK	KÉPZÉSI TERÜLET
DC1. Gyermek befogadása és integrációja a nevelő családba 1868-06 Modul Gyermekellátási alapeladatok	I. Képzési terület (140 óra) Higiénia - biztonság – élelmezés – táplálás; – otthoni higiénia és biztonság – AFPS (bizonyítvány elsősegélynyújtás képzésről); – sürgős esetek ellátása és specifikus magatartás kisgyermekkel szemben; – gyermek biológiai ritmusa; – kulturális dimenzió figyelembe vétele a gyermek ritmusának megfelelően; – mindennapi táplálkozási higiénia, és táplálkozási zavarok; – fizikai és pszichikai intimitás a gyermek kora és története függvényében.
	Pszichoszociális tudományok, gyermek fejlődése és zavarai: – gyermek fejlődésének szakaszai (fizikai, pszichikai és kapcsolati, érzelmi és szexuális... szempontok); – egészségügyi kérdések a kisgyermekkel és a serdülőkkel kapcsolatban; – fizikai és pszichés roszszullétek jeleinek kezelése. Megfelelő válaszok megadása; – érzékenység a megfigyelés és a meghallgatás módszerei iránt. Specifikus eszközök: egészségügyi kiskönyv – éleltal-bum; – kötődés, elválás és személyiség kialakulásának folyamata – kapcsolati zavarok.
1873-06 Modul A családi környezet felkészítésének feladatai	Családjától elválasztott és nevelő családban élő gyermekek specifikus helyzete: – tényezők (szociális, orvosi, pszichológiai, pszichopatológiai,...) komplexitása és összefonódása a gyermek és a családja szétválásában; – a szétválás hatásainak és következményeinek felkutatása; – családba fogadás dinamikája; – nevelő családban élő gyermek kísérése. Pszichikai fejlődéséhez és a szüleivel való kapcsolattartáshoz kapcsolódó problémák (szenvedés, megosztás, lojalitás, hovatartozás és identifikáció kérdései); – nevelő család különböző tagjai; helyek és szerepek a nevelt gyermekkel kapcsolatban, és a gondozás hatásai; – szülők valós és/vagy szimbolikus helyének megőrzése – támaszkodás a szülőkre, és/vagy a mindennapi élet elemeinek megosztása a szülőkkel.

<p>DC2. Gyermek oktatásának kísérése 1874-06 Modul</p> <p>A gyermek képességeinek kibontakoztatásával kapcsolatos feladatok</p>	<p>II. Képzési terület (60 óra) Tanulás kísérése:</p> <ul style="list-style-type: none"> – önállósodás folyamata és gyermek kísérése különböző szinteken (pszichológiai, szomatikus, érzékszervi, pszicho motoros, érzelmi, szociális, kognitív, ...); – ismeretek a családról és annak alakulásáról; – szülők szerepe és más felnőttek helye a gyermek identitásának strukturálásában; – gyermek gondozásának kapcsolati és érzelmi aspektusa; – támaszpontok stabilitása és mindennapi rítusok; – interkulturális dimenzió – vallási dimenzió és bizonyos kulturális rítusok; ismeretek más kultúrák működéséről és értelméről a gyermek részére; – veszélyes vagy bűnöző magatartás. Felderítés. Gyermek pszicho-affektív fejlődésére és megélt élményeire vonatkozó interpretációk. Megelőzéssel és gondozással megbízott szervezetek.
	<ul style="list-style-type: none"> – támogatások, amelyek elősegítik a találkozást és az odafigyelést (játék, mondókák, gyermekirodalom...) – kulturális területek és szabadidő a gyermek fejlődésében – szabadidő megosztása és a gyermekhez adaptált ritmusa; – tanulás szerepe a gyermek fejlődésében, kísérés és fékek ezen a területen; – oktatási rendszer és különböző források – iskolai kísérés;
<p>DC3. Szakmai kommunikáció 1876-06 Modul</p> <p>A gyámsággal kapcsolatos feladatok</p> <p>1877 Modul A nevelőszülő dokumentációs feladatai</p>	<p>III. Képzési terület (40 óra) Szakmai kultúra:</p> <ul style="list-style-type: none"> – törvényhozói és szabályozási kontextus ezen a területen: családjog, gyermekjog, gyermekvédelmi jog; – nevelt gyermek gondozásának intézményi és közigazgatási kerete; – nevelő családba fogadás történelmi fejlődése és specifikus jellemzői a családsegítő szabályozásokban, és a gyermekjog és a gyermekvédelem közigazgatási területein; - gyermekvédelem intézményei; – nevelő család helyzete a francia gyermekvédelmi törvényben, különböző intézmények a gyermekvédelem területén; – gondozók és nevelőszülők státusza;
	<ul style="list-style-type: none"> – különböző szociális szereplők helye a nevelő családba fogadásban; – csapatmunka a nevelőszülői hálózat egyéb szociális szereplőivel, gondozók vagy nevelőszülők saját felelősségei (szakmai titoktartás kérdése, látogatások, kommunikáció a pszicho-szociológiai és közigazgatási szereplőkkel, ...); – nevelőszülő, mint összekötő kapocs az intézménnyel, amelyben dolgozik (intézményhez tartozás érzése).

Fő tevékenységcsoportok eltérései és megegyezései a képzési jegyzékben.

3. sz. táblázat: Részlet a francia szakmai kompetenciák listájából

GYERMEK BEFOGADÁSA és alapvető szükségleteinek figyelembe vétele	Gyermek oktatásának KÍSÉRÉSE	Gyermek KÍSÉRÉSE a szüleivel való kapcsolatban	GYERMEK INTEGRÁCIÓ-ja a nevelő családba	CSAPATMUNKA
Megválaszolni a gyermek fizikai szükségleteit:	Átadni az értékeket, elősegítve az önállóság és a szocializáció fejlődését. Végigkísérni a serdülőkorba való átlépést.	Részt venni a gyermek számára kifejlesztett projekt megvalósításában, tiszteletben tartva a szülői tekintélyt.	Előkészíteni és kezelni a nevelő család minden egyes tagjának feladatát és helyét a nevelés különböző időszakai folyamán.	

Ebben a táblázatban egymás mellett találjuk a képzés egészére kiterjedő kompetenciákat a hozzájuk rendelt tevékenységekkel és az ún. „csapatmunkával” együtt.

3. Az új képzési modell elméleti háttere

A modulokról és kompetenciákról általában

A *modul* fogalmát nagyon sokszor szinonim fogalomként használják a „tantárgycsoport”, esetleg a tantárgy fogalmával. Ez nem szerencsés, hiszen az egyes tantárgyak témakörei nagyon is eltérő logikai strukturáló alapelvekre, tudományos alapismeretekre, diszciplináris és tevékenység elemekre épülhetnek. Attól, hogy ezeket modul elnevezéssel látjuk el, még nem valósul meg a legfontosabb ismérv, a tananyag homogenitása. Erről a fogalomról alkotott vélemények eltérőek, amelyek közül a fentiekben egyet emeltem ki (Lükő, 2011)

De akkor mi is az a modul pontosan?

- Önálló tananyagegység, amely formailag egységes és tartalmilag meghatározott.
- A modulokból rugalmasan állíthatók össze a különbözőképzési programok.
- A modulok egy vagy több kompetenciát tartalmaznak.
- A modul magában foglalja a belépő szintet és az elérendő végecélt.
- A modul tartalmazza az oktatási, tanulási stratégiákat, módszereket, eszközöket, az értékelés módját és szempontjait.
- Minden modul egy előre meghatározott szintre juttatja a tanulót.
- Működés és értékelés (felmérés) szempontjából zárt, autonóm egységek

A modulrendszer előnyei:

Egy modul elvégzéséről igazolást kap a tanuló. Ha azt a modult egy másik szakma is tartalmazza, nem kell megismételnie, de tanuló csak akkor kaphat szakképesítést, ha valamennyi modul elvégzését igazolni tudja. A tanulmányai megszakításával nem vesznek el a teljesített moduljai, így egy későbbi időpontban folytatva a tanulást csak a hiányzó modulokat kell megszereznie. Amennyiben a megszerzett moduljaiból „összerakható” egy újabb szakképesítés, azt automatikusan megkaphatja.

A *kompetencia* fogalma arra a tulajdonságunkra utal, amely az élet fennmaradása szempontjából talán a legfontosabb. Ha a jelentését más szóval akarnánk visszaadni, erre talán a 'cselekvőképesség' lenne a legalkalmasabb. Ha bővebben körül kell írunk, talán így tehetnénk: „*az a képességünk és hajlandóságunk, hogy a bennünk lévő tudást (ismereteket, készségeket és attitűdbeli jellemzőket) sikeres problémamegoldó cselekvéssé alakítsuk*”. (Halász Gábor, 2009)

A kompetencia fogalmának összetettségét számos kísérletben próbálták modellezni, amelyek közül az alábbiakban bemutatunk egyet. Az ábrán látható, hogy a tudáselemek, a képességek, valamint az attitűd hogyan alkotja a kompetencia magját, amely az alkalmazás során a környezet változásaihoz igazodik.

1.ábra: A kompetencia modellje (Forrás: SZMT, 1999)

A kompetenciák fajtái

A kompetenciákat tovább vizsgálva a fajtáikról, típusaikról kell említést tenni. Itt is az a helyzet, hogy a nemzetközi szakirodalomban nagyon sokféle felosztás, „lista” létezik, amely szakmánként, szakterületenként nagyon eltérő szempontok alapján differenciál. Témánk szempontjából a szakképzésben leggyakrabban előforduló fajtákat soroljuk fel részletesebb ismertetés nélkül. Ezek a következők:

- Metodikai kompetencia
- Szociális kompetencia
- Cselekvési kompetencia
- Kommunikációs kompetencia
- Kognitív kompetencia
- Funkcionális kompetencia (know how)
- Személyes kompetencia
- Etikai kompetencia

Hasonló felosztást, illetve fajtákat találunk az új OKJ kialakításánál, illetve a tartalmi és követelmény dokumentumok kidolgozásánál, amit az NSZI alkalmazott 2005-2006-ban.

Rövid ismertetőnk alapján mi is elmondhatjuk: „*A kompetencia a legtágabb értelemben vett intelligencia, a „mit” egyszerű tudásán túl a „hogyan” tudását is magában foglaló operatív intelligencia ... Nem csak egyéni, hanem társadalmi jelenség, képesség, attitűd a szakmai és a magánélet szervezésére változó körülmények között....*” (Balogh, Andrásné)

A kulcskompetenciák fejlesztése

A kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van személyes boldogulásához és fejlődéséhez, az aktív állampolgári lét-
hez, a társadalmi beilleszkedéshez és a munkához. Mindegyik egyformán fontos, mivel mindegyik hozzájárulhat a sikeres élethez egy tudás alapú társadalomban. Felértékelődik az egyén tanulási kompetenciájának fejlesztése, mert az emberi cselekvőképesség az egész életen át tartó tanulás folyamatában formálódik. Sok kompetencia részben fedi egymást, és egymásba fonódik: az egyikhez szükséges elemek támogatják a másik terület kompetenciáit. Hasonló egymásra építettség jellemzi a kulcskompetenciák és a kiemelt fejlesztési feladatok viszonyát.

Melyek a kulcskompetenciák?

- Anyanyelvi kommunikáció.
- Idegen nyelvi kommunikáció.
- Matematikai kompetencia.
- Természettudományos kompetencia.
- Digitális kompetencia.
- A hatékony, önálló tanulás.
- Szociális és állampolgári kompetencia.
- Kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia.
- Kulturális kompetencia.

A műveltségterületek fejlesztési feladatai a kulcskompetenciákat összetett rendszerben jelenítik meg. Számos olyan fejlesztési terület van, amely mindegyik kompetencia részét képezi: például a kritikus gondolkodás, a kreativitás, a kezdeményezőképeség, a problémamegoldás, a kockázatértékelés, a döntéshozatal, az érzelmek kezelése.

A projekt műhelymunkájának tervezési lépései

A projekt elsődleges célkitűzéseként lett megjelölve, hogy egy európai uniós szinten mobilizálható, átfogó, minden részletre kiterjedő, tartalmilag adekvát képzési anyag kerüljön az asztalra. A képzési anyag szó használata jelen esetben azzal indokolt, hogy jelen esetben elméleti modellről beszélhetünk, így az nem tekinthető sem központi, sem helyi szintű képzési programnak. Így a továbbiakban az előállított produktumra a képzési anyag kifejezést használjuk.

A projekt során az elsődleges adekvát kiindulási alapot a már jelenleg is meglévő 33 761 01 0000 00 00 OKJ azonosító sorszámmal rendelkező hivatásos nevelőszülő jelentette. Tekintettel rá, hogy a képzés országokat átívelő megoldásokat kellett tartalmazzon, ezért a képzési anyag előállításában nagyon sok externáliát kellett megvizsgálnunk. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy

felmérjük melyek az elsődleges szubkulturális különbségek az egyes országok között. Az így megkapott válaszok alapján pedig tovább bővíteni, mobilizálhatóvá tenni a jelenleg is hazánkban már hatékonyan működő képzést. Az így elkészült képzési anyag egy elméleti síkon mozgó pilot projekt lett. Az alábbiakban a képzési anyag elkészítésének elméleti módszertanát mutatom be.

Átalakulás útján a szakképzés

Magyarországon a szakképzést érintő változások egyre nagyobb ütemben haladnak. Az európai uniós csatlakozásunk alapvetően átrendezi a munkaerőpiacot, tovább folytatódik a második szervezetváltás, a munkaerővel szembeni követelmények nemcsak nőnek, de folyamatosan változnak. Az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) szerkezete, tartalma, a szakképesítések mennyisége az elmúlt tíz évben többször változott, azonban a változások összességében nem tekinthetők jelentősnek. A szakképesítés-szerkezet és a FEOR (Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere, ma több mint 9000 munkakört/foglalkozást tartalmaz) között nincs összhang. Az OKJ korábbi állapotában nem volt alkalmas a teljes körű modulrendszer, a kompetenciamérés rendszerének kialakítására.

Ma a szakmastruktúra csak részben felel meg a magyar gazdaság igényeinek, elvárásainak, nemzeti sajátosságainak, hagyományainak. Egyes szakképesítési képzési idejüket és tartalmukat tekintve nem összehasonlíthatók az EU-tagországok szakképesítéseivel, ezért nem biztosítják automatikusan a szakképesítések átláthatóságát. A szakképesítések tartalmát, szintjét tekintve ma nem alkot koherens rendszert, és nem kapcsolódik a foglalkoztatási rendszerhez, ezáltal megnehezíti a változó gazdasági, munkaerő-piaci körülményekhez gyorsan és alkotó módon alkalmazkodni képes szaktudás kialakítását. (Farkas Éva, 2009)

A munkacsoportunk új gondolja, hogy a mobilitásnak mindenképpen meg kell jelennie a képzés tartalmában is ezért szükséges a már meglévő képzéseket is európai uniós szinten vizsgálni, adott esetben korszerűsíteni.

DACUM, mint munkakör elemző módszer bemutatása

A projekt során az alábbi logikai menetet követtük. Első lépésben elemzésre kerültek a részvevő országok közötti szubkulturális különbségek. Majd az így megkapott eredmények nyomán összehívásra kerültek a szakmában a valós munkaerőpiacon is tevékenykedő munkaszakértők. Feladatunk az volt, hogy megvizsgáljuk a szükséges externáliák figyelembe vételével, azt, hogy vajon mely pontok azok, melyek átgondolása a képzést mobilizálhatóbbá teszik. A projekt során a DACUM munkakör elemző módszert alkalmaztuk, melyet az alábbiakban mutatok be.

Ahhoz, hogy valaki egy adott munkakört hatékonyan betöltsön, rendelkeznie kell a munkakör betöltéséhez elengedhetetlenül szükséges munkaköri kompetenciákkal. Munkaköri kompetenciáknak nevezzük azt a tudást – az ismereteket, a készségeket és beállítódásokat olyan együttesét –, amely egy adott munka végzéséhez, vagy munkakör betöltéséhez szükséges. A kompetencia a tudás komplex funkcionálását feltételezi, a szakképesítés eredményoldalát hangsúlyozza, azt a konkrét tudást, amely munkakör betöltéséhez szükséges.

Egy munkakör kompetenciaszükségletének meghatározását munkakörelemzéssel lehet elvégezni. Az egyik legelterjedtebb munkakörelemző módszer a DACUM (Developing A Curriculum) módszer. A műhelymunka végeredményeül nemcsak a munkakör, foglalkozás feladatcsoportjainak és feladatainak rendezett halmazát – az úgynevezett kompetencia táblázatot – kapjuk, hanem ez még kiegészül a bizottság véleményére alapozott négy listával: a munkakör sikeres ellátásához elengedhetetlenül szükséges általános ismeretekkel, készségekkel, a dolgozói magatartásformákkal, a berendezések, eszközök, szerszámok, anyagok részletezésével és a jövőben várható tendenciák felsorolásával. Fontos végterméke még a műhelynek egy szervezeti ábra, amely megmutatja a munkakör elhelyezkedését az adott üzemi hierarchián belül, és felvázolja a dolgozó munkahelyen belüli és kívüli munkakapcsolatait is. (Sum István, 2001)

A DACUM műhelymunka bemutatása

A DACUM-módszer, az adott munkakör betöltéséhez szükséges, az átlagosnál magasabb szintű kompetenciák meghatározását szolgálja. Az eredmény a facilitátor által irányított munkaszakértői csoport összehangolt munkája során születik meg. A szakértői csoport tagjai a szakterület elismert képviselői, akik nagy munkatapasztalattal rendelkeznek. A DACUM-munkakörelemzés alapja a kompetencia. A DACUM-módszerrel történő munkakörelemzés két napot vesz igénybe. Az első nap meghatározzák a munkakör betöltéséhez szükséges feladatokat, ez lesz a későbbiekben a feladatprofil. A második nap pedig meghatározzák a munkavégzéshez szükséges kompetenciákat, ez a kompetenciaprofil. A DACUM-módszert alkalmazni lehet tananyagfejlesztésnél, képzési szükséglet meghatározásnál, kompetencia teszt készítésénél, dolgozói teljesítményértékelésnél, munkaköri leírás készítésénél és munkatárs keresésnél.

A kifejlesztett modell és új moduljai

A DACUM-műhelymunka során az alábbi eredményeket kaptuk:

A. szakasz:

Első lépésként 3 új modult sikerült kidolgoznunk, melyekről új gondoljuk, hogy a már meglévő 33 761 01 0000 00 00 OKJ azonosító sorszámmal rendelkező hivatásos nevelőszülő moduljait kellő hatékonysággal tudja kiegészíteni. A DACUM-műhelymunka során munkacsoportunk új gondolta, hogy az egyes modulokon belül a képzésben résztvevőnek az alábbi nagyobb tudáscsoportokat és képességeket, kompetenciákat kell elsajátítania. A következőkben tárgyalt feladat és kompetencia profilok tekintettel a terjedelemben a teljes igénye nélkül kerülnek bemutatásra. Továbbá megjegyzendő, hogy a már megszokott DACUM-tábla átalakítva kerül bemutatásra az elvárt francia forma szerint. A modulok az alábbiak:

1. számú modul: Különleges szükségletű gyermekek gondozása-nevelése

A modul célja, hogy a képzésben résztvevők ismereteket szerezzenek a különleges szükségletű gyermekekről, egyéni fejlődési ütemükről és szükségleteik-

ról. Felismerjék és megismerjék az átlagtól eltérő fejlődést és képesek legyenek az ebből eredő hátrányok csökkentésére.

Tudás (elméleti ismeretek)

A különleges szükséglet, A különleges szükséglet lélektana, A gondozás módszerei, szabályai, a fejlődés segítése

Képességek (gyakorlati ismeretek)

- Gondoskodik a gyermek énefejlődéséről, érzelmi, értelmi és mozgásfejlődéséről, a beszédfejlődésről és figyelembe veszi annak hatását a személyiségfejlődésre.
- Figyelembe veszi az egyéni szükségleteket a rugalmas és folyamatos napi-
rend és biztonságérzet kialakítása érdekében.
- Nevel az önálló szabad mozgás és játék jelentőségére.
- Figyelemmel kíséri a szülőktől való elválás hatását, s elősegíti az új környezethez való alkalmazkodását.
- Figyelembe veszi az egyéni tempót, s az egyéni ízlést.
- Inger gazdag környezetet biztosít.
- Etet, öltöztet, pelenkáz, fürdet, altat, levegőztet.
- Csillapítja a betegségeket, lázmérést folytat, folyadékot pótol.
- Megelőző egészségvédelmet folytat, elviszi a gyermeket szűrővizsgálatokra és védőoltásokra.
- Ismeri a beteg gyermek megfigyelésének szempontjait és a tünetek értelmezését.
- Ismeri és alkalmazza a fizikális gyógymódokat, gyógyszeres kezeléseket.
- Megelőzi a szövődményeket és kezeli azokat.
- Együttműködik az egészségügyi intézményekkel.
- Ágyneműt cserél, ügyel a napi testhigiéniára.
- Szükség esetén diétát alkalmaz és gyógyszeres kezelést ... stb.

Kompetenciák (kézségek)

- Empátia.
- Átérező képesség.
- Türelem.
- Kommunikációs képesség.
- Stresszkezelés.
- Asszertivitás.
- Kreativitás.
- Tolerancia.

2. számú modul: Csapatmunka

A modul célja, hogy a képzésben résztvevők elsajátítsák a konfliktus megoldási technikákat, megismerjék a konfliktus természetét.

Megismerjék az együttműködés pszichológiáját, a szakmai együttműködés szabályait, a szakmai etika előírásait és azt alkalmazni tudják mindennapi tevékenységük során

Tudás (elméleti ismeretek)

Kommunikáció, Szociálpszichológia, A segítő beszélgetés, Szakmai etika, Kompetencia határok

Képességek (gyakorlati ismeretek)

- A nevelőszülő ismeri és betartja a jogszabályi előírásokat és normákat, ismeri a nevelőszülői jogviszony létesítésével, fenntartásával és megszüntetésével kapcsolatos eljárásrendet.
- Megismeri a nevelőszülői hálózat működtetője (fenntartója) értékrendjét.
- Képes megszerezni a szükséges ismereteket, információkat (gyermekvédelem, pedagógia, pszichológia).
- Tisztában van a hatósági intézkedések fogalmával, ismeri a gyermekvédelem szabály-és normarendszerét.
- Ismeri a kommunikációs csatornákat és készségszintűen használja
- Képes együttműködni a gyermek életéhez kapcsolódó pedagógiai, egészségügyi és szociális szakemberekkel
- Folyamatosan képes információszerzésre, koordinálásra, egyeztetésre a gyermek érdekében
- Kapcsolatot tart az esélyegyenlőséget biztosító szakmai szervezetekkel... stb.

Kompetenciák (készségek)

Pontosság.
Precizitás.
Jó együttműködési készség.
Jó szervezőkészség.
Empátia.
Átérző képesség.
Segítőkészség.
Jó kommunikációs készség.
Tolerancia.

3. számú modul: Mentálhigiénés támogatás és minőségbiztosítás

A modul célja, hogy a képzésben résztvevők képessé váljanak saját személyiségük megismerésére, reális énkép kialakítására, viselkedési kontroll és szakmai önismeret kialakítására és fejlesztésére

Tudás (elméleti ismeretek)

Szociálpolitika, Önismeret, Énvédő technikák

Képességek (gyakorlati ismeretek)

- Ügyel és figyel a testi-lelki egészség összefüggéseire, a lelki egészség fontosságára.
- Ismeri és alkalmazza a mentálhigiéné eszközeit.
- mentálhigiénés és kommunikációs gyakorlatot folytat.
- Ismeri a személyiség szerepét a gyermekek nevelése-gondozása során.

- Személyiségfejlesztést folytat.
- Értő módon alkalmazza a továbbképzéseket, a minőségbiztosítást, a szakmai etika jogi szabályozását.
- Alkalmazza az esetmegbeszélést, ismeri az esetkonzultáció fontosságának szerepét. Együttműködik a nevelőszülővel a szakmai teamben.
- Ismeri és alkalmazza a szupervízió elméletét és gyakorlatát... stb.

Kompetenciák (készségek)

Empátia.
 Átértő képesség.
 Türelem.
 Kommunikációs képesség.
 Stresszkezelés.
 Asszertivitás.
 Kreativitás.
 Tolerancia.

B. szakasz:

Második lépésként kidolgoztuk a 3 modulhoz tartozó egyes vizsgaegységeket továbbá tananyagegységeket és tananyagelemeket, melyek az alábbiakban kerülnek bemutatásra. A minta a francia formát követi.

1. számú vizsgaegység: UC N°7 (VIZSGAEGYSÉG):

Kora miatt különleges szükségletű gyermekek gondozása-nevelése

Szám	Ismeretek	Leírás
E7.	C1. C2. C3. C4	Vizsga leírása : Interaktív szituációs feladat a kora miatt különleges szükségletű gyermekek gondozása-nevelése témakörében. Időtartam : 1 óra. Megvalósítási feltételek : nincs. Felkészülési idő : 30perc. Vizsga formája: gyakorlati. Osztályozási rendszer (számmal, szöveges) : osztályozás 1-20 ponttal. Vizsgabizottság : egy szakember és egy oktató.

Vizsganyagban értékelt ismeretek listája és ismeretek részletezése:

Ismeretek	Ismeretek részletezése
1. Ellátja a 0-3 éves korú gyermek szükségleteit, gondozást, nevelést folytat	1.1 A nevelőszülő kellő ismeretek és felkészültség birtokában képes a csecsemő életkori szükségleteit és az előzményeket figyelembe vevő egyéni szükségletekre szabott gondozásra, nevelésre. 1.2 Figyelembe veszi minden, már a családban élő családtag érdekeit, zökkenőmentesen folytatja a csecsemőkorú gyermek gondozás-nevelését
2. Ismeri a tartós beteg gyermek specifikumait, gondozását-nevelését	2.1 A nevelőszülő a megfelelő tudás birtokában kompetensen dönt a gyermek befogadásáról. Megkap minden információt a betegségről, annak kezeléséről, képes és akar is együttműködni az egészségügyi intézményekkel 2.2 A nevelőszülő kompetens módon vállalta a gyermek gondozását, nevelését, ismeri és tudja is igényelni a betegség okán járó ellátásokat és juttatásokat, képes a gyermeket és környezetét

	segíteni a betegség elfogadásában
3. : Fogyatékoságok ismerveinek használata	3.1 A nevelőszülő megszerezi a szükséges ismereteket, úgy vállal fogyatékkal élő gyermeket, hogy pontosan ismeri vállalása következményeit, és arra környezetét is felkészíti.
4. : Gondoza és neveli a fogyatékkal élő gyermeket	4.1 A nevelőszülő a megfelelő ismeretek, készségek, és együttműködési készség birtokában gondozza és neveli a fogyatékkal élő gyermeket úgy, ahogy a gyermek állapota és egyéni szükségletei a leginkább megkövetelik.

2. számú vizsgaegység: UC N°8 (VIZSGAEGYSÉG): A csapatmunka

Szám	Ismeretek	Leírás
E8.	C1. C2. C3.	Vizsga leírása : Interaktív szituációs feladat a team-munka működtetése témakörében. Időtartam : 1 óra Megvalósítási feltételek : nincs Felkészülési idő : 30 perc Vizsga formája (írásbeli, szóbeli, gyakorlati, ...) : gyakorlati Osztályozási rendszer (számmal, szöveges) : osztályozás 1-20 ponttal Vizsgabizottság : egy szakember és egy oktató

Vizsganyagban értékelt ismeretek listája és ismeretek részletezése:

Ismeretek	Ismeretek részletezése
1. A nevelőszülő fenntartja saját motivációját, tisztázza saját szerepét.	1.1 A nevelőszülő a jogszabályi, intézményrendszeri és szakmai normákat megjelenítő hálóban képes magát definiálni, helyét elfogadja. 1.2 Az értékrendet elfogadja és képes követni. 1.3 Képessé válik az információk befogadására és folyamatos frissítésére, a jó szakmai kommunikációra.
2. A gyermek számára személyre szabott projektet dolgoz ki.	2.1 A szakemberek közötti hatékony információcsere mozgatójává válik a nevelőszülő. 2.2 Felderíti a gyermek előéletét, és egyénre szabott gondozás-nevelési tervet állít össze. 2.3 A megjelölt szakemberekkel élő és kölcsönös együttműködést hoz létre. 2.4 Ügyel rá, hogy a vérszerinti családjából kiemelt gyermek gyökerei nem szakadjanak meg.
3. Elősegíti az együttműködést és koordinációt.	3.1 Pontos ismeretekkel rendelkezik a társintézmények munkájáról, elérhetőségeiről. 3.2 A nevelőszülő hatékonyan kommunikál. 3.3 A nevelőszülő elfogadtatja magát kompetens szakemberként. 3.4 Biztosítja, hogy egyéni gondozási tervek valóban a gyermek életében együttműködő szakemberek által közösen megvalósított, a gyermek egyéni szükségleteit figyelembe vevő és arra választ adó dokumentációk lesznek.

3. számú vizsgaegység: UC N°9 (VIZSGAEGYSÉG):
Mentálhigiénés támogatás és minőségbiztosítás

Szám	Ismeretek	Leírás
E9.	C1. C2. C3.	Vizsga leírása: Sorolja fel a minőségbiztosítás eszközeit, és ismertessen közülük kettőt! Időtartam : 1 óra Megvalósítási feltételek : nincs Felkészülési idő : 30 perc Vizsga formája (írásbeli, szóbeli, gyakorlati, ...) : gyakorlati Osztályozási rendszer (számmal, szöveges) : osztályozás 1-20 ponttal Vizsgabizottság : egy szakember és egy oktató

Vizsganyagban értékelt ismeretek listája és ismeretek részletezése :

Ismeretek	Ismeretek részletezése
1. Mentálhigiénés és kommunikációs ismeretek és azok gyakorlata.	1.1 A nevelőszülők igényesek a mentális egészségre, felismerik annak hatását a testi egészségre. 1.2 Tudnak és mernek segítséget kérni. 1.3 Olyan gyakorlatokat sajátítanak el, melyekkel mind maguk és családtagjaik, mind a nevelt gyermekek esetében csökkenteni tudják a stresszt és kezelni a mindennapok konfliktusait.
2. Személyiségfejlesztés elmélete és gyakorlata.	2.1 A nevelőszülők felismerik a személyiség szerepének jelentőségét a napi munkájukban. 2.2 Fontosnak tartja a személyiség védelmét, a mentális védelem jelentőségét. 2.3 A személyiségfejlesztés hasznosítja, így igényes saját és családjuk mentális egészségére, nyitott a mentális segítség elfogadására
3. Szupervízió és egyéb képzések, továbbképzések ismerete, haszna.	3.1 A nevelőszülő önmagát szakmai szereplőként definiálja, szakmai és személyes énjét képes tudatosan kettéválasztani. 3.2 Tudatában van lehetőségeinek, feladatainak és szerepének a szakmai teamben. 3.3 Az eszmegbeszélőkön hallottakat hatékonyan feldolgozza, önmaga is hasznos információkkal képes szolgálni a team többi tagjának. 3.4 A szakmai etika szabályait betartva dolgozik, és ezt családtagjaiban is tudatosítja a mindennapok során. 3.5 A szupervízió lehetőségével a nevelőszülő kompetens módon él.

Irodalom

- BALOGH ANDRÁSNÉ dr. (2006): Kompetenciák és kvalifikációk a szakképzésben In.: Szerk. Benedek András (2007): Szakképzés pedagógia Typotex Budapest, 80. o.
- FARKAS ÉVA: Megújulás útján a szakképzés, 2009
(<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:XSOSG1RiTXUJ:feek.pte.hu/feek/feek/index.php%3Fulink%3D1323+dacum+k%C3%A9zik%C3%B6nyv&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu&source=www.google.hu. Letöltés: 2011-02-23>)
- HALÁSZ GÁBOR (2006): A kompetencia. Kihívások és értelmezések. Előszó. 2009. 04. 19-i megtekintés, Oktatási Hivatal, http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kompetencia-01_eloszo.
- LÜKŐ ISTVÁN: Tartalmi és szervezeti átalakulások a szakképzésben. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011, 128.o.
- SUM ISTVÁN (főszerk.) (2001): Dacum kézikönyv. Budapest, Nemzeti Szakképzési Intézet.

VÁMOSI TAMÁS

A kereskedelmi és iparkamarák szerepvállalása a szak- és felnőttképzési rendszerben

1. Bevezetés

2010 őszén szorosabbra fűzte a kapcsolatokat a Magyar Kereskedelmi és Ipar-kamara (The Hungarian Chamber of Commerce & Industry) a magyar kormány-nal a szakképzési feladatok terén. Ennek okai tulajdonképpen érthetőek, hiszen a szakképzési rendszer egészét érintő problémakörök régóta ismertek. A gyakorlati képzés háttérbe szorult, teret nyert az „elméletorientált” szakképzés, ami köszönhető volt annak is, hogy a vállalkozások mindössze 2-3%-a biztosít a tanulóknak gyakorlati képzéshez helyszínt (Ausztriában és Németországban ez az arány 20-25%). A középfokú oktatásban mindössze 23% a szakiskolai tanulók részaránya, mely iskolatípus felelős a fizikai, kétkezi szakmák jelentős részéért. A csökkenés már a rendszerváltás óta tart, ebben közrejátszik a gazdasági szer-kezetváltás, a szakmunkások körében megugrott munkanélküliségi ráta, és a felsőoktatás irányába való fokozott orientáció. Jelenleg a 18-23 év közöttiek esetében a szakképzetlenek 75%-a munkanélküli, ami mutatja, hogy szakma és munkakultúrára való felkészítés nélkül szinte lehetetlen a munkaerő-piacra való kilépés. Emellett az alacsony foglalkoztatottsági szint miatt (53% körüli érték) be kell vonni a hátrányos helyzetű, deprivált rétegeket is, amihez a szakképzés az egyik leghatékonyabb út.

A kamara hangoztatja, hogy a rendszer hatékonyabbá tételének esetén első lépésnek kell lennie a gyakorlati óraszám növelése (legalább 2000 óra egy alap-szak-képesítés esetében), illetve a 8 általános után azonnal megkezdődő 3 éves szakmunkásképzési modell, főleg a gyakorlatigényes szakmákban. Vagyis már az első évfolyamon is folyjon valós gyakorlati képzés, ne csak elméleti képzés és pályaorientáció. Jelenleg 15 éves kor előtt nem fogható munkára a tanuló, holott a munka világával való szembesülés jelentősen hat a személyiség alakulására. Emellett napirenden van a közoktatási rendszer átalakítása kapcsán a tankötele-zettség 15 éves korra való leszállítása, ami jelzi a szakmunkásképzési modell újragondolásának szükségességét is.

A több gyakorlattal, nagyobb munkatapasztalattal, korábbi munkaerő-piaci kilépéssel csökkenthető lenne a lemorzsolódás is (ami most 30% körül van), hiszen sok tanuló esetében a munkavégzés mielőbbi megkezdése nagyon fontos, mert akár családfenntartói szerepre is kényszerülhetnek, különösen a hátrányos helyzetű csoportok körében. A munkaképes korú lakosságot véve alapul, a szak-képzetlenek nagyjából negyede foglalkoztatott, míg a középfokú szakképzett-séggel rendelkezők esetében ugyanez az arány 63%. Ez kihatással van a szociális

ellátórendszerre, életminőségre, társadalmi integrációra, nem beszélve a költségvetésről és a gazdasági szféra mozgásteréről.

2. A megállapodás lényege

A kamara már régóta közfeladatot lát el a szakképzési rendszerben, és a hatékonyság növelése érdekében vannak javaslataik, amelyek realizálásához kérték a 2010 tavaszán megválasztott kormány (kormányfő és nemzetgazdasági miniszter) segítségét. A létrejött megállapodás alapján a kamara átvett újabb szakképesítéseket teljes tartalomszabályozásra (elsősorban gyakorlatigényes, vállalkozói kört legközvetlenebbül érintő szakmákról van szó), így már 125 alap szakképesítés tartozik ebbe a körbe.

A képzési rendszer fenntartása állami feladat, azonban a rendszerben megjelenik a kamara bizonyos feladatokkal, ilyen a szakmai és vizsgakövetelmények gondozása, minisztérium által kibocsátott központi programok felülvizsgálata, szakmai vizsgák módszertanának, összetételének kidolgozása, vizsgaelnökök delegálása, delegálás jogának átadása a munkaadói érdekképviselőknek, szintvizsgák szervezése és koordinálása, szakmai versenyek szervezése, pályaválasztási tevékenységben való részvétel.

A magyar gazdaság versenyképességének emelése nem elképzelhető képzett humán erőforrás nélkül (természetesen sok minden más is szükséges hozzá, adópolitika, bürokrácia csökkentése stb.), és ennek biztosításában, kitermelésében az intézményi összefogás és munkamegosztás remélhetőleg sikerrel is jár. A gazdaságpolitika kijelölése és működtetése, a körülmények biztosítása a kormány dolga, azonban a gazdaságot magát a vállalkozások működtetik. Az ő tapasztalataikat és igényeiket a kamaráknak kell összegezniük és kommunikálniuk a döntéshozók irányába, illetve mozgásterüket kihasználva cselekedni.

A világ, és benne a gazdasági szférára ható jelenségek gyorsan változnak, és ennek megjelenítése a képzési rendszerekben nem könnyű feladat. Az ország talpon maradását a gazdaságának erőssége tudja megalapozni, ehhez pedig szükség van egy optimális működés felé közelítő szakképzési rendszerre, ideértve iskolarendszert és felnőttképzést egyaránt. A kamara egyik nagy célkitűzése a *duális szakképzési modell* újbóli megteremtése, aminek fő tartalmi jellemzői, hogy az elméleti képzés és az alapozó képzés az iskolában folyik, míg a szakma gyakorlati felkészítése üzemi körülmények között folyik. A két fél között (oktatási intézmény és gazdálkodó szervezet) azonban erős és jól működő kapcsolatrendszert kell kiépíteni.

3. A kamarai szerepvállalás előzményei

A szak- és felnőttképzési rendszer ezer szállal kötődik a társadalmi-gazdasági térhez, és ezt a kapcsolatrendszert bizonyos intézmények jelentősen alakítják és árnyalják. Ennek a komplex rendszernek lényeges elemét képezik a különböző profilú gazdasági kamarák országos és helyi szervezetei. A gazdasági kamarák, azon belül is a kereskedelmi és iparkamarák széleskörű feladatrendszeréből csupán a szakképzéshez kapcsolódó feladatkör kerül bemutatásra. A vállalkozások egyik (ha nem a legfontosabb) erőforrása a foglalkoztatható, értékteremtésre

alkalmas, szakképzett munkaerő. Pontosán ezért fontos a vállalkozások érdekeit védő szervezetnek is az utánpótlás biztosítása bizonyos jogosítványok gyakorlásán keresztül.

Az 1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről a gyakorlatban új típusú munkamegosztást alakított ki a képzés szereplői között. A gazdasági kamarák e törvényhez igazodva építették ki intézményi rendszerüket.¹ A rendszerváltozás-kor számos munkaadói érdekképviselő működött párhuzamosan, melyek közül az egyik érdekképviselő volt a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK). 1994-ben fogadták el a kamarai törvényt (1994. évi XVI. törvény a gazdasági kamarákról), mely a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Magyar Agrárkamara és Magyar Kézműves Kamarára vonatkozott. Célja az állam gazdasági szerepvállalásának csökkentése volt, amelyhez szükségessé vált a gazdasággal összefüggő közfeladatok egy részének a gazdálkodó szervezetek által köztisztviselői formában, önkormányzat útján történő ellátása. *Az 1998. évi választásokat követően* az új országgyűlés új kamarai törvényt (1999. évi CXXI. törvény a gazdasági kamarákról) alkotott, amely 2000-től megszüntette a kötelező tagságot. Ez alapján ment végbe a megyei jogú városokban működő kamarák létrehozása, illetve a kézműves kamara beolvadása a kereskedelmi és iparkamarába. Az új törvény lényegében továbbra is elismerte a kamaráknak, mint köztisztviselőeknek a szükség-szerűségét, viszont mentesítette a kamarákat a közigazgatási feladatok ellátásától.

A törvény értelmében gazdasági kamaraként kereskedelmi és iparkamarák, valamint agrárkamarak alakulhattak. A kereskedelmi, ipari és kézműipari tevékenységet folytató gazdálkodó szervezetekkel kapcsolatos közfeladatokat a kereskedelmi és iparkamarák látják el. Jogszabály szerint a területi gazdasági kamarák a megyékben, a megyeszékhelyen kívüli megyei jogú városokban, valamint a fővárosban működhetnek. Országos gazdasági kamaraként a kereskedelmi és iparkamaráknak az Magyar Kereskedelmi és Iparkamarát, az agrárkamaráknak a Magyar Agrárkamarákat kellett megalakítaniuk.

Feladatuk a törvénynek, más jogszabályoknak és alapszabályuknak megfelelően, hogy önkormányzati elven alapuló működésükkel előmozdítsák a gazdaság fejlődését és szerveződését. Általános gazdasági érdekek megvalósulásáért dolgoznak. Részüket volt az EU-integráció előkészítésében, célul tűzték ki a regionális fejlesztést, továbbá a tisztességes piaci magatartás feltételeinek megteremtését.

Emellett komoly szerep hárul a gazdasági kamarákra a szakképzés tekintetében. A szabályozást megelőzően a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elemzést készített, amely feketén-fehéren vázolta a szakképzés akkori helyzetét, azaz a szakképző intézményekből kikerülő tanulók tudása, gyakorlati felkészültsége, megszerzett kompetenciái nem felelnek meg a gazdaság elvárásainak. A képzések tartalma sem igazodik a gazdaság igényeihez, ezért korszerűsítésre van szükség.

¹ Önkormányzati Szabályzat a kereskedelmi és iparkamarák szakképzési feladatainak országosan egységes ellátására – MKIK.

Ennek hatására készült el 2001-ben a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara *Nemzeti Szakképzés-Fejlesztési Kezdeményezés 2001–2004* című tanulmánya. A kamara a tanulmányban megfogalmazta saját filozófiáját a szakképzés helyzetéről, a szakképzés és a munkaerőpiac kapcsolódási pontjairól kapott értékelés alapján. Meghatározta azokat a feladatokat, amelyek megvalósulásától a szakképzés tartalmi és szerkezeti javulása várható. Ebben a dokumentumban fogalmazódott meg még a szintvizsgák bevezetésének szükségessége, ami a tanulók időarányos felkészültségének értékelésével jelzést ad a szakképzés szereplőinek további feladatok teljesítésére. A kamarai munka következő fázisában tapasztalatokra alapozva született meg a 2005-2013 közötti időszakra szóló középtávú szakképzési stratégia.²

4. A kamarai aktivitás jelenlegi területei

A kereskedelmi és iparkamarák egyik legfontosabb szakképzést befolyásoló közjogi feladata a tanulószervezés intézményrendszerének kiépítése, a tanulószervezés elterjesztése a gazdasági szervezetek körében, a rendszer fejlesztése, és az azzal kapcsolatos nyilvántartások vezetése, a tanulószervezéses tanácsadói hálózat működtetése.

A szakképzés színvonalának emelése érdekében két ütemben 16+11 (vagyis 27) szakma a kamarák gondozásába került. Döntő részt fizikai szakmákról beszélhetünk, amelyek jelentős része hiányként is megjelenik a munkaerőpiacon, de összességében az építőipari/ipari/gazdasági tevékenységek fontos alapját szolgáltatják. Ez azt jelenti, hogy ezen szakmák esetében a szakmai tartalmak és dokumentációk (szakmai és vizsgakövetelmények, központi programok) kidolgozása is kamarai feladattá vált. Ugyancsak a kamara dolgozta ki a szintvizsgarendszert. Szakmai záróvizsga esetén pedig az elnököt is a kamara delegálja, vagyis a kimeneti követelményrendszer minden elemére rálátással és kontrollal rendelkezik a szervezet. 2010 őszén az „átadott” szakmák köre tovább bővült.

A szakmunka presztízsének emelésének céljából szakmai versenyeket szerveznek. A kamarák hatáskörébe tartozik a mestervizsgáztatás, mely ösztönzi a szakmai fejlődést, élethosszig tartó tanulást. Együttműködnek szakképzési intézményekkel, oktató cégekkel, gyakorlati képzést ellátó vállalkozásokkal. Bizottsági tagokat, elnököket delegálnak a OKJ-s szakmai vizsgákra. Különböző a szakképzés irányításával kapcsolatban létrehozott szervezetekben testületi tagjaikkal képviseltetik magukat.

Az MKIK és a területi kamarák célja egy *munkaerőpiaci orientáltságú szakképzési rendszer* kialakítása, mely együttműködik a gazdasági érdekképviseleti szervezetekkel.

Az MKIK szakmailag irányítja, felügyeli és koordinálja a szakképzési feladatok ellátását. A fenti feladatok ellátásához a Munkaerőpiaci Alap szakképzési

² A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara középtávú szakképzési stratégiája 2005-2013.

alaprészéből pályázati és egyéb források bevonásával támogatja azok ellátását az országos és a területi kamarák szintjén.³

Működteti az országosan egységes Internet alapú Integrált Szakképzési Informatikai Információs Rendszert (ISZIIR), mely a szakképzési feladatok ellátását támogató on-line adatbázis. Naprakész nyilvántartást biztosít a kamarák által működtetett szakképzési rendszerben létrehozott és tárolt információkról, valamint tájékoztatást nyújt a magyar szakképzési rendszer bizonyos mutatóiról, eredményeiről az érdeklődők, szakértők, szakképző iskolák, tanulók és vállalkozók számára egyaránt.⁴

Kezeli a szakértői névjegyzékeket és adatbázist az alábbi területeken: az előbbieken bemutatott szakmai vizsgákra delegálás, gyakorlati szintvizsga, gyakorlati képzés ellenőrzése és felügyelete, szakmai és vizsgakövetelmények, gyakorlati szintvizsgák tananyagfejlesztése, mestervizsgáztatás.

A területi kereskedelmi és iparkamarák szakképzési feladatainak elvi irányító munkáját a Küldöttgyűlés felhatalmazása alapján az MKIK Elnöksége látja el, melyet az Oktatási és Szakképzési Kollégium segíti különböző stratégiai döntések előkészítésével. A kollégium operatív intézkedéseket hozhat, értékeli a szakképzési feladatok végrehajtásának tapasztalatait, melyeket a területi kamarák rendelkezésére bocsát. Továbbá fejlesztési, esetenként pályázatokkal összefüggő javaslatokat fogalmaz meg az MKIK és a területi kamarák számára.

A területi kamarák szakképzési feladatainak operatív irányítási feladatait, a szakképzéshez kapcsolódó közjogi feladatok ellátását és országos koordinálását az MKIK ügyintéző szervezetének keretében működő Oktatási és Képzési Igazgatóság látja el. Az igazgatóság ellátja a fent említett feladatok végrehajtásának országos szakmai irányítását, koordinálását, a feladatok ellátásához kapcsolódó támogatási szerződések előkészítését, a feladat ellátáshoz kapcsolódó ellenőrzések, beszámoltatások és felkészítések előkészítését és szervezését.

A területi kamarák a fenti feladatokat választott testületeinek és ügyintéző szervezetei iránymutatásai alapján látják el. Az operatív irányítási feladatok elősegítése és országos összehangolása érdekében a területi kamarák szakképzési vezetőinek alkotó részvételével Szakképzési Bizottságokat működtetnek.

4.1 A tanulószerveződés

Tanulószerveződés a szakképzésről szóló többször módosított 1993. évi LXXVI. törvény alapján köthető. Az 1994. évi kamarai törvény teremtette meg azt a jogi lehetőséget a közjogi gazdasági kamarák számára, hogy a vállalkozásoknál a gyakorlati foglalkoztatás nem kötelező jelleggel, de tanulószerveződéssel történjen.⁵

³ A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Szakképzési Önkormányzati Szabályzata - MKIK, 2004

⁴ Internet alapú Integrált Informatikai Szakképzési Információs Rendszer (2010) <http://www.isziir.hu/>

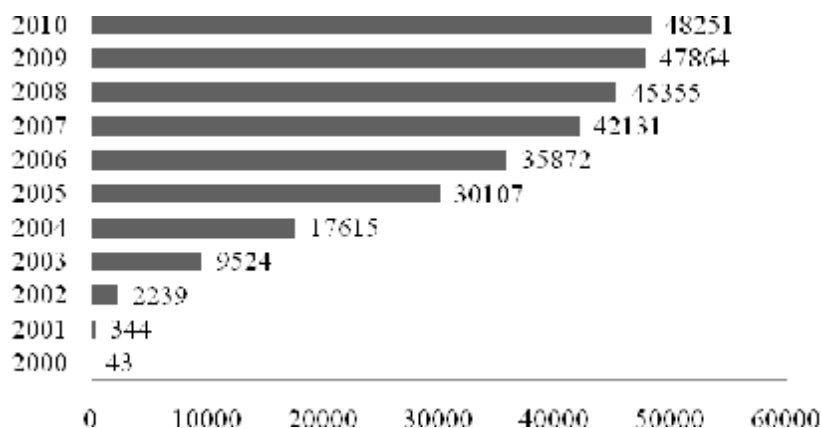
⁵ Tanulószerveződés kézikönyve - A Magyar kamarai rendszer szabályozása – MKIK.

1995-től a tanulószerveződések száma folyamatosan nőtt és egyre népszerűbb lett a vállalkozások körében. Az Oktatási Minisztérium az Országos Szakképzési Tanács támogatásával két területi kamaránál kísérleti projektet indított. A 2000/2001-es tanévben a Budapesti és a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamaránál - az MKIK koordináló felügyeletével - létrejött a tanulószerveződések tanácsadói hálózat.

A tanácsadók jelentős tájékoztató és ellenőrzési munkát végeztek el, amelyről beszámolási kötelezettségük volt az OM és az OSZT felé. A tesztvényt egyértelműen sikeresnek bizonyult, megnőtt a tanulószerveződéssel foglalkoztatott tanulók száma a két területi kamara illetékességi területén, ezért az MKIK a többi területi kamaránál is kialakította e tanácsadói hálózatot. Ma körülbelül 130 tanácsadó dolgozik, a megkötött tanulószerveződések száma eléri a 48 ezret.

A tanulószerveződést a gazdálkodó szervezet köti a tanulóval, és szabályozza a köztük lévő jogviszony tartalmi elemeit. A tanulószerveződés egyrészt előnyös a gazdálkodó szervezeteknek, mert így a gyakorlati képzés biztonságossá tehető, biztosítható a központi követelményeknek megfelelő, de a helyi igényeket kielégítő szakképzett munkaerő. A tanulónak azért jelent előnyt a tanulószerveződés kötése, mivel munkaerő-piaci igényekre épülő szakképzésben részesül. Sarkosan megfogalmazza a törvény, hogy a gazdálkodó a tanulótól az oktatásért pénzt nem kérhet, sőt rendszeres havi pénzbeli juttatást ad.

A tanulószerveződések száma (adott évben a novemberi állapot alapján)

Forrás: ISZIR

A jelenleg érvényes jogszabályok szerint a díjazás mértéke a minimálbér 20-50%-a lehet. Hiányszakmákban a szokásos díjazáson túl további 20%-ot kell biztosítani. A hiányszakmák megnevezését regionálisan az RFKB-k határozzák meg széleskörű információk birtokában. A pénzbeli juttatás mértékét növelő tényező lehet a tanulmányi eredmény, a gyakorlati munka minősége, mellyel kapcsolatban a kamara ajánlást adott ki. Elégtelen tanulmányi eredmény esetén az előző félévi díjazás jár. Természetesen a tanulót megillető díjból le kell vonni

a társadalombiztosítási szabályok szerinti járulékot, illetve a vállalkozás is megfizeti annak tb-vonzatát. Előny még a tanuló szempontjából, hogy a társadalombiztosítási szabályok szerint biztosítottá válik, a tanulóévek szolgálati időnek számítanak.

Természetesen a valóságban elvétve előfordulnak negatív példák is, amikor a gazdálkodó szervezet nem adja át a megérdemelt díjat, esetleg még pénzt is kér az oktatásért. Pedig az összeg nem csak a tanuló számára lehet jó, egyaránt előnyös a foglalkoztató szervezetnek is, mivel a pénzbeli juttatással jobb tanulmányi eredmény elérésére és szorgalmasabb munkavégzésre lehet ösztönözni. Ezek az esetek általában nem derülnek ki, mivel bizonyos területeken nem könnyű gyakorlati helyeket találni. Annak ellenére, hogy mára elég sok tanulószerveződés köttetik, még mindig szükség lenne újabb gazdálkodó szervezetek bevonására a tanulószerveződés rendszerébe, így nőne a kínálat, nagyobb lenne a tanulók számára a választás lehetősége.

Fontos megjegyezni, hogy a szakelméleti oktatást biztosító iskola köteles a tanulószerveződéssel rendelkező tanulót felvenni, ha a felvételi követelményeknek egyébként megfelel.

Segíti a gazdálkodó szervezet bekapcsolódását a képzésbe az a jogszabályi lehetőség, amely alapján elszámolható a kifizetett díjazás legfeljebb a minimálbér 50%-áig járulékaival együtt, a kedvezményes étkeztetés költsége, a tanulónak kötelezően járó munkaruha, egyéni védőeszköz, tisztálkodási eszköz költsége. Továbbá el lehet számolni a tanuló vizsgáztatásával és az ideiglenes átirányításával kapcsolatban felmerült útiköltség összegét számla alapján, illetve szállásköltséget tanulónként bizonyos összeghatárig. Elszámolható a tanuló javára megkötött kötelező felelősségbiztosítás, valamint a tanuló rendszeres orvosi vizsgálatáról való gondoskodás költsége, a gyakorlati vagy szakoktató díjazása a 2003. évi LXXXVI. törvény szerint.

A tanuló gyakorlati foglalkoztatásának másik lehetősége az együttműködési megállapodáshoz kapcsolódik. Amennyiben a vállalati gyakorlati képzés nem haladja meg a képzési idő 40%-át, a tanulókat az iskola helyezi ki gyakorlati oktatásra a cégekhez. Ebben a helyzetben a tanulók nem válnak biztosítottá, így ezek az évek nem válnak szolgálati idővé, azaz a nyugdíjba sem számítanak be. Nem jár továbbá díjazás sem a gyakorlati munkával, kivéve az összefüggő szakmai gyakorlat időtartamát. Az együttműködési megállapodást a cég köti az iskolával.

A tanulószerveződés a szakképesítés megszerzését követően sem a tanulónak, sem a gazdálkodó szervezetnek nem jelent munkavállalási kötelezettséget. Viszont ha a gazdálkodó szervezetnél felmerül a munkaerő iránti igény, szívesebben alkalmaz olyan szakembert, akinek már ismeri a képességeit. A gyakorlati idő alatt a két fél kölcsönösen megismeri egymást. Sikerként könyvelhető el, ha a végzett tanulónak a gyakorlati helyén munkaszerződést kínálnak. Különösen igaz ez az utóbbi időben.

4.2 A tanulófoglalkoztatás személyi és tárgyi feltételei

Tanuló foglalkoztatásához egy vállalkozásnak, vállalkozónak rendelkeznie kell szakirányú végzettséggel és szakmai gyakorlattal. Konkrétan ki kell jelölni azt a személyt, aki gyakorlati oktatóként foglalkozik a tanulóval. Legalább olyan szakmunkás bizonyítvánnyal kell rendelkeznie, mint amilyen szakmát oktat, előnyös a magasabb szintű szakmai végzettség (mesterlevél, technikus minősítés, szakoktatói képesítés). Az oktatónak legalább 2-5 éves szakmai gyakorlattal kell rendelkeznie. Amennyiben a tanuló foglalkoztatása egyedi munkahelyen történik, elegendő 2 év munkában eltöltött év. Ha a gyakorlati oktató gazdálkodó szervezetnél csoportos foglalkozás keretében oktat, úgy legalább 5 év gyakorlattal kell rendelkeznie. Természetesen elengedhetetlen a büntetlen előélet megléte is, erről a bevezető ellenőrzéseknél a kamarai szakértő nyilatkoztatja a gyakorlati oktatásba bekapcsolódó személyt.

A személyi feltételek mellett biztosítani kell a szakmai képzés tárgyi feltételeit is. A gyakorlati oktatást végző vállalkozásnak, vállalkozónak rendelkeznie kell az adott szakma oktatásához előírt tárgyi eszközökkel, szakmai és vizsgáztatási követelményeivel, és ismernie kell a gyakorlati oktatás központi programja alapján elkészített iskolai, helyi tantervet. Ezeket a hatályban lévő képzési és vizsgáztatási tematikákat, programokat a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet (NSZFI) szerkeszti, az elméleti oktatást végző iskola pedig biztosítja az érintett vállalkozások számára saját szakmai programjával együtt. A fenti dokumentumok beszerezhetőek közvetlenül az NSZFI-től, az iskolafenntartó önkormányzatoktól, a területi kamaráktól, és a szakképző iskoláktól is. Igazából a helyi tantervet az iskolának kellene átadnia a vállalkozónak, de ez sajnos gyakran nem teljesül.

A programok tartalmazzák a szakma oktatásához szükséges valamennyi tárgyi eszköz felsorolását. Amennyiben bizonyos eszközök hiányoznak, részképzésben (megállapodással) más gazdálkodóval vagy az iskolával meg lehet osztani a képzési feladatokat. A tárgyi feltételek biztosításához hozzátartozik még mindaz, ami a jogszabályok által előírt egészséges, biztonságos és szabályos munkavégzés, oktatás megszervezését szavatolja. A munkavégzés szabályait illetően a munkavállalókkal azonos feltételek illetik meg a tanulókat. Mindezek együttesen garanciát jelentenek arra, hogy a tanuló megtanulja a közösségben végzett munkát, kialakulnak azok a személyes szakmai és közösségi kompetenciái, amelyek később felnőtt munkavállalóként segítik boldogulását.

4.3 Bevezető ellenőrzés, évközi ellenőrzés, akkreditáció

Az ellenőrzések rendszere garantálja azt, hogy a tanuló a gyakorlólhelyen megfelelő körülmények között szerezzék meg ismereteit, készségeit, tapasztalatait. Ebben a kamarák biztosítják a feltételeket. Szakértőkkel dolgoznak együtt, akik ismerik az egyes szakmák követelményrendszerét, eszközigényeit, humán feltételeit.

A gyakorlati képzés megkezdése előtt tehát a kamaráknak *bevezető ellenőrzés* keretében meg kell győződniük a képzés feltételeinek meglétéről. E látogatás során történik meg a gazdálkodó telephelyének képzőhelyé minősítése, mely

csak a gyakorlati képzésbe újonnan belépő vállalkozásokat érinti. Azok a gazdálkodó szervezetek, melyek az előírás szerinti feltételeknek megfelelnek, képzési *határozatot* kapnak a képzőhely *nyilvántartásba vételéről*. A bevezető ellenőrzés során a kamara szakértői felveszik a gazdálkodó szervezet általános adatait, alapinformációit, értékelik a szervezet tárgyi eszközeit, működését, szem előtt tartva a munka- és balesetvédelmi szempontokat is.

A kamarák *évközi ellenőrzéseket* is tartanak, mely során lehetőség nyílik a gazdálkodó szervezetek számára képzési tevékenységük fejlesztési lehetőségeinek megbeszélésére is. Azok a gazdálkodó szervezetek, akik betartják az előírás szerinti feltételeket, *határozatot* kapnak a *gyakorlati képzőhely megfeleltetéséről*.

A képzőhelyek ellenőrzésének emelt szintjét, az un. *akkreditációs eljárás* jelenti, ezt is a területileg illetékes gazdasági kamarák végzik. Az akkreditálás azoknál a gazdálkodó szervezeteknél szükséges, amelyek a szakképzési hozzájárulási kötelezettségüket tanulók szakmai gyakorlati képzésével teljesítik. Ebben az esetben a gazdálkodó szervezet visszaigényelheti a tanuló gyakorlati képzésére fordított, a jogszabály által meghatározott költségeket, ha azok fizetési kötelezettségeit meghaladják. A szakképzési hozzájárulással kapcsolatos elszámoláshoz a kamara által kiállított tanúsítvánnyal kell rendelkezni. Az akkreditáció a tanúsítvány kiadásától számított 2 évig érvényes, de a cég adatainak változása esetén meg kell újítani. Az akkreditációs eljárás során a gazdálkodó szervezetnek be kell mutatni a cégre vonatkozó és tanulók oktatásához kapcsolódó minden dokumentumot (foglalkozási napló vezetése, a tanulónak járó díj átvétele).

4.4 Gyakorlati szintvizsga

A szintvizsga intézményrendszerének alapjait a magyar szakképzésben használatos időközi vizsgák adták (26/2001.(VII. 27.) OM rendelet). A rendszer kidolgozását a szakképzési törvény módosítása tette lehetővé, mely alapján az Oktatási Minisztérium az MKIK-val megállapodást kötött arról, hogy 16 OKJ-s szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményének kidolgozását átadja a kamarának. Az MKIK vállalja, hogy segíti az illetékes területi kamarákat abban, hogy az érdekvéleleti szervezetekkel, szakmai szervezetekkel, szakképző iskolákkal és gyakorlati képzőhelyekkel együttműködve kidolgozza a vizsgakövetelményeket, részt vesz a szintvizsga előkészítésében és megszervezésében. Célul tűzték ki a szakképzés minőségének és hatékonyságának javítását, ezzel megteremtve a gyakorlati képzés minőségbiztosítási rendszerének alapfeltételét.

2004-ben készült el az Országos Szintvizsga Szabályzat, mellyel egy időben létrejött az országosan egységes szintvizsga-feladatbank, a szintvizsgakövetelmény és értékelési rendszer. Pályázat útján kiválasztották a szintvizsgabizottság elnökeit. 2004/2005-ös tanévben 4.200 szakmunkástanuló részvételével megtörtént a szintvizsga-rendszer első egész országra kiterjedő modellkísérlete. Ennek tapasztalatainak összegzését követően a kamara 2005/2006-os tanévben 14 ezer szakmunkástanuló szintvizsgájának megszervezésére kapott felhatalmazást. A 16 szakmában elkészültek a szakmai és vizsgakövetelmények, amelyek rendeleti szintre emelkedtek. Így a szintvizsgák beépültek a tanév rendjébe,

és a záróvizsgára bocsátás feltételévé váltak. A 2006/2007-es tanévben 12 ezer, egy évre rá 13 ezer tanuló bizonyította gyakorlati készségeinek és jártasságainak fejlődését szintvizsgák keretében.

2008-ban a Szociális és Munkaügyi Minisztérium és a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara együttműködési megállapodást kötött a szakképzési feladatok kibővítéséről, így további 11 szakképesítés került a kamarához, illetve 2010 őszén ez a kör bővült tovább 125-re.

A szintvizsgák a szakmai vizsgát megelőzően (12. vagy 13. évfolyamon) zajlanak. Ha a tanuló tudása nem elegendő, pótvizsgázni kell, mivel a szakmunkásvizsgára jutás feltétele a sikeres szintvizsga. A szintvizsgán képet kapunk a tanuló gyakorlati ismereteinek elsajátításának mértékéről, időarányos felkészültségi szintjéről. Ezzel kiderülnek az esetleges tudásbeli hiányosságok a gyakorlati oktatók, tanulók, szülők számára egyaránt. Így lehetőség van a még szükséges ismeretek pótlására. A tanuló vizsgatapasztalatokat szerez. A szintvizsga növelheti a tanulók záróvizsgára való felkészítésének eredményességét, hatékonyságát. Ezen kívül a szintvizsga növeli a tantervi fegyelmet, a gyakorlati képzéssel foglalkozó oktatót tervszerű és átgondolt munkára készíti. Javul az együttműködés az iskola, gazdálkodószervezet, önkormányzat és a kamara között, így egyúttal javul a gyakorlati oktatás színvonala is. A szintvizsgákon szerzett tapasztalatok lehetőséget biztosítanak közös álláspontok megfogalmazására, módosító javaslatok kidolgozására. A gyakorlati képzés szerkezete és tartalma hatáskörökben igazodhat a gazdaság igényeihez.

A tanév kezdetén a területi kamarák és az átvett szakmák oktatásával foglalkozó szakképző intézmények egyeztetnek a szintvizsga helyekről, tanulólétszámról, szakmánkénti megoszlásról. A kamara a vizsgákkal összefüggő koordinációs és ügyviteli feladatok ellátását végzi. A kamara értesíti a szakképző intézményeket, gyakorlati képzőhelyeket a vizsga menetéről, különböző feladataikról. Az érintett szakképző iskolák megkapják a szintvizsga jelentkezési lapokat és az adott szakmákhoz kapcsolódó követelményszinteket. A kamarák szakképzési munkatársai előzetesen felmérnek a lehetséges vizsgahelyszíneket (befogadó képesség, műszaki, technikai felszereltség szempontjából). A szintvizsgák többsége szakképző intézményekben, vagy gazdálkodószervezet által fenntartott tanműhelyben bonyolódik le. Október végére a kamarák megkapják a szintvizsgázni kívánó tanulók adatlapjait a szakképző iskoláktól, melyek alapján novemberre összeállításra kerülnek a vizsgacsoportok, majd a tanulókat is értesítik a vizsga helyszínéről és időpontjáról. A szintvizsga szervezője felkéri a vizsgabizottság tagjait a vizsgán való közreműködésre.

A szintvizsga elnöki feladatra pályázat útján lehet jelentkezni, mely nyilvános és folyamatos. A területi kamarák a jelentkezett elnököket felterjesztik a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarához, majd az MKIK elnöke által kinevezett vizsgaelnöki listából a területi kamarák választják ki, majd kéri fel a szintvizsgabizottságok elnökeit. A vizsgabizottsági tagokat a szakképző iskolák javasolják. A vizsga jegyzője elkészíti szakmánként, vizsgacsoportonként a szintvizsga

különböző iratait. A vizsgafeladatok mindenki számára nyilvánosak, és letölthetők az MKIK honlapján⁶ található adatbankból, ezekből az elnök választ.

A szintvizsgát követően az elnök a vizsgabizottság tagjainak jelenlétében értékeli a tanulók teljesítményét, majd záró értekezlet keretében összegzik a tapasztaltakat. A tanulók 10 munkanapon belül megkapják vizsgaigazolásukat. A tanulók feladatteljesítésének országos átlaga közepesnek minősíthető, azonban színvonala szakmánként és iskolánként nagyon változó.

4.5 Vizsgadelegálás

Hosszú idő óta az MKIK biztosítja a szakmai vizsgabizottságokba delegálás útján a vizsgabizottsági tagokat. A szintvizsga bizottság tagjaihoz hasonlóan ezek a szakemberek is pályázat útján kerültek be a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara adatbázisába a megyei területi kamarák segítségével. A megyei kamarák végzik a delegáló munkát, de csak saját megyén belül. Ebből a szempontból támpont a gyakorlati vizsga szervezésének helyszíne. Ez a gyakorlat egyformán vonatkozik az iskolarendszerben és iskolarendszeren kívüli képzésben szervezett vizsgákra is.

2007-től az átvett szakképesítések esetében a kamara delegálja az elnököket, melyet korábban a NSZFI végzett, míg a szakmai érdekképviseleti szervek a megállapodásban történt szakmai felosztás szerint a vizsgabizottsági tagokat delegálják.

Az OKJ-ban megmaradt összes többi szakma vizsgáinak delegálása lényegileg nem változott, csupán egyes szakmánál az új Szakmai és Vizsgakövetelmények határozzák meg a vizsgadelegálásra feljogosított intézményt. A delegálások eredményeképpen áll össze az a vizsgabizottság, amelyet a 19/2008 (XII.4.) SZMM-rendelettel módosított 20/2007 (V.21.) SZMM-rendelet meghatároz. E szerint a vizsgabizottságokban jelen van az elnök, a vizsgabizottsági tag, a vizsgaszervező képviselője, a jegyző, és a szakértők (kérdőző tanárok).

A vizsgabizottságban végzett munkáért díjazás jár, melynek rendezése a vizsgaszervező hatásköre. A mértékét a 20/2008 (XII. 17.) SZMM-rendelet határozza meg. Amennyiben utazási vagy szállásköltség is felmerül, úgy annak a megtérítése a vizsgáztatási díjon felül történik.

A delegált vizsgabizottsági tagok és elnökök a vizsga lezárását követően 10 napon belül írásban tájékoztatást kötelesek küldeni megbízójuknak (kamara, érdekképviseletek). A kamara a beérkezett vizsgajelzéseket összesíti és továbbítja az MKIK számára.

4.6 Szakma Kiváló Tanulója Verseny

A Szakma Kiváló Tanulója Verseny rendezése egy értékes színfoltja a kamarai munkának. Itt a szakma legjobbjai találkoznak beleértve a tanulót és zsűritagot egyaránt.

A kamara 2008 óta rendezi meg a versenyt. 2008-ban 2000 fiatal 15 szakképesítésben, 2009-ben már 2600 fiatal 25 szakképesítésben mérte össze tudását.

⁶ www.mkik.hu

A döntőbe való bejutáshoz szükséges írásbeli vizsgák a területi kamarák bevonásával kerülnek lebonyolításra. A szakmánkénti 1-3. helyezett érmet és gyakorlati felkészítő tanárával együtt oklevelet kap, emellett a támogatók által biztosított díjakban, különdíjakban részesülhetnek.⁷

Annak a tanulónak, aki a döntőben teljesíti a szakmai és vizsgakövetelményekben előírt gyakorlati és szóbeli vizsgarészek legalább 60%-át, ezen vizsgarészekből nem kell záróvizsgát tennie. Aki minden feladatrészt 60% felett teljesít, mentesül a teljes szakmai vizsga alól.

A Szakma Kiváló Tanulója Versenyt 2009-ben kiegészítette a korábban végzett diákoknak szóló, ifjú szakmunkások szakmai versenye, amely villanyszerelő és szakács szakmákban egyidejűleg a Worldskills 2011 és Euroskills 2010 nemzetközi versenyek előválogatója is volt.

A 2009-es fesztiválra közel 11 000 látogató érkezett a Hungexpo Budapesti Városközpontba, ebből 8000 diák vidéki városokból, településekről, a kamara által szervezett 200 autóbusszal jutott el a rendezvényre. A látogatók további részét a budapesti iskolák diákjai, az érintett szakképesítésekben érdekelt cégek, gazdálkodó szervezetek munkatársai, a szakképzésben résztvevő és vezető szakemberek adták. A verseny fő célkitűzése a gyakorlatigényes, „fizikai” szakmák társadalmi presztízsének és vonzerejének növelése, a szakmunkás pályamodell bemutatása és népszerűsítése révén. A rendezvény elősegíti a pályaválasztást és pályaeorientációt. A tanulóra ösztönzőleg hat, megmérettethetik magukat, képet kapnak tudásukról, a sikerélmény hatására nő a motivációjuk. A fiatalok egy számukra új, kötetlen formában mérhetik össze tudásukat a verseny fesztivál hangulatában, ráadásul a részvétel ingyenes.

4.7 Mesterképzés a magasabb szakmai színvonalért

A gazdasági kamarákról szóló 1994. évi, majd az 1999. évi módosítása a gazdasági kamarák feladatai közé sorolta a mestervizsgáztatást.⁸ 1995-ben a Nemzeti Szakképzési Intézetben, ágazati minisztériumok közreműködésével az első tíz szakmában elkészültek a mestervizsgáztatás szakmai követelményei. Az Országos Mestervizsga Szabályzat alapján a három gazdasági kamara kialakította saját belső szabályzatát. A kereskedelmi, ipari és a kézműves kamara összeolvadását követően a munka folytonosságát segítő átmeneti intézkedések szabályozták a mesterképzés és vizsgáztatás folyamatát. Közben elkezdődött az új szabályzat kidolgozása, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Mestervizsga Szabályzata 2001-ben lépett hatályba. Jelenleg már 85 mesterszakmában van lehetőség mestervizsgát tenni, ezek esetében a vizsgára jelentkezést, a mesterképzést és a mestervizsgáztatást a kamarák szervezik.

A mesterszintű tudásról, és gyakorlati tapasztalatról, a szakma szerinti mestervizsga bizottság előtt kell számot adni. A területi kamarák javaslatai alapján a

⁷ MKIK (2010) <http://www.szakmaszta.hu/>

⁸ A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara középtávú szakképzési stratégiája 2005-2013

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke megbízásával több, mint 600 jól felkészült, emberileg és szakmailag kiemelkedő ismeretekkel bíró mestervizsgabizottsági elnök végzi munkáját a mestervizsgák élén. A mestervizsgára jelentkezőket a területi kamarák fogadják, látják el információival, és regisztrálják. A vizsgára jelentkezők számára országos írásbeli feladatbank áll rendelkezésre, tíz szakmában készült el a szakmai vizsgára felkészülést segítő oktatási jegyzet. Lehetőség van a vizsgát megelőzően felkészítő tanfolyamon részt venni, mely elsősorban ismeretfelújító, bővítő szerepet lát el.

A mestervizsga három részből áll: vállalkozási, illetve pedagógiai ismeretek, szakmai gyakorlat, szakmai elmélet (írásbeli, szóbeli). A mestervizsgázónak bizonyítani kell, hogy elsajátította szakmája legújabb eredményeit, tájékozott pénzügyi és fogyasztói kérdésekben, magas szinten képviseli a vállalkozói kultúrát, és rendelkezik a tanulóképzéshez legszükségesebb pedagógiai ismeretekkel.⁹

A mestervizsga célja a tevékenység magas színvonalon való művelésén kívül, a rendszerrel szemben támasztott elvárás a tisztességes vállalkozások tekintélyének visszaállítása, megőrzése. Nyújtson minőségi és etikai garanciát a megrendelőnek, adjon rangot a mester cím viselőjének, járuljon hozzá az utánpótlás színvonalas szakmai és morális neveléséhez, őrizze meg és építse tovább a jó hagyományokat. A mesterképzés, mestervizsgáztatás az élethosszig tartó tanulást, a szakmai karriert, és a versenyképességet segíti elő. A kamara fő célja a mesterképzés terén, hogy sikeresen beillesse azt a hazai szakképzés rendszerébe, a mestercím elismertségéhez kapcsolódó jogszabályi háttér megteremtése, a mestervizsga kölcsönös elismertetése az EU-s országokban. Mindenképpen erősíteni kell a mesterfogalom szakmai rangját.

4.8 A szakképzés területi szintű tervezése

A közoktatásról szóló törvény 2007. szeptember 1-én, valamint a szakképzési és a szakképzési hozzájárulásról szóló törvények 2008. január 1-től hatályba lépő módosításai, a keresletvezérelt szakképzés rendszerének kialakulása érdekében, a szakképzés fejlesztés regionális koordinációjában jelentős szakmai hatáskörrel ruházta fel a regionális fejlesztési és képzési bizottságokat (RFKB). Az RFKB személyi összetételének, vezetési szerkezetének átalakításával az Országos Érdekegyeztető Tanácsban résztvevő gazdasági érdekképviseltek mindegyike tagi, a területi kereskedelmi és iparkamarák az Agrárkamarával együttműködve társelnöki delegálási jogot kaptak, ezzel a felelős részvételi lehetőség a szakképzés regionális fejlesztésében szervezetileg is megteremtődött. A gazdaság szereplőinek a szakképzéssel összefüggő feladatokra történő mozgósítása a gazdasági érdekképviseltek számára – a tagságuk által elvárt feladatok mellé – jelentős mennyiségű többletfeladatot határoz meg.

A projekt fő célja az volt, hogy a 2008. évi feladatok megvalósítása során megszületett eredményekre, megszerzett tapasztalatokra és a kialakult szakmai

⁹ Tájékoztató európai mesterképzési- és vizsgáztatási rendszerekről, MKIK, 2006.

háttérbázisra építve, meghatározó támogatást nyújtson az RFKB számára az iskolarendszerű szakképzés irányainak és arányainak meghatározásában. Kiemelt cél volt, hogy az egyes régiókban a projektben érintett szervezetek részéről gazdálkodói igényeken alapuló javaslatétel történjen a Regionális Képzési és Fejlesztési Bizottságok felé a szakképzési struktúra ismeretében, az iskolarendszerben oktató szakmák vonatkozásában a szakképzés irányainak és beiskolázási arányainak meghatározására, kiemelten a TISZK-ek vonatkozásában. A 2008. évi feladatokhoz képest jelentős eltérést jelent, hogy a regisztrált 76 TISZK vonatkozásában TISZK-enkénti döntést kellett előkészíteni. A döntési javaslatok összeállításának alapelve az volt, hogy ne konkrét és ezáltal a gyakorlatban betarthatatlan számok kerüljenek meghatározásra, hanem egy százalékos változás megadásával orientálható legyen a beiskolázási arányok és irányok keretrendszere (Vámosi T. 2009).

Fontos eltérés az előző évhez képest, hogy decentralizált pályázatok kiírására nem volt lehetőségük az RFKB-knak, így a szakképzési szerkezet befolyásolása csak a TISZK-eken keresztül volt biztosított.

A sikeres megvalósítás egyik alappillére az a kutatás, melynek során egy több mint 12 000 elemes mintán 8000 gazdálkodó 3450 fiatal szakmunkás 300 közintézmény és 250 szakértő körében 420 kérdező bevonásával készült kérdőíves felmérés 2009. február – május hónapok között.

A felmérést követően a kutatás szakmai háttérét biztosító MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézete átfogó országos regionális és megyei szempontok alapján készített elemzést, mely a régiók képzési és beiskolázási szerkezetének kialakítása során jól használható informatív segítséget nyújtott.

A felmérés mellett a javaslatok összeállításánál a Foglalkoztatási Hivatal negyedéves munkaerő-piaci felmérései, a KIR-STAT beiskolázási és kibocsátási adatai, a szakmai záróvizsgák adatai valamint a rendelkezésre álló regionális munkaerő-piaci, beiskolázási és demográfiai adatok is felhasználásra kerültek. A hét szekcióban lezajlott regionális munka eredményeként az iskolarendszerben oktatható szakképesítések négy csoportba kerültek besorolásra, melyek az alábbiak:

1. Kiemelten támogatott szakképesítés.
2. Támogatott szakképesítés.
3. Szakképzési fejlesztési forrás által nem támogatott szakképesítés.
4. A régióban iskolarendszerben nem oktató szakképesítés.

A fenti négy kategória általános vonatkozásban határozza meg a régió szakképzés-fejlesztési irányait, mely döntés a 2010. évi decentralizált pályázati források odaítélésékor kap szerepet. A TISZK-ek vonatkozásában a korábban ismertetett elvek szerint konkrét beiskolázási javaslatok születtek. Fontos kiemelni, hogy egyetlen szakképesítés megszüntetéséről, vagy oktatásának ellehetlenítéséről sincs szó. A cél az volt, hogy a fejlesztési források azokhoz a szakképesítésekhez kerüljenek, melyekben jelentős munkaerő-piaci kereslet mutatkozik, és ily módon a „befektetés” valóban meg térüljön, mert mind az egyén mind a társadalom számára hasznosnak bizonyul.

A program végrehajtásából származó előnyök és lehetőségek:

- A projekt eredményeként továbbvitelre került a 2008-ban megkezdett folyamat mely a magyar szakképzési rendszer szerkezetének átalakítását célozza, egy munkaerő-piaci orientáltságú tervezési-befolyásolási rendszer kialakításával és működtetésével.
- Az elkészült döntéstáblák alkalmasak arra, hogy a finanszírozási-ösztönzési rendszeren keresztül befolyásolni lehessen a munkaerő-piaci relevanciával rendelkező szakmák expanzióját.
- A munkaerőpiaci trendek felvázolásával, a hiányszakmák népszerűsítésével befolyásolni lehet a kívánatos pályaválasztási döntéseket, illetve az iskolarendszerű szakképzés finanszírozási rendszerének finomításával hatást lehet gyakorolni az iskolarendszerű szakképzés képzési-beiskolázási szerkezetének megváltoztatására.
- A fiatal pályakezdő szakmunkások körében végzett kutatás és annak folytatása révén a munkaerőpiaci keresletet olyan oldalról is fel lehet térképezni, mely szemszögből korábban nem került vizsgálatra. Ennek révén olyan ismeretek is összegyűjthetők a szakképzésről és a munkaerőpiacról, melyek hatékonyan tudnak hozzájárulni a keresletvezérelt szakképzési rendszer működtetéséhez.

Fontos megemlíteni, hogy a bizottságok határozataiban 132 kiemelten támogatott szakképesítés került besorolásra, ebből hét olyan szakképesítés van, amely valamennyi régióban a kiemelten támogatott kategóriába került, ezek a gépi forgácsoló, géplakatos, hegesztő, elektronikai műszerész, ács-állványozó, épület- és építménybádogos és a kőműves.

A felmérés során felmerült problémák (Szép Zs. 2010):

- Az RFKB-k beiskolázási, fejlesztési döntéseikhez, javaslataikhoz nem áll rendelkezésre aktuális országos és regionális képzéspolitikai.
- Kiseb, de reprezentatív felmérés is elegendő lenne, valamint más keresleti előrejelzési, igénymérési módszereket is használni kellene, ami az információkat más oldalról is megvilágítaná (modellképzés, vállalati modellek alkalmazása, szakmacsoportok speciális átvilágítása, álláskeresési elemzések stb.).
- A többnyire szakmacsoportos megközelítés mellett mindenképpen az ISCED csoportosítást is el kell végezni a nemzetközi összehasonlítás céljából.
- A foglalkoztatottakon kívül a munkanélküliek és az inaktívak szerepével is foglalkozni kell az elemzésekben.
- A felnőttképzés vizsgálatát szervesen be kell építeni a kereslet-kínálat elemzésekbe.

5. Összefoglalás

Talán helytálló az a megállapítás, hogy a szakképzési rendszert régen érte ilyen mértékű központi beavatkozás. Az elmúlt 10-15 év inkább a tologatásról szólt, és bár voltak nagyobb horderejű döntések (lásd TISZK-ek létrehozása), a mostani átszervezés (kerülve a reform kifejezést...) mélyre hatóbb. A tankötelezettség jelentős csökkentése, a hároméves modell visszahozása és a vállalati szféra fo-

kozott bevonása a duális modellbe alapjaiban írja át a rendszer jellemzőit. És bár a kamara vállalta magára ezt a folyamatot, kormány és szakminisztérium támogatás nélkül az egész nem tud megvalósulni. A hatások vizsgálatával még várni kell, azonban egy dolog nem vitatható. A magyar gazdaság szakemberrel való ellátása, a társadalmi integráció fenntartása, hátrányos helyzet kezelése, foglalkoztatási szint növelése, és ezáltal az ország stabilitásának növelése egyszerre jelentik a folyamat „tétjét”.

Irodalom

- CSÉFALVAY Á. (szerk.) (2008): A Dél-dunántúli régió szakképzési stratégiája 2009-13, Pécs, 2008, 126 p.
- SZÉP ZS. (2010): A felnőttképzés hasznosulása a foglalkoztatásban. FSZH, 2010.
- SZÉP ZS. – VÁMOSI T. (2007): Szakképzés és felnőttképzés – makro-folyamatok, tervezés. PTE FEEK, 2007, 247 p.
- VÁMOSI T. (2009): Intézményi koncentráció, illetve irányítási és finanszírozási decentralizáció a középfokú magyar iskolarendszerű szakképzési rendszerben. Közösségi Művelődés, 2009. december, pp. 95-103.
- VÁMOSI T. (2010): A Térségi Integrált Szakképző Központok szerepe és funkciója a magyar középfokú iskolarendszerű szakképzésben. Tudásmenedzsment, PTE FEEK, 2010/1. pp. 24-29.
- VÁMOSI T. (2011): A magyar szak- és felnőttképzési rendszer szerepe és funkciója a társadalmi-gazdasági térben a 21. század elején. Új Mandátum, Budapest (megjelenés alatt).

LAKATOS ARTUR

A tudományos publikáció menedzsmentjének alapjai

A tudományos publikáció meghatározása, jelentősége és főbb jellemzői

A tudományos publikáció manapság meghatározó fogalom az akadémiai életben. Minőségei, száma a szerző szempontjából meghatározza ennek szakmai értékét, munkájának mennyiségét és minőségét, valamint az intézmény szempontjából, melyhez az illető kutató tartozik, nemcsak saját humán erőforrása értékének mutatója, hanem az intézmény presztízsének is növelője egyben. A továbbiakban a tudományos publikáció fogalmát kívánjuk meghatározni, valamint rámutatni több sajátos jellemzőjére is.

Tudományos publikációnak számít, vagy annak elfogadható bármely olyan írott, nyomtatott vagy elektronikus formában közölt kutatási eredmény, mely megfelel az illető szakmai előírásainak, kritériumainak. A leggyakoribb kritériumok, melyek tiszteletben tartása elősegíti az illető munka elismertségét:

A szerző saját munkájának, kutatási eredményeinek gyümölcsét mutatja be. Nagyon sok szakfolyóirat azt is kiköti, hogy az illető munka nemcsak, hogy ne jelent volna meg, de ne is álljon megjelentetés alatt máshol, illetve azt is, hogy a szóban forgó folyóirat legyen az első megkeresett.

Kritikai apparátussal rendelkezik, vagyis pontos jegyzetrendszert, szakirodalmi hivatkozásokat tartalmaz, amennyiben bárki az információ eredeti forrásának igény és szükség esetén utána tud keresni.

Lehetőleg elsődleges forrásokra épít, a szerző által felfedezett elsődleges forrásokat vagy saját maga által elvégzett kutatási eredményeket tartalmaz (példák: első esetben kiadatlan levéltári források, kiadatlan kéziratok, a második esetre pedig kérdőívek, interjúk stb.). Másodlagos forrásokból, azaz mások által már felfedezett, megírt, publikált művekből is származhat azonban értékes munka, amennyiben a szerző kritikai hozzáállása, forrásértelmezése, a más által már előzőleg bemutatott tények újraelemzése új és értékelhető gondolatokat, eredményeket mutat fel.

A publikáció (vagy az azt tartalmazó nagyobb kiadvány) ISBN vagy ISSN számmal van ellátva. Az ISBN és az ISSN számok a könyvek, illetve a folyóiratok értékelhetőségét jelzik. Az ISBN vagy International Standard Book Number a könyvek nemzetközi standardizálásának a száma. Ugyanez az ISSN szám a folyóiratok esetében. Úgy az ISBN, mind az ISSN a kiadvány eredetiségét illetve egyedülállóságát jelzi az ISO rendszerben, nem létezik a világon két egyforma ISBN vagy ISSN szám.

Lektorált, vagyis megjelenését megelőzően független szakemberek (lektorok) véleményezték. A lektor személye lehet ismert a szerző számára, sőt, munkáját végezheti a szerző egyéni felkérésére is, manapság azonban a peer review elvét alkalmazzák inkább.

Referált, vagyis közismert adatbázisban fellelhető.

A tudomány, illetve a művészeti ág területén impakt faktórral rendelkezik.

Olyan szakmai kiadványban jelent meg, melynek kiadója nemzetközileg vagy országosan jegyzett, jelentős könyvtárakban fellelhető.

Publikációként elfogadható a szabadalom is, valamint egyéb műszaki vagy művészi alkotás is, valamint audiovizuális alkotások (dokumentumfilmek) is.

Ugyanakkor létezik egy sor olyan kitétel is, mely lehetőséget ad az elbírálónak, hogy egy munkát ne minősítsen a tudományos publikációk sorába. Ezeket be lehet írni a publikációs listába, amennyiben a kiírás nem rendelkezik másképp, de értékelésükre, figyelembe vételükre ritkán van reális esély. Ilyen, az elfogadást kizárhatóvá tevő tényezők:

A munka napilapban vagy nem szakmai hetilapban, folyóiratban történő megjelentetése, még akkor is, ha szakmai eredményeket közöl és kritikai apparátussal el van látva.

Saját, házi kiadásban megjelentetett mű (melynek talán még ISBN száma sincs), vagy nem elismert kiadónál megjelentetett könyv.

A fordításokat, még ha műfordítások is, ritkán számítják be tudományos publikációs tevékenységnek. Általános kivételt képeznek ez alól az eredetileg ókori, holt nyelveken írott munkák fordítása és megjelentetése, szöveggondozással. Szinte soha nem számítható publikációknak a szakfolyóiratok szerkesztőségén belül elvégzett kisebb, idegen nyelvet igénylő munkák (más tanulmányához írott kivonat/absztrakt, tartalomjegyzék lefordítása stb.)

Az elbíráló intézménynek jogában áll nem besorolni az elfogadott tudományos publikációk listájába bizonyos műfajokat, mint például a recenzió, jegyzetek nélkül megjelentetett (általában tudománynpszerűsítő jellegű) tanulmány, egyetemi jegyzet, példatár, középiskolai tankönyv, szintézis jellegű, tudománynpszerűsítő könyv stb.

Egy intézmény keretén belül megírt, saját egyéni fejlődés/elismertetés érdekében írt munkák (szemináriumi referátum, félévi dolgozat, államvizsga, mesteri szakdolgozat, doktori disszertáció) nem számítanak tudományos publikációnak. Kivételt képez a már megvédett és elfogadott doktori dolgozat, melyet legtöbbször a szerző könyv formájában is megjelentet.

A listából kizárható a meg nem jelentetett vagy elfogadási folyamat alatt álló írás is. Általános jelenség azonban, hogy a kutatók listájukba beírják a megjelentetés alatt álló munkákat is, a megjelenés alatt megjegyzés kíséretében. Ilyen esetekben ajánlott beszerezni a szóban forgó kiadó vagy szakfolyóirat igazolását, melyben egy felelős aláírásával vállalja a megjelentetési szándékot. Ez amellett, hogy egy plusz garancia a munka létezését és megjelentetési folyamat alatti helyzetét, az esetleges meg nem jelenés esetére leveszi az erkölcsi felelősséget a szerző válláról, átruházva azt az igazolást kiállító vállaira. Ugyanakkor megtör-

ténhetik az is, hogy hiába adott igazolást a szóban forgó folyóirat, mégsem jelenik meg utólag a tanulmány. Ez esetben illik a publikációs listáról is eltüntetni, hiszen komolytalanságot sugallhat egy 2011-re aktualizált publikációs listában egy 2007-re datált, de még „megjelenés alatt” levő publikáció.

A tudományos publikáció műfajai

A tudományos publikáció sok műfajjal rendelkezik, szinte tudományáganként változó, mint ahogy az egyes műfajok értéke, vagy impakt faktoros besorolása is. Az alábbiakban ezek közül mutatunk be néhányat.

A recenzió a tudományos publikáció legegyszerűbb műfaja. Egy már megjelent könyv vagy tanulmány bemutatását, illetve konstruktív elbírálását tartalmazza, és általában rövid terjedelmű, habár létezhetnek több tíz oldalt kitevő recenziók is. Egy recenzió akkor van jól megírva, amennyiben világos és átfogó képet ad az ismertetett műről, valamint az olvasó érdeklődését is felkelti iránta.

A legtöbb szakfolyóirat közöl a szakterületében megjelent könyvekről recenziókat, ezek helye a folyóirat legutolsó szekciójában található, de vannak kimondottan erre a műfajra specializált szakfolyóiratok is. Figyelmet kell fordítani arra is, hogy a megrecenzeált munka megjelenését tekintve viszonylag új legyen, nemrég publikált. Régebbi könyvek recenzióit csak nagyon ritka, kivételes esetekben szokás közölni.

A tanulmány a legelismertebb, legelterjedtebb tudományos publikációs műfaj. Egy adott témára koncentrálnó, több forrást felhasználó írás, melynek terjedelme, témájától és a formai követelményektől függően, rendkívül változatos. Megjelenhet szakfolyóiratban vagy tanulmánykötetben, szinte minden esetben szigorú formai követelményeket kell, hogy teljesítsen (szerkesztési stílus, terjedelem, jegyzetrendszer, tematika stb.). A legtöbb szakmai kiadvány saját formai követelményrendszerrel rendelkezik, melyet előzetesen a szerzők tudomására hoz, tiszteletben nem tartása pedig a mű formai okokból történő elutasítását vonhatja maga után. A tanulmányt tartalmán kívül minősíti még megjelenési helye, valamint akadémiai pontszáma/impakt faktora is. A tanulmány egyik alfaja az elemzés, mely nagymértékben mások által már ismertetett eredmények, álláspontok kritikai bemutatása, újraértelmezése.

Fordításokat nagyon ritkán fogadnak el szakmai publikációnak, de mindenképpen ez a fajta munka is tiszteletet érdemel. Nem szabad elfelejtenni azonban egy pillanatig sem arról, hogy a szerző az marad, aki az eredeti nyelven megírta az illető művet. Hasonló a helyzet a szöveggondozással és a forrásközléssel is.

A források eredeti, tartalmilag romlatlan közlése a tudományos fejlődés egyik elősegítője. Napjainkban is szokás közölni emlékiratokat (könyv formájában, előszóval és/vagy bevezető tanulmánnyal ellátva), naplókat. Ez esetben az illető forrás szerzője az, aki még életében megírta, ugyanakkor elismerés illeti meg a felfedezőt, szöveggondozót, megjelentetőt is.

A dokumentumkötet eredeti, még publikálatlan – legtöbbször levéltárban feltehető – egy bizonyos tematika köré rendezett dokumentumok gyűjteménye. Ezt legtöbbször a publikált dokumentumok összegyűjtője bevezető tanulmánnyal

látja el, melyben tisztázza a kor szellemét és uralkodó viszonyait, a dokumentumok létrejöttének körülményeit, a kutatás során általa tapasztalt nehézségeket stb. Egy vagy néhány dokumentumot szakfolyóirat hasábjain is lehet közölni, ez forrásközlésnek minősül. Ilyen esetekben is szokás rövid bevezető tanulmányt írni.

A segédkönyvek (bibliográfiák, kronológiák, statisztikák, példatárak, repertóriumok, katalógusok) inkább meglevő adatokat közölnek, mint alkotói munka révén keletkezett új információkkal szolgálnak, ugyanakkor azonban összeállításuk jelentős munkát igényel, úgyhogy szerkesztőik/szerzőik nyugodtan besorolhatják ezeket is publikációs listájukba.

Sajátos segédkönyv az eredetileg a földrajztudomány jellegzetes publikációja, az atlasz, manapság azonban beszélhetünk történelmi, biológiai, demográfiai stb. atlaszokról is. Az atlasz egy legtöbbször színes térképgyűjtemény, mely illusztrációként szolgál, és a látvány elemei jóval fontosabbak, mint az ezekhez tartozó szöveg. Ugyanakkor lehet a szöveg is magas színvonalú, önmagában is idézhető alkotás.

Az album jellemzőit illetően annyiban hasonlít az atlaszhoz, hogy ebben képek (festmények, fényképek stb.) gyűjteményét jelenti, lehet önálló munka vagy szakmai segédkönyv, és a vizuális hatás ebben az esetben is általában fontosabb az ismertető szövegnél. Ugyanakkor azonban egy-egy album, főleg olyan szakterületeken, melyekben a vizuális hatás jelentősége kihangsúlyozott (Néprajz, képzőművészetek, művészettörténet, régészet, biológia stb.) hatalmas jelentőségű, önálló kutatási eredmény, nagyon értékelhető megvalósításnak számíthat.

A szakkönyvek műfajai, megközelítés szempontjából nézve, az összefoglalás, szintézis, monográfia és tanulmánykötet.

Az összefoglalás és a szintézis bizonyos tudományágak esetében azonos, másokéban nem. A fő metodológiai különbség abban rejlik, hogy míg a szintézis egy átfogó, ok-okozati összefüggésben, a nagy, általános folyamatokba beillesztve ábrázolja a részfolyamatokat, ezáltal keretében nagy szerepet kap az indukció-dedukció, illetve az eredeti feltevés és a végkövetkeztetés, az egyszerű összefoglalás bemutatási módja lineáris, esemény- vagy tematikai sorrendben tárgyalja a problémákat, az okozati összefüggés, átfedés pedig nem létező vagy minimális. Ugyanakkor azonban legtöbbször nem ejtünk hibát azzal, ha egy-egy művel kapcsolatban mindkét kifejezést használjuk.

A monográfia egy témát átfogó, annak kimerítésére törekvő, elemeit részletező, általában primer forrásokkal dolgozó, újat közlő, terjedelmét illetően könyv formátumú tanulmány.

A tanulmánykötet annyiban különbözik a fentebb ismertetett három műfajtól, hogy több szerző önálló munkáját foglalja magába, ezeknek rendezéséért a kötet szerkesztője felel. A tanulmánykötet lehet egy tematika köré koncentráló, azaz tematikus, emlékkönyv (a szakma egy kiemelkedő művelőjének tiszteletére szerkesztett könyv, melyben saját kutatási eredményeiket közlik a hozzájárulók) vagy más kritériumok szerint összeállított kötet. A jelentősebb konferenciák előadásait szintén tanulmánykötetekbe szokás összefoglalni.

Sajátos műfaj a biográfia vagy életrajz, mely egy-egy személyiség életútját mutatja be. A legtöbb biográfia történelmi jellegű, de ma élő közéleti személyiségekről is lehet írni, különböző célokkal.

A különböző szintű tankönyvek közül az egyetemi jegyzet szerepét kell kiemelnünk. Az egyetemi jegyzet diákok számára íródott tankönyv, mely egy-egy előadássorozat tananyagát foglalja magába. Mivel célja nem új, eddig még nem közölt információk megjelentetése, hanem egy tantárgy vagy kutatási terület alapinformációinak megismertetése a szakmai fejlődésük kezdetén levő, a szakma iránt érdeklődést tanúsító diákokkal, ritkán rendelkezik lábjegyzetekkel.

A szakfolyóirat. A lektorálás és referálás elve

A folyóirat egy rendszeresen, évente legalább kétszer, reguláris módon megjelenő kiadványt jelöl. Ahhoz hogy valaki intellektuális szakmájának fejlődésével, főbb eseményeivel, újításaival napirenden legyen, szükséges az érdeklődési területére vonatkozó szakfolyóiratok ismerete is. Egy szakfolyóirat értékelését, elismertségét a következő tényezők határozzák meg:

Ismertsége, melyhez hozzátartozik régisége is. Azonban a legtöbb elbíráló adatbázis manapság, a versenyképesség szellemében, igyekszik minimálisra csökkenteni a kiértékelésnél ennek jelentőségét.

ISSN számmal el kell, legyen látva, valamint kötetszámmal is. Az egy évben megjelenő számok függetlenül attól, hogy havi, negyedéves, harmadéves vagy féléves gyakorisággal jelenik meg az illető kiadvány, a folyó év kötetszámát kapja.

Nagy figyelmet fordítanak mostanában a megjelenés pontosságára is. A folyóirat komolyságát, illetve menedzsmentjének kompetenciáját is jelzi, hogy egy folyóirat szerződés által hivatalosan meghatározott időpontra meg tud-e jelenni.

A szerkesztő bizottság és a tanácsadó testületben szereplő elismert nevek nagyon tudják emelni egy folyóirat elismertségét.

A megjelenés szabályai különösen fontos kitételek. Ezek jól látható helyen, általában a belső borítóoldalon található, és pontos információt tartalmaznak azt illető folyóiratban megjelentetni szándékozott írásokkal szemben támasztott formai követelményekre vonatkozóan. Ezek közé tartozik az elküldés helyének és módjának leírása (történhet postán vagy e-mailen keresztül), a tanulmánnyal szemben támasztott formai követelmények (terjedelem, szerkesztési stílus, nyelv, jegyzetrendszerre vonatkozó kitételek, az elküldés határideje stb).

A legtöbb, önmagával szemben igényes folyóirat alkalmazza a lektorálás elvét, mégpedig annak is a peer review vagy blind review módszerét. Ebben az esetben, miután a szerkesztők formai szempontból elfogadták a beküldött írást, ezt általuk választott független szakértőnek adják oda elbírálásra. Amennyiben a peer review elve tiszteletben van tartva, az elbíráló nem ismeri a szerző személyét, sem a szerző az elbírálót. Sok esetben a dupla- vagy akár a tripla referencia elvét is alkalmazzák, vagyis két vagy három szakértőnek adják oda, akik az átolvasást követően a szerkesztőség által meghatározott kritériumrendszer alapján bírálják el a szöveget. A referens döntése lehet változás nélküli elfogadás,

elfogadás bizonyos változtatások végrehajtásával, vagy elutasíthatja a megjelentetést. Amennyiben a megjelentetést a referens ítélete bizonyos változtatások elvégzéséhez köti, a szerző a szerkesztőség kérésére, a javasolt változtatások ismeretével és tudomásul vételével kell, ezt végrehajtsa. Amennyiben a szerző a változtatásokat nem tudja, vagy különböző okokból kifolyólag nem akarja végrehajtani, a tanulmány nem jelenik meg.

Sok folyóirat megköveteli, hogy a tanulmány elküldése időpontjában a fölött kizárólagos jogot élvezzen, vagyis a szerző máshova ne küldje el elbírálásra. Elég gyakran megtörténik azonban, hogy az elbírálási folyamat elhúzódik, a szerző nem kap időben választ munkája sorsát illetően, és ennek következtében más folyóirathoz is leadja közlés céljából. Az ilyen esetek nagyon kínosakká is tudnak válni, de a megfelelő kommunikációval sikeresen kezelhetők.

Fontos mérce még a referálás, vagyis a folyóirat és a benne megjelent tanulmányok jegyzettsége, idézési indexe, illetve fellelhetősége nemzetközi adatbázisokban (BDI). Ehhez nagy előnyt jelent, ha legalább a tanulmányok kivonatai nemzetközi nyelven íródnak.

A folyóirat és a benne megjelenő tanulmányok legnagyobb elismertségét a magas impakt faktor jelzi. Ennek kiszámítási módszeréről a következőekben fogunk néhány szót ejteni.

Amint láttuk, a szakfolyóiratok értékelését sok állami vagy nemzetközi nonprofit szervezet is végezheti, ezek adatbázisokat hozhatnak létre és minősítéseket adhatnak. A következőkben két ilyen konkrét esetet fogunk megvizsgálni, országos (romániai), illetve nemzetközi viszonylatban.

A Thomson-Reuters (ISI) adatbázisa

A tudományos világban a legnagyobb presztízsnak a Thomson-Reuters amerikai társaság által működtetett Web of Science (www.thomsonreuters.com), népszerűbb nevén az ún. ISI-adatbázis, mely jelen pillanatban több mint 16000 szakfolyóiratot tartalmaz. Ahhoz, hogy egy folyóirat az ISI-adatbázisba bekerüljön, igen szigorúszelekciós folyamaton kell átmenjen, melynek legfőbb elvei a következők:

Alapvető feltétel a pontos megjelenés, vagyis az illető folyóirat saját maga által elvállalt megjelenési intervallumok szigorú tiszteletben tartását jelenti. Ez nemcsak a menedzsment kompetenciáját, versenyképességét, komolyságát jelenti, hanem azt is, hogy a szóban forgó folyóirat rendelkezik olyan mennyiségű, értékes tanulmányanyaggal, mely ezt számára lehetővé is teszi.

A csak elektronikus formátumban megjelenő folyóiratok esetében is fontos kritérium a megjelenés pontossága. Amennyiben a folyóirat politikája nem az, hogy időközönként teljes elérhető állományát lecseréli, hanem rendszertelenül frissíti, az új, releváns anyagok beérkezésének függvényében, akkor az elbírálók pár hónapon keresztül követik figyelemmel a frissítés gyakoriságát.

Fontos kitétel a nemzetközi tudományos szövegszerkesztés alapelveinek tiszteletben tartása is: egy ISI-jegyzettségre pályázó folyóirat feltétlenül kell rendelkezzen saját, pontos jegyzetrendszerrel, tartalomjegyzékkel, kivonatokkal és

pontos adatokkal a szerzők szakmaiságát illetően. Legtöbb esetben ezek a folyóiratok saját követelményeiket rendszerben tárják az érdeklődők elé.

Az ISI működtetői szerint „jelenleg a tudomány nyelve az angol” (sic!) és ennek megfelelően szemükben előnyt élveznek azok a folyóiratok, melyek teljes mértékben angolul publikálnak. Ugyanakkor elfogadják azt is, hogy más nyelven is születhetnek értékek, és ezért minimális követelményük az, hogy a bibliográfiai információ (tartalomjegyzék, kivonatok, kulcsszavak) angolul is legyenek. Fontos szempont még a szerkesztőbizottság nemzetközi jellegű összetétele is.

Regionális folyóiratok előnyt élveznek, ha szerepük hiánypótló, vagyis ha lehetőleg olyan szakterületet fednek le, melyre van igény, de nincs más specializált folyóirat e téren az ISI rendszerében.

Tudományos szempontból hatalmas előny, ha az elbírálás pillanatában rendelkezik az illető folyóirat idézettséggel, illetve impakt faktoralal. Ugyanakkor nem minden ISI-jegyzett folyóirat impakt faktoros is egyben.

Az elbírálási folyamat önkéntes, online jelentkezési folyamat eredményeképpen indul be, és kedvező elbírálás esetén a szóban forgó folyóirat megjelenik az adatbázisban. Az adatbázis szerkesztői fenntartják maguknak a jogot, hogy töröljék a nyilvántartásból, ha a szóban forgó folyóirat a jegyzettség megszerzését követően nem tartja be a szabályokat. Ugyanakkor egy elutasított folyóirat leghamarabb elutasítását követően két naptári évre kerülhet újra elbírálási folyamat alá. Az elbírálási folyamat beindításához három már megjelent szám szükséges.

A Thomson-Reutersen kívül még számos magánvállalat, könyvtár, akadémia és felsőoktatási intézmény működtet adatbázist, amelyek saját szabályzatokkal rendelkeznek. Ezek között kell megemlítenünk a Scopus, EBSCO, CEEOL, JSTOR, SpringerLink, European Science Foundation stb. adatbázisait.

Nagyon sok esetben, főleg amikor több versenyző is pályázik egy állásra vagy támogatásra, nemcsak a publikációk mennyisége, hanem azok elismertsége is számít. Éppen ezért ajánlott, hogy a kutató, szakember számon tartsa saját publikációinak elismertségét, jegyzettségét, munkáinak idézését, mivel léteznek olyan pályázati adatlapok, melyek kimondottan kérik ezek feltüntetését, és amennyiben a pályázó ezt nem teszi meg, pályázata fontos pontszámokat is veszíthet.

Az impakt faktor

Az impakt faktor a legtöbb akadémiai intézmény és nemzetközi adatbázis publikációs menedzsmentjének, politikájának alapvető mértékegysége, ugyanakkor más adatbázisok, illetve a tudományos akadémiák is az impakt faktorhoz kötik a különböző tanulmányok és folyóiratok elbírálását. Az If-ként is rövidített impakt faktor (hatástényező) a tudományos folyóiratok átlagos idézettsége alapján létrehozott mutatószám. Az impakt faktor egy bizonyos tanulmány idézettségétől függ, ugyanakkor impakt faktoros tanulmánynak minősül az írás is, mely megjelenése pillanatában nem rendelkezik – nem is rendelkezhetik – idézettséggel, ugyanakkor viszont impakt faktoralal rendelkező folyóiratban kerül megjelenésre.

Az impakt faktort általában háromévente számítják ki újra, az elmúlt években publikált tanulmányok és idézőszámok függvényében.

Az impakt faktor erősen diszciplína-függő. Például könnyebbnek tartják, mivel gyakoribb, orvosi- és természettudományok területén impakt faktoros tanulmányt publikálni, mint a társadalomtudományok terén, hiszen míg az első esetben bármilyen aprónak tűnő felfedezés jelentős következményekkel járhat, addig a társadalomtudományos elméletek és új ismeretek csak nagyon ritkán járnak azonnali hatással, és ugyanakkor habár első ránézésre igencsak objektív kritériumnak tűnik, gyakran visszaélésekre ad módot-okot.

Egy folyóirat szerkesztősége ugyanis különböző tudományos és menedzseri eszközökkel törekedhet impakt faktorának növelésére, ezen módszerek egy része etikus, mások pedig nem. Az etikus, elfogadott módszerek közé tartozik a sikeres marketingpolitika, a hatékony nemzetközi forgalmazás, az új szerzők figyelmének a lap által már publikált tanulmányokra irányítása stb. Az önidézés abban az esetben, amennyiben ez szükséges, megengedett, sőt, értékelt (például: egy orvos kutató kísérleteinek eredményeit publikálja, majd rá két évre ugyanazon kísérleteket kis módosításokkal végzi el, és más eredményre jut. Az ezeket az eredményeket ismertető tanulmányában pedig megemlíti a régebbi kutatások eredményeit is, összehasonlítva a jelenlegiekkel). Abban az esetben viszont, ha egy nemzetközi adatbázis referensei vizsgálataik eredményeképp úgy értékelik, hogy egy szerző vagy egy folyóirat tudatosan visszaélt az önidézés módszereivel, a szóban forgó folyóiratot törölheti listájáról.

Tanácsok fiatal kutatók számára

Az intellektuális tevékenységek iránt érdeklődő személyek szakmai értékének igencsak fontos indikátora a publikációs lista. Hogy ez elismerést biztosítson tulajdonosa számára, tartalmas kell legyen, színvonalas, közölt írásokat foglalván magába. A következőkben néhány tippet szeretnénk adni pályakezdő fiatalok számára.

Minden írásnak, legyen szó sajtó- irodalmi- vagy tudományos írásról, alapvető eleme az ötlet, és az ehhez kapcsolódó téma. Az írás témája legalább két kritériumnak kell megfeleljen: érdekes és élvezetes legyen a szerző számára, hogy ez megvalósítása során rendelkezzen a szükséges motivációval, illetve egyúttal életképes kell legyen a célközönség számára is. Az írás struktúrája lehet szabad is, de tanácsos legalább az érv- bizonyíték -következtetés technikáját szem előtt tartani, az esetleges negatív kritikák elkerülése végett. Mindenképpen célszerű ugyanakkor olyan témát választani, melyet legalább két szemszögből, két különböző álláspontból lehet megközelíteni, ugyanakkor kerülni kell az alátámaszthatatlan kinyilatkoztatásokat.

Az álláspontok ütköztetése mindenképpen érdekes, figyelemfelkeltő mozzanat tud lenni az alkotásban, a szerző állást is foglalhat, vagy rábízhatja az olvasóra, döntse el mindenki a saját maga hozzáállását, a felvonultatott érvek és bizonyítékok tükrében. Sok utólagos, felesleges és rossz hangulatot eredményező vitát-eszmeccserét lehet elkerülni azzal, ha a szerző akár írásában felkészül az

esetleges ellenérvekre, illetve rámutat saját írásának bizonyos hiányosságaira, melyekre megfelelő magyarázatot is mellékel.

Az írás kell, hogy rendelkezzen egy bizonyos szintű szubjektív töltettel, ez különbözteti meg az egyszerű adatgyűjteménytől. Ez a szubjektivitás azonban finoman, mérsékelten, szélsőséges megnyilvánulásoktól mentesen kell kifejezésre kerülnön, és minden esetben szolid érvrendszer és információhalmaz kell álljon mögötte. A tény szent, a vélemény szabad elv alapján minden esetben a tényekre kell építeni az egyéni véleményt-kiértékelést, és lehetőleg tanácsos elkerülni- habár sokak számára vonzó perspektíva a meghökkentés- a túl radikális, és sok esetben a forradalmian újszerű értelmezéseket. A figyelemfelkeltés nem mindig jár pozitív következményekkel. Amennyiben természettudományos téren, kézzelfogható eredményt ismertetünk, mindenképpen jó a végkövetkeztetésben felvázolni a továbbfejlesztésben, gyakorlati megvalósításban rejlő lehetőségeket is.

Tanácsos minden esetben előzőleg kiértékelni a célközönséget, megsaccolni a várható érdeklődés mértékét és a hozzáállás kérdését. Amennyiben tematikus lapszám számára dolgozunk, netán expresszív megrendelésre, mely meghatározza a megírandó munka témáját, ezen feladatunk jelentős mértékben leegyszerűsödik. Amellett viszont, hogy célközönségünk számára érthetően kell fogalmazunk, ajánlott elkerülni azokat a témákat, illetve az általános témáknak azon alegységeit, melyeket a szerző maga sem értett meg. Minden esetben a hozzá nem értés kínos, de még sokkal kínosabb az, ha erre a tényre saját kezünkkel szolgáltatunk bizonyítékot.

Minden esetben tanácsos, ha a szerző saját gondolatait, elképzeléseit pontokba fogalmazva vázlatba szedi, még ha a megírás során az előzetesen át gondolt struktúra módosításokat is szenved.

Kezdek esetében általános hiba a források nyelvezetének átvétele, valamint a források tartalmához való nem megfelelő, kritikamentes hozzáállás. Ez az ismeretek elmélyülésével általában változni szokott. Mindesetben ajánlott azonban lehetőleg eltávolodni a források nyelvezetétől, ezeket objektív kritikával kell felhasználni. Nagyon sok esetben jó megoldás a forrás szó szerinti idézése, természetesen a megfelelő jegyzet megjelölésével.

A struktúrát mindegyik szerző maga dönti el: elején felállít egy tézist, amire érveket és bizonyítékokat mutat be az írás során, vagy először vázolja fel bizonyítékait, ennek alapján megfogalmazva állításait és végkövetkeztetéseit. A jól felépített, világos struktúra előny, habár hiánya nem feltétlenül jelent tragédiát.

Nem minden felmerülő kérdést kell megválaszolni, illetve nem minden problémára kell néhány oldalban megtalálni a megoldást. Nagyon sok esetben akár nyitva is lehet hagyni a kérdés megválaszolását.

Nem minden esetben kötelező a bizonyíték megléte, vaktában is lehet bizonyos esetekben feltételezni, egyéni ösztön és kultúra alapján. Ez esetben viszont kulcsszavak, alapvető megfogalmazási formák a *véleményem/véleményünk szerint, feltételezhetően, nagy valószínűség szerint stb.*

A plágium problémája

A plagizálás igen súlyos, és egyben igencsak elterjedt negatív jelenség a tudományos és kulturális életben. Azt a nem kívánatos folyamatot jelöli, melynek során valaki más szerzők munkáját, gondolatait, kutatási eredményeit az eredeti forrás megjelölése nélkül veszi át és saját megvalósításként szerepelteti, sértvén ezzel az eredeti szerző jogait, valamint a plagizálót olyan eredménnyel ruhazza fel, amelyre nem méltó.

A plagizálás lehet szándékos vagy származhat tudatlanságból, a szabályok nem ismeretéből is. Igen gyakran bonyolult helyzetek is állhatnak elő, például a gondolatok átvétele egy már megjelentetett írásműből, még ha a szöveg átfogalmazásra került is, plágiumnak minősül, ugyanakkor a köztudatban meghonosodott, közismert ismeret forrásidézés nélküli hangoztatása (például: a Dózsa György által vezetett parasztháború 1514-ben zajlott le, vagy 2001 szeptember 11-én a World Trade Center ikertornyait terrortámadás érte) nem az, még ha az nem is a szerző saját egyéni felfedezése az illető tény, gondolat.

Ugyanakkor az értelmezhető kategóriába esik például az, ha valaki egy már megjelent tanulmány információira alapoz, de a forrást nem jelöli meg, ugyanakkor nem veszi át annak gondolatait, hanem a tényekre alapozva másképpen fogalmazza meg saját egyéni végkövetkeztetéseit, melyek azonosak is lehetnek az eredeti szerzőével. A felesleges viták és vádaskodások elkerülése érdekében minden esetben tanácsos akár jegyzetben, vagy ha erre nincs lehetőség, a szövegben feltüntetni, megjelölni az információ vagy gondolat eredeti forrását, vagy legalábbis a bibliográfiában feltüntetni, ha a szöveg szerkesztési módjai nem nyújtanak erre lehetőséget. Ez utóbbi esetben nagyon gyakran elnézőbb a környezet is, hiszen nem lehet ugyanolyan mértékben megjelölni, stilisztikai okokból kifolyólag, az eredeti forrásokat atlaszokban, szintézisekben, újságcikkekben, lábjegyzetekkel nem rendelkező beszámolókból stb., mint specifikus témájú tanulmányokban. Éppen ezért a legtöbb kutatási és oktatási intézmény saját, egyébként hasonló irányelveket fogad el arra vonatkozóan, mit lehet és mit nem megengedni ilyen esetekben, mi az, amit még meg lehet engedni és mi az, amit nem, illetve hogy mi minősül plágiumnak és mi nem. Nagyon sok esetben a plágium bizonyított ténye igen súlyos következményekkel jár a szóban forgó egyén karrierjét illetően.

Irodalom

ARDELEAN MARIN: Metodologia elaborării tezelor de doctorat, Academic Press, Cluj-Napoca, 2007.

ECO, UMBERTO: Hogyan írjunk szakdolgozatot?, Kairosz Kiadó, Budapest, 2005.

FERCSIK ERZSÉBET: Dolgozatírás felsőfokon, Krónika Nova Kiadó, 2003.

Gyurgyák János, Szerzők és szerkesztők kézikönyve, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

MATEI MONICA-CHESNOIU: Writing Clues for Students, Cartea Universitară, 2004.

NENZEL LORRAINE, PELS PETER: Constructing Knowledge Authority and Critique in Social Science, Sage Publications, 1991.

TOMBOR VIKTÓRIA

Taniroda, mint pilot projekt bemutatása a Szak-és Továbbképző Intézetben

„Ha már sokat gyakoroltunk, nem kell többé minden egyes mozdulatra odafigyelnünk: ezek lassacskán létezésünk részévé válnak. De ahhoz, hogy elérjük ezt az állapotot, rengeteget kell gyakorolnunk, ismételnünk. És ha még mindig nem elég, tovább kell ismételnünk és gyakorolnunk.” (Paulo Coelho)

Az alábbi tanulmányban egy a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Karon működő pilot projekt keretein belül működő tanirodát mutatok be. A tanulmányban ismertetni kívánom a tanirodát, mint módszertant, illetve az ehhez kapcsolódó munkacsoportunk által kidolgozott tantárgyi programba nyújtott betekintést.

A pilot projekt 2008 márciusában indult, s azóta többszörös módszertani változáson és fejlesztésen esett át. A tanirodai foglalkozások az Irodai gyakorlat I, II, III, IV óra keretein belül zajlanak jelenleg képzési szakasszisztens, európai uniós üzleti szakügyintéző és reklámszervező szakmenedzser felsőfokú szakképzés szakon. Munkacsoportunk *Lükő István* docens, intézetigazgató köré szerveződik. Jelenleg ezen munkacsoport 3 fővel működik: Oktatói munkát folytatnak *Tombor Viktória*, egyetemi tanársegéd gyakornok, tanirodai gyakorlatvezető, *Lippóy Dóra*, szakoktató és rendszer-informatikai karbantartási munkát folytat *Sasvári János* médiaműhely-vezető.

I. Taniroda, mint oktatási módszer bemutatása

I.1. A taniroda története

A tanirodai oktatás gyökerei Európában a XVII. századig nyúlnak vissza. 1690-ben Lerice (Danzing város polgára) egy Peter Winst nevű kitalált üzletember kereskedelmi üzletkötéseit írta le „Gyár és megbízásai” című könyvében. Karl F. Bath 1776-ban írt könyvében már meg is magyarázta a taniroda lényegét, a következőket írva: „*A tanár engedi, hogy maguk válasszanak valamilyen tevékenységet, vagy egy üzletágot..., mindegyik fiktívtőkét, terméket kap...*” Az ügyviteli oktatásnak Magyarországon is megvan a történelmi előzménye és hagyománya. A közgazdasági szakközépiskolák jogelődjének tekintett felsőkereskedelmi iskolákban már a századforduló elején működtek gyakorlóirodák. Az 1895. évi egyetemes felső-kereskedelmi iskolai tantervben „irodai munkálatok” tantárgy szerepelt, később a tantárgy neve is „gyakorló iroda” névre változott, amely lényegé-

ben az 1951/52-es tanévig önálló tantárgyként szerepelt. A fentiek tekinthetők a jelenleg működő gyakorlócégek elődjének.

A taniroda módszertani fejlődésében jelentős szerepet játszott a Cégszolgálat létrehozása. A Cégszolgálati központ szerepe összetett. Gondoskodik a gyakorlócégek működéséhez alapvetően szükséges szolgáltatásokról, az országban megtalálható gyakorlócégek pedagógiai és szervezeti központja, továbbá összekötő kapocs a nemzetközi tanirodai hálózattal.

A Cégszolgálat hármast funkciókat tölt be. Egyrészt a gyakorlócégek felé egy szolgáltató szerv, másrészt a gyakorló tanároknak egy továbbképzési bázisa, ill. harmadrészt a Cégszolgálat egy nemzetközi hálózat része.

A Cégszolgálat, mint szolgáltató szerv

A szimulált vállalkozás működtetéséhez szükség van cégbíróságra a vállalkozás nyilvántartásához, bankra a különböző banki műveletekhez, adóhivatalra, egészség és nyugdíjbiztosítóra, postára, egy közmű vállalatra a közműdíjak számlázására, vámhivatalra a szállítmányozási és vámfunkciókhoz stb.¹ A Cégszolgálat rendelkezik ezen szolgáltatásokkal, ill. a vállalkozások eredményes működéséhez szükséges tanácsadói, konzultációs feladatokat lát el.

A Cégszolgálat a következő szolgáltatásokat nyújtja: *banki tranzakció-internetes szolgáltatás*, amely a valós életben zajló banki tranzakciókat szimulálja. *Adó- és járulékfizetés*: ezen a helyen az adó és járulékbefizetéssel kapcsolatos tevékenységek sajátíthatók el. *Börze*: a gyakorlócégek kereskedelmi tevékenységét segíti. *Fórum*: gyors, hatékony információcsere a tanirodai képzéssel foglalkozó pedagógusok számára. *Statisztika*: itt tekinthetők meg a gyakorlócégek forgalmi adatai és fejlődési ütemeik. *Cégbíróság*: a gyakorlócégek bejegyzésével és a már bejegyzett cégek adataival kapcsolatos teendőket végzi.² A Cégszolgálati központ is működtet egy gyakorlócéget, amelynek bármit, bármennyi áron el lehet adni.

A Cégszolgálat, mint pedagógiai, szervezeti központ: A Cégszolgálat a gyakorlatot vezető tanároknak pedagógiai, módszertani felkészítéseket, továbbképzéseket szervez.

A Cégszolgálat, mint a nemzetközi hálózat része: A gyakorlócégeknek, lehetősége van a Cégszolgálaton keresztül, arra, hogy kereskedelmi kapcsolatait bővítse a határokon túlra is. Így lehetőséget teremt a külföldi partnerkapcsolatok kiépítésére, információ, tapasztalatcserére, ill. közös projektek megvalósulására is.

A kutatás során vizsgált gyakorlócégek egyike sem használja a Cégszolgálatot, annak ellenére, hogy regisztrálva vannak.

¹Magyarországi Gyakorlócégek Cégszolgálati Központja <http://www.cegszolgalat.hu/ckhu/FrameSet.htm> (2009-01-05)

²Magyarországi Gyakorlócégek Cégszolgálati Központja <http://www.cegszolgalat.hu/ckhu/FrameSet.htm> (2009-01-05)

II. 2. A taniroda, mint pedagógiai módszer vizsgálata

A taniroda olyan pragmatista elveken alapuló pedagógiai/andragógiai oktatási módszer, melyhez szorosan kapcsolódik egy megfelelő nagyságú, korszerű technikai eszközökkel felszerelt terem és egy fiktív vállalkozás. A tanirodai képzés kiegészíti, elmélyíti az elméletet, lehetőséget nyújt az üzleti élet, a vállalkozás világának minél plasztikusabb megismerésére és élethű szimulálására.³

A tanirodai oktatási módszer túlmutat a projekt módszeren. Ennek oka abban rejlik, hogy a tanirodai módszer tulajdonképpen nem más, mint a projektmódszer csak nagyban. A tanulók a tanirodában egy fiktív vállalkozást működtetnek, egy-egy projekten dolgoznak. A kompetenciafejlesztést a körülmények, a jól felszerelt infrastruktúra még inkább segítik. Kutatások igazolják, hogy egy inger gazdagabb környezetben sokkal hatékonyabb az oktatás, mint egy ingerszegény környezetben⁴.

A taniroda oktatási módszere magában foglalja a projektmódszer összes ismérvét, mint pl. környezetvonatkozás és problémaorientáció, a tanulás és tevékenység integrációja, interdiszciplinaritás, komplexitás, produktum előállítás, termékorientáció, egyszerű tevékenység, a résztvevők érdeklődésének megfelelő szerveződés, témaválasztás, önszerveződés, hatása csoporton belüli környezetre, társadalmi, gyakorlati jelentőség, célirányos tervezés, több érzékszerv aktivizálása, megváltozott pedagógusszerep, a tanítási-tanulási folyamat megváltozott értelme.

A tanirodai oktatási módszere a projekt módszer kibővítése, komplexebbé, modernebbé tétele. Nagy előnye a tanirodás módszernek a projektmódszerrel szemben, hogy ez a módszer nem egyszerűen kooperatív munkán alapul. Nem kívánja a kognitív tudást minden áron az empirikus megtapasztalásnak alávetni, hanem kiegészíti azt. A módszer további előnye, hogy az órán már megtanult elméleti tudást egy gyakorlati foglalkozáson szemlélteti, interdiszciplinárisan, több aspektusból, komplexen és kreatívan vizsgálva. Így könnyen beláthatjuk, hogy a tanirodai módszer olvasztótégelye a kompetenciaalapú oktatásnak, a kooperatív munkának, az empirikus megtapasztalásnak, a projektmunkának és a kognitív tudásnak, melynek a szálai a hatékony munkaerőpiacra vezetnek.

II. A tantárgyi program rövid bemutatása

Az alábbiakban – tekintettel a terjedelemre – a teljesség igénye nélkül bemutatom a tanirodai foglalkozások jelenleg futó tantárgyi programját. A tanirodai foglalkozások két részből tevődnek össze, elméleti és gyakorlati foglalkozásokból, tehát a szakképzésben már jól megszokott duális szerkezetben működnek.

³ A tanirodai módszer <http://www.cegszolgalat.hu/ckhu/FrameSet.htm>, (2008-12-17)

⁴ Siebert, Horst (1997): Tézisek és anyagok a didaktikához és módszertanhoz. In: Maróti Andor: Andragógiai szöveggyűjtemény II. kötet. Budapest, nemzeti Tankönyvkiadó, 147-152.p.

Első lépésben ismertetni kívánom a tanirodai foglalkozásokhoz kapcsolódó elméleti programot. A hallgatók az elméleti ismereteket a *Levelezés és ügyvitel-szervezés* óra keretein belül sajátítják el, melyben az alábbi legfontosabb témaköröket tárgyalják: postatörvény, alapvető ügyviteli fogalmak, az iratkezelés általános szabályai, ügyviteli rend, bizonylatok, pénzforgalommal kapcsolatos ügyintézés alapvető ismereteinek bemutatása. A tanirodai foglalkozások során az elméletnél lényegesebben nagyobb hangsúly helyeződik a gyakorlati képességek fejlesztésére, így a cselekedve tanulásra. A learning by doing szellemében ezért a gyakorlati foglalkozások 4 féléven keresztül zajlanak. Az első félévben az *Irodai gyakorlat I.* tantárgy keretein belül a hallgatók megtanulják az alapvető levelezési ismereteket, így kezdve a magánlevelezés, majd folytatva a hivatalos levelezés legfontosabb szabályaival. Az Irodai gyakorlat I. órán a hallgatók elsajátítják a legfontosabb hivatalos levélkészítés formáit, s megtanulják a kereskedelemhez, adásvételhez szükséges legfontosabb iratmintákat, például, úgy, mint árajánlatkérő levél, megrendelőlevél, készpénzfizetési számla.

Tekintettel a szakmai anyag terjedelmére a levelezési ismereteket két féléven keresztül tárgyaljuk, így a második félévben az *Irodai gyakorlat II.* órán tárgyalásra és gyakorlásra kerülnek a magánszemélyek kapcsolata a hivatalos szervekkel és a közigazgatási szervek, az intézmények, a munkáltatók levelei, iratai magánszemélyekhez elnevezésű témakörök. Ezen témakörökön belül a hallgatók megtanulnak kérelmet, fellebbezést, panaszlevelet, javaslatot, bejelentést készíteni és elsajátítják az álláskereséshez szükséges hivatalos iratok elkészítését is. A félév során, a teljesség igénye nélkül, gyakorlásra és megtekintésre kerülnek a munkavállalással kapcsolatos iratok is, úgy mint: munkaszerződés, szabadság engedélyeztetés, munkaköri leírás stb.

A további két félév során, tehát az *Irodai gyakorlat III. és IV.* órákon, miután a hallgatók már elsajátították az irodai munkavégzéshez szükséges legfontosabb hivatalos iratok készítésének módját, már ezen ismereteket halmazszerűen konstruktívan már képesek használni. A harmadik és a negyedik félév tantárgyi programjában azonos, mivel munkacsoportunk nagyon fontosnak tartja az ismeretek bevéődését és a folyamatos gyakorlást. Ennek megfelelően a harmadik és a negyedik félév célja, hogy az Irodai gyakorlat I., II. órán az eddig tanultakat közvetlenül alkalmazni tudják koherensen a gyakorlatban. A harmadik és a negyedik félév tantárgyi programja dióhéjban az alábbi négy munkaosztályon szerveződik: Értékesítés, Beszerzés, Munkaügy és Titkárság.

Értékesítés: Katalóguskészítés, árajánlat, megrendelés, rendelés teljesítés-bizonylatok kitöltése, nyilvántartások vezetése, reklám-és propaganda tevékenység.

Beszerzés: Árajánlatkérés, Megrendelőlevél, Beszerzés teljesítés-bizonylatok kitöltése, nyilvántartások vezetése, vállalkozás működéséhez szükséges egyéb eszközök és anyagok megrendelése, beszerzése.

Munkaügy: Dolgozói bérszámfejtés elkészítése, személyi anyagok nyilvántartása, munkaszerződés, dolgozói nyilvántartás.

Titkárság: Irodai gyakorlat I, II. során tanult levélkészítési ismeretek alkalmazása, Beérkező/kimenő levelek iktatása, házipénztár kezelése-időszaki pénz-

tárjelentés, határidők nyilvántartása, beérkező, kimenő posta feldolgozása, irat-anyagok kezelése, irodai eszköztár vezetése.

Összefoglalás

Befejezésképpen munkacsoportunk további elképzeléseit mutatom be.

A tanirodában zajló foglalkozások élményközpontú tanulást tesznek lehetővé, hiszen a diákok a foglalkozások során tanulják meg az ügyviteli, adminisztrációs és menedzsment feladatokat. Megismerik az üzleti protokoll alapvető szabályait. Fejlődnek a kommunikációs készségeik.

Az elméleti órákon tanultakat közvetlenül alkalmazni tudják a gyakorlatban. Összehasonlíthatják a vállalkozásban szerzett tapasztalatokat a tanultakkal.

Megtanulják a felelősségvállalást, szervezőkészséget, kreativitást, a pontos, minőségi munkavégzést. Célunk, hogy a szakképesítés megszerzése után teljes értékű munkavállalók legyenek.

Bibliográfia

A tanirodai módszer <http://www.cegszolgalat.hu/ckhu/FrameSet.htm>, (2008-12-17)

Magyarországi Gyakorlócégek Cégszolgálati Központja

<http://www.cegszolgalat.hu/ckhu/FrameSet.htm> (2009-01-05)

Magyarországi Gyakorlócégek Cégszolgálati Központja

<http://www.cegszolgalat.hu/ckhu/FrameSet.htm> (2009-01-05)

Siebert, Horst (1997): Tézisek és anyagok a didaktikához és módszertanhoz. In: Maróti Andor: Andragógiai szöveggyűjtemény II. kötet. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 147–152. p.

FODORNÉ TÓTH KRISZTINA

Kommunikáció – szóhasználat és referencia

Felkommunikál, kikommunikál, lekommunikál

– egy megoldás és egy probléma

A mai magyar hivatali és sajtónyelvben – s ennek folyományaként a köznapi személyes nyelvhasználatban is – nem csupán gyakoriak, hanem már-már megszokottak, vagy legalábbis nem feltűnőek a fenti szóalakok. Ezek egyes, főként szakmai műszavaknak és/vagy idegen szavaknak olyan használati módjai, amelyek logikájukban a klasszikus népetimológiát idézik (noha nyilvánvalóan egészen más jelenségről van szó). Valójában inkább tautologikus alakoknak nevezhetnénk őket, amelyek a használók számára fontos jelentés-pontosító, illetve -lehorgonyzó funkciót hordoznak. A „kommunikáció” műszó esetében jól megfigyelhetők az ilyen és hasonló jelenségek, részben a szó magyar nyelven belüli elhelyezkedése, részben a terminológiák közti „lebegő” helyzete miatt (Domschitz 2004, Griffin 2001).

A fenti formák kialakulásának oka feltételezhetően többek között a kommunikációfogalomnak a beszélők számára adott foltszerűsége, éles vonalakkal való körülhatárolhatatlansága (körülhatárolhatatlansága?), illetve használati körülményei szerinti változékonysága. A nyelvhasználók ilyen esetekben a hozzátoldott, a szótári jelentést figyelembe véve redundáns morfémákkal leszűkítik a jelenségkört, pontosabban aktualizálják a műszó referenciáját. Bár stilisztikailag nem elegáns, nyelvhelyességi szempontból hibásnak tekinthető, az adott közlemény informatívását tekintve kétségtelenül működőképes megoldás. Ugyanis ezzel ellentétes előjelű jelenség tapasztalható a kommunikáció műszó körül bármilyen köznapi kontextusban: jól megfigyelhető például, hogy a „fontos a kommunikáció” kifejezés hányféle értelemben hangozhat el ugyanabban az alakban. Akkor is, amikor az információs csatornák kézzelfogható működéséről van szó (mondjuk érvényes telefonszámról vagy e-mail-címről), vagy amikor egy szervezet formális információtovábbítási struktúrájáról (eljutnak-e a hírek a gyártósoron dolgozókhöz is), esetleg a házastársak közötti eszmecsereéről (hajlandók-e megbeszélni, miért nem tanul jól a gyerek az iskolában), nem is szólva a tömegtájékoztatás üzeneteinek objektivitásáról és érthetőségéről (megjelenítődik-e egy adott ügy összes szereplője, vagy pontosan tudhatjuk-e, mi is az ügy lényege).

Az utóbbi példák – számos más területtel egyetemben – természetesen csakugyan *mind* a kommunikációs jelenségkörbe tartoznak; ám hogy a beszélő mikor melyik kommunikáció-definícióra utal, és mit tekint a „fontos kommunikáció” lényegének, konkrét helyzettől és beszélőtől függően változik. Olykor maga a kontextus sem ad világos támpontot ennek meghatározásához, az ebből előálló

helyzeteknél pedig gyakran és egyértelműen tetten érhető az a tipikus jelentéslajdonítási zavar, amelyet a köznyelv úgy jelöl: „elbeszélnek egymás mellett”.

Szótári jelentések és aktuális társadalmi referenciák

Kölcsönös és vélt kölcsönös tudás: dialógus és kontextus

Tegyük fel, hogy X és Y, két felnőtt, azonos anyanyelvű beszélő párbeszédet folytat egymással. X megemlíti, hogy munkahelyén nem jó a kommunikáció. X úgy gondolja, azért nem, mert a vezetők félinformációkat adnak át beosztottaiknak, akik a maradékot részben következtetéssel, részben informális csatornáikon keresztül pótolják, ez pedig az információk torzulásán túl a vezetéssel szembeni bizalmatlanságot eredményez. Y viszont, akivel X éppen beszélget, a kommunikáció szóhoz elsősorban a jól értelmezhető üzenet jelentését társítja, így X megjegyzését („nem jó a kommunikáció”) úgy értelmezi, hogy a vezetőség a dolgozók számára érthetetlen szakzsargont használ, aminek következtében fontos, megosztásra szánt információk sikkadnak el.

Való igaz, hogy mindkét esetben információs zavarra utal a „nem jó a kommunikáció” megnyilatkozás, de ennek természete és oka a két értelmezésben merőben más. Ha egyiküknek sem jut eszébe a fenti kijelentés pontosítása, lehetséges, hogy beszélgetésük idővel látszat-információcserévé alakul át, amelyben mindegyikük a saját értelmezési nyomvonalán halad, egyre távolodva a másiktól. Ez valóban előfordulhat akkor, ha sem X-ben, sem Y-ban merül fel, hogy az adott kijelentésnek más értelme is lehet, mint amit ő tulajdonít neki – azaz ha az adott szó jelentését kontextuálisan konkrétan veszik. Természetesen minél jobban ismerik egymást és egymás körülményeit, vagyis minél nagyobb a helyzetre vonatkozó közös, illetve kölcsönös tudásuk halmaza (Terestyéni 2006, Clark és Carlson, valamint Levinson in Pléh-Síklaki-Terestyéni 1997), annál kevésbé valószínű egy hasonló félreértés akár a kommunikációval, akár mással kapcsolatban. Például ha Y tudja, hogy X PR-szakértő, valószínűleg rá fog kérdezni a „nem jó kommunikáció” mibenlétére és fordítva: ha X tisztában van vele, hogy Y soha életében nem foglalkozott a kommunikáció szisztematikus tanulmányozásával, magától is pontosítani fog. Két idegen beszélgetése alkalmával azonban felerősödik a félreértés esélye, aminek akár komoly kockázata is lehet, ha a két idegen éppen a cég jövőjéről tárgyal egymással.

Reflexivitási esélyek egy közhasználatú szónál

A fenti folyamat általánosan érvényes a személyközi információcsere alaptípusának, a szóbeli dialógusnak a működésére. A jelentést vagy mindkét fél adottnak veszi, vagy, ha bebizonyosodik, hogy ez nincs így, a mindkettőjük számára érvényes értelem a dialógus folyamatában alakul ki – *amennyiben a jelentésetérés kiderül.*

Vannak azonban a nyelvnek olyan lexikális elemei, amelyek használata, ilyen vagy olyan okból, csak kivételes esetben (nyilvánvaló értelmezési nehézség esetén) reflektált, holott a beszélők és partnereik többféle jelentést vagy homályos körvonalú jelentésfoltot tulajdonítanak nekik. Ezek többnyire olyan,

eredetileg szakmai vagy tudományos műszavak, amelyek aránylag régóta jelen vannak a köznapi diskurzusokban is, olyannyira, hogy többé-kevésbé kialakult szociális reprezentációik vannak (a szociális reprezentációról l. Moscovici 2002). Ezen szavak, szóalakok vagy kifejezések egy részére a köznapi diskurzusokban értelmetlennek tűnik rákérdezni, hiszen a mindennapi párbeszédekben és szövegekben szerzett, mozgósítható tudásunk (felkészültségünk) szerint „ezt mindenki tudja”; ám ha mégis megtesszük, szembesülünk vele, hogy közel sem tekinthetők olyan egyértelműnek, amilyenek esetleg véltük. A fenti példában Y jóval nagyobb valószínűséggel fogja azt megkérdezni X-től, hogy *mitől* nem jó a munkahely kommunikációja, mint azt, hogy *mit* ért most éppen kommunikáción. X pedig az utóbbi kérdést sokkal nehezebben válaszolná meg (bár az elsőre adott feleletében implicite benne lehetne ez a válasz is, legalábbis egy része).

A *kommunikáció* szó a magyar nyelvi közegben különleges (bár nyilván nem példátlan) státuszt foglal el. Az egyházi latin révén hosszú évszázadok óta jelen van a magyar nyelvben: az anyanyelvi beszélő számára, noha nemzetközi használatú szó, nem is tűnik feltétlenül idegennek. A huszadik század humán- és társadalomtudományi hullámainak köszönhetően azóta elterjedt szaktudományos műszóként is szerepel, különösen a század második felétől.

Köznapi jelentése (a referencia értelmében) a megújított átvétel után egyre inkább átvette a fordításaként használt „közöl” szó helyett a kétoldalú, kölcsönös információcserét, valamint az ehhez kapcsolódó jelenségeket lefedő jelentést. A rendszerváltás időszaka utáni, a globalizációs trendeknek egyre inkább kitett magyar kulturális-társadalmi viszonyok között pedig egyike lett azoknak a kifejezéseknek, amelyek bizonyos, magas társadalmi presztízsű körökben (például az újonnan kialakult, a nemzetközi üzleti életben mozgó menedzser-értelmiségnél, illetve a közélet szereplőinél) folyó diskurzusok szókinccsének divatos elemeivé – és ebből következően úgyszólván divatszóvá – váltak, ráirányítva ezzel a figyelmet mindennapi értelmezési körük bizonyos szegmenseire. Olyan szeletek ezek (például a kapcsolatteremtés és a befolyásolás), amelyek az üzleties világszemlélet számára fontosak voltak, és annak holdudvarában a köznapi (például a mediatisztált és a személyes) köznapi diskurzusokban is előtérbe kerültek. A gazdaságtudományokhoz kötődő kommunikáció-szemléletnek (például a marketingkommunikációnak) ma is létezik olyan vonulata, amelyben a kommunikációs folyamatok fő célja a partner befolyásolása.

A magas presztízsű társadalmi csoportoktól átvett divat-szókinccselemek alkalmazási sajátossága a reflektálatlan vagy félig-reflektált, sőt akár öncélú, nyelvi sznobizmusnak minősíthető használat. Ilyenkor az adott csoporthoz csak marginálisan vagy egyáltalán nem tartozó, de arra vágyó beszélő előszeretettel vegyíti a csoportban használatos szavakat-kifejezéseket a megnyilatkozásaiba, olykor anélkül, hogy ismerné jelentésüket, vagy használatuk indokolt lenne az adott szituációban. Ez a jelenség tovább módosítja a fogalom érvényességi körét: egyfelől szűkíti (társadalmi szerepre jellemző beszédmód: meggyőzés, befolyásolás), másfelől el is mossa határait (divatszó-használat, nyelvi sznobizmus, erről l. Rajsli 2005, Bourdieu 1992, 2001).

Egy másik használatikör-módosító hatás nem újkeletű, viszont a köznapi szférába való bekerülése az. Mint napjaink társadalmi és kulturális változásainak jó része, ez is az internet-használattal függ össze. Az internet Magyarországon csak mintegy tíz-tizenöt éve terjed a ma ismert mértékben; korábban rendszeres használói egy szűk szakmai közösségből kerültek ki (kissé hasonlóan az amerikai – némileg hosszabb – átmeneti időszakhoz, amikor az internet az egyetemi és kutató elit kommunikációs eszköze volt (Z. Karvalics 2004). Ebből következően az interneten is megjelent egy erőteljes információelméleti-technikai szóhasználat, amit az általános elterjedéskor maga a hálózat technikai jellege is megerősített.

Ebből eredt a köztudatban alakuló kommunikációfogalom egy másik, nagyobb mértékű módosulása, ami napjainkra lecsengeni látszik, egy évtizeddel ezelőtt azonban igen hangsúlyos volt. Az internet – mint napjaink kultúrájának egyik legreprezentatívabb médiuma – természetesen magában foglalja a kommunikáció szó hagyományosabb és divatjellegű használati módjait is. Azonban a tömegmédiummá avanszált „világhálón” a pusztán megjelenés elegendő lehet ahhoz, hogy behozza a köztudatba az addig valószínűleg nem túl széles körben használt technikai értelmezést is, aminek hatására eltolódhatnak a kommunikációfogalom használati súlypontjai. Ennek példája, hogy a keresőbe gépelt „kommunikáció” kulcsszóra a találatok többsége az ezredforduló környékén a mobiltelefonokra és a számítógépes adatátvitelre vonatkozott. Ma ugyanez a keresés merőben más eredményt hoz: az első találatok magyar nyelven a kimondottan szakmai diskurzusokhoz kapcsolódó, de legalábbis reflexív oldalak (egyetemi honlapok, elméleti fejtegetések, szócikkek, a legelső helyen a magyar Wikipedia szócikkével – Google keresés, 2009. február 23.). Ezek után pedig a képességfejlesztő tréningeket hirdető tanácsadó cégek és a technikai „mindentudókat” forgalmazó kiadók oldalai következnek, már sokkal kevésbé reflexív tartalommal (a reflexivitás mértékén itt leegyszerűsítve a kommunikációfogalom tárgyalásának meglétét vagy hiányát értve). Ez a súlyponteltolódás a technológiai értelmezés irányába tehát átmenetinek minősíthető (ellentétben az előzővel, a menedzserszókincs-használattal, amely tartósabb hatásúnak tűnik).

A „kommunikáció” kifejezés napjaink magyar viszonylatai között tehát olyan kategória, amely erőteljesen, viszonylag régóta jelen van a köztudatban, és néhány évtizede kategorizációja, szociális reprezentációja folyamatosan zajló, jelentős változáson megy keresztül. A szó a mai magyar nyelvi környezetben egy magas presztízsű társadalmi csoportok által és beszédeseményekben használatos beszédmód szókincséhez (is) kapcsolódott.

A ma jellemző köznapi kommunikáció-kategória részben a médiumok közleményeiből, részben pedig a tudományos kutatások eredményeinek egyszerűsített, popularizált, illetve szakmai praxisba átültetett változataiból szűrődik le (természetesen nem hagyva figyelmen kívül a mindennapi diskurzusokban való alakulást sem). Ez a köznapi „kommunikációfogalom” azonban nem egységes, hanem több elszigetelt, jól elkülöníthető kategóriát, meglehetősen szűk jelentéskört fog át (pl. kapcsolatteremtés, információáramlás, üzenetátadás, távközlés, tömegtájékoztatás, befolyásolás). Krippendorffék vizsgálata a kommunikációra

vonatkozó metaforákról (Krippendorf 1994) valószínűleg csak részben állja meg a helyét a magyar nyelvi környezetben (tekintettel a szóhasználat eltérő történeti-társadalmi körülményeire), mindazonáltal igen tanulságos eredményeket hoz.

Három jellegzetes metafora-típusa három, a „tudományos” közegből egyszerűsödött meghatározást implikál: a kommunikáció *tranzakciós* („vezeték”), *interakciós* („titkosírás”) és *jelentésátvivő* („konténer”) jellegét. Ez a kommunikáció mint fogalomkör kategorizálásának egy másik megközelítési módja, amely a kommunikációkutatás történetét veszi alapul, nem pedig a szakmai, illetve diszciplináris tartalmak sokféleségét.

Tudományos vs. köznapis használat

Induljunk ki azonban akár Krippendorfból, akár a szociális reprezentációból, akár a fent vázolt, X és Y közötti beszélgetésből, mindenképpen kiviláglik, hogy nem beszélhetünk köznapis kommunikációfogalomról anélkül, hogy szót ejtenénk a tudományos kommunikációfogalomról – pontosabban *-fogalmakról*. Hiszen a tudományos kutatásban – és ez érvényes magára a kommunikációkutatásra is – a kommunikációnak nincs egyetlen, kizárólagos érvényességű meghatározása.

A fogalom tudományos megközelítéseire inkább olyasféle attitűd jellemző, mint a nyelv esetében: nem az a kérdés, hogy mi a kommunikáció, hanem hogy a kutatásokhoz hol húzzuk meg a jelenség határait – röviden: milyen jelenségeket vonjunk be a kommunikáció vizsgálatába (és milyeneket ne). Hiszen a kommunikációs jelenségkör éppen valahol *az egymástól eltérő tudományágak és tudományos diszciplínák, valamint a köznapis jelenségszféra metszetében van, illetve lehet*. Lehet, mivel *a jelenségkör határai mozognak*, és így holléte csak foltszerűen, körülbelül mutatható ki, nem pedig pontosan, élesen körvonalazva (Domschitz 2004, Griffin 2001).

Ennek megfelelően az egyes diszciplínák saját szempontjaik szerint konstruálnak és emelnek ki a kommunikációs jelenségszférából olyan elemeket, amelyeket a kommunikáció vizsgálatában relevánsnak tartanak. Így alakulnak a különböző irányultságú kommunikációmodellek, amelyek (diakronikus változatosságban is) hangsúlyozhatják az információ-áramoltatást, az információ feldolgozását, a résztvevő kommunikátorok kapcsolatát, a jelentések létrehozását és értelmezését, az adaptív viselkedést, a szándékot és a hatást, a folyamatszerűséget vagy az állapotszerűséget, vagy más tényezőket. Ez természetesen az adott tudományág, diszciplína célkitűzéseitől és módszereitől függ, illetve, a szakmára való képzés szemszögéből nézve, a szereptől, amelyre az felkészíti az adott szakma jövőendő művelőit.

A tudományos vizsgálódás tendenciái napjainkban azonban egyre inkább a multi- és az interdiszciplinaritás felé mutatnak. Az egyes jelenségek kutatása „túlér” egy-egy tudományterület hatókörén, így egyre erősödik a „köztes” és az integrált tudományok szerepe. A tudományos elméletek és kutatások újabb irányzataiban egyre inkább a beágyazottság válik fontossá: a biológiai, genetikai, pszichológiai, társadalmi, szituatív, azaz a tág értelemben vett kontextuális beágyazottság. A kategóriákra, fogalmakra vonatkozó elképzelések sem lehetnek

többé diszkrétnek, elvontak, mint ahogyan az egyes tudományterületek és diszciplínák is egyre inkább összefüggéseikben ragadhatók meg és kezelhetők. Ez eredményezheti a különböző kommunikáció-megközelítések közeledését – vagy előtérbe állíthatja a foltyszerű kommunikációfogalom-használat gyakorlatát.

Nyilvánvalóan a tudományos-szakmai kommunikációfogalom-használatához képest határozódhatnak meg a köznapi alkalmazások is, adott folyamatok mentén. A „tudományos” és a „köznapi” gondolkodást nem áthághatatlan szakadék választja el egymástól (Moscovici 2002, Moscovici 2000, László 1999): a mindennapi gondolkodás átveszi és saját helyzetére, használati körülményeire alkalmazza (vulgarizálja) a tudományos diskurzusból ismert fogalmakat. A szociális reprezentációk tipikusan modern jelensége (Moscovici i.m.), külön hangsúlyt ad a tudományos és a mindennapi gondolkodás közti, egyre szorosabb összefüggéseknek.

Ez az összefüggés azonban nem egyszerűen „leszivárgást” jelent a hatalmi helyzetben levő tudományos körökből a köznapi szféra felé, hanem kölcsönhatásnál is többet. Hiszen egyfelől a tudományos vizsgálódás kiinduló terepe is a „való világ”: ebből meríti kutatásainak tárgyát és fogalmait egyaránt, másfelől a folyamatban számolnunk kell bizonyos „visszaszivárgással” is, amely nem más, mint a mindennapi szakmai praxis fogalomhasználatának megjelenése a tudományos körökben (például gyakorlati szakemberek bevonásával az egyetemi oktatásba).

A kommunikáció esetében sincs ez másként. Emellett nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a tudományos-értelmiségi szféra – amely nem feltétlenül független az aktuális közéleti, illetve gazdasági elittől – is magas presztízsű társadalmi területnek számít (Bourdieu i.m.), amelynek műszavai így szintén elszenvedhetik a köznapi diskurzusokban a fent vázolt divatszóvá alakulást.

A tudományos műszóhasználatból kiindulva tehát ismét visszajutunk a reflektálatlan vagy félig reflektált köznapi fogalomhasználat gyakorlatához. Ennek megértésében lehet segítségünkre a szociális reprezentáció képe a köznapi szóhasználat általános gyakorlatáról (ami természetesen nem független a kognitív tudományok és a jelentéstudományok megközelítéseitől). Ennek alapján a *kommunikáció* szóhoz (vagy bármilyen szóhoz) tehát mindig fogalom és mentális kategória tartozik, így vonatkoztatási tartománya, hatóköre, referenciális jellege és lehetséges használati tartománya van. (Természetesen a szavaknak mint grammatikai kategóriáknak is megvan a maguk használhatósági tartománya, azonban számunkra lényegesebb a fogalmi kategoriális használat köre.)

A *kommunikáció* a jelhasználó ember szemében nem elsősorban szó, hanem *dolog*, jelenségek köre, amelyeket ezzel a hangsorral/betűsorral jelölhetnek. A „kommunikáció” szó használóinak, ha nem is explicit módon, van valamilyen elképzelésük arról, mi az, amire azt mondhatják: „ez kommunikáció”. Ez az elképzelés többféle elemből, különböző tényezőkből tevődik össze. Az egyik ilyen tényező az adott dologra vonatkozó *ismeretek* mennyisége és jellege, a másik a hozzá való *viszonyulások* és *attitűdök* köre, a harmadik pedig (összefüggésben az előző kettővel) egymással kapcsolatban álló *alapfogalmak* együttese,

amely köré az adott *tárgyra vonatkozó társas* (és ennek megfelelően egyéni) *tudás, valamint az arról való diskurzus szerveződik* (Moscovici 2000, László 1999). Ezekből áll egy-egy adott tárgy (jelenség, fogalom) *szociális reprezentációja*. A szociális reprezentációk értelemszerűen csak egy-egy adott társadalmi-kulturális csoport (és az ahhoz köthető beszédesemények vagy verbális műfajok) kommunikációfogalom-használatához adhat támpontot, az egyéni reprezentációk ettől kisebb-nagyobb mértékben eltérően működhetnek.

Individuális használati utak – társadalmi keretben

Milyen módon járhat el tehát az egyén, amikor a *kommunikáció* szót használja személyes diskurzusaiban? Számára mindenképpen adott a kommunikációra vonatkozó társas tudásnak az a szelete, amelyhez saját szocializációs folyamatában hozzáfért. Ez a tudás lehet egycsapású vagy szerteágazó; ezekben az esetekben az egyén eltérő fogalomhasználati módszert alkalmaz.

Az első esetben, egycsapású tudás esetén vagy egyetlen, viszonylag konkrét és jól körülhatárolható kommunikációfogalom áll rendelkezésére, vagy egy homályos körvonalú, általános kép a kommunikáció mibenlétéről. Az adott, ott és akkor kezdődő helyzet elején, bármelyik variáció jellemző is rá, nemigen van lehetősége reflexív fogalomhasználatra: egyszerűen nincs meg az erre való felkészültsége. (A konkrét diskurzus során természetesen rákényszerülhet a reflexióra, de ebben az esetben szükségszerűen változik a kommunikációról alkotott képe is.)

Ha a beszélő kommunikációra vonatkozó tudása szerteágazó már a diskurzus-szituáció elején, többféle használati stratégiát is követhet; ezek némelyike azon alapul, hogy többféle, egymáshoz kapcsolódó kommunikációfogalom áll rendelkezésére. Ezek összessége valószínűleg szintén homályos körvonalú, ellenben részletgazdag kommunikációképet eredményez. Az egycsapású tudással rendelkező beszélő homályos kommunikációképét ábrázolhatjuk úgy, mint egy sajátos alakú füstfelhőt; ezzel összevetve a szerteágazó tudású beszélő kommunikációképe a füstfelhőben lebegő, külön-külön látott szilárd részecskékből áll össze.

Előfordulhat, hogy a szerteágazó tudású egyén kitüntetett módon kezel egy-egy kommunikációfogalmat, amelyet legjellemzőbben fog használni az elébe kerülő beszédhelyzetek többségében (a kommunikációt elsősorban információátadásnak vagy elsősorban kapcsolatteremtésnek tekintve). Ez kevésbé reflexív használat, viszont nagyon jellemző takarékos kognitív folyamatainkra: a legegyszerűbb módon, a legkisebb energiabefektetéssel intézzük társas helyzeteinket és diskurzusainkat. Ettől többnyire csak abban az esetben térünk el, ha a helyzet sikeres megoldása kerül veszélybe (vagy még akkor sem).

Megtörténhet azonban az is, hogy a beszélő szituációtól függően válogat a rendelkezésére álló kommunikációfogalmak között, és a helyzetben legmegfelelőbbnek tekintett „húzza elő”. Ez az egyetlen olyan stratégia, ami egyértelműen és minden esetben reflexívnek minősíthető, hiszen a beszélőnek, ha villámgyorsan és rutinszerűen is, de mérlegelnie és válogatnia kell, mielőtt megkezdi a

fogalom használatát a diskurzus során. Ezek a beszélők egyébként azok, akik könnyebben reflektálnak saját fogalomhasználatukra a diskurzus keretein belül is, azaz pontosítják vagy módosítják beszélgetés közben, mit is értenek most éppen kommunikáción. Amennyiben írásos beszédeseményről van szó, ezek a beszélők lesznek azok, akik a fogalom használatakor szükségét érzik annak, hogy azt írásukban körül is határolják, egyértelműsítsék olvasóik számára.

Visszatérve a fent leírt példára: ha akár X, akár Y a kommunikációra vonatkozóan szerteágazó tudású beszélő, valószínűleg egyértelműsíti a kommunikáció mibenlétét, vagy erre készíti a másikat (ha mindketten azok, a fentiek fokozottan érvényesek). Ha azonban mindketten egycsapású tudással rendelkeznek, egymás megértése – legalábbis a kommunikációfogalom tekintetében – főképpen attól függ, közös tudásuk halmazában benne található-e a kommunikációfogalom, azaz ugyanazt a fajta kommunikációképet birtokolják-e. Amennyiben nem ez a helyzet, megnyílik a tér a reflektálatlanságból fakadó félreértések felé.

Irodalom

- BÉRES ISTVÁN, HORÁNYI ÖZSÉB (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Osiris, Bp. 1999
- BOURDIEU, PIERRE: *Language and Symbolic Power*. Polity Press, 1992 franciául: *Langage et pouvoir symbolique*. Fayard, 2001
- DOMSCHITZ MÁTYÁS: Bevezetés. In Domschitz-Horányi (szerk.): *ORTT Stratégiai Kutatások* (a kommunikációról). Kézirat, 2004
- GRIFFIN, EM: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó, 2001
- HORÁNYI ÖZSÉB (szerk.): *A kommunikáció mint participáció*. AKTI-Typotex, Bp. 2007
- KRIPPENDORF, KLAUS: „Der Verschwundene Bote; Metaphern und Modelle der Kommunikation” Klaus Merten, Siegfried J. Schmidt, Siegfried Weischenberg (szerk.): *Die Wirklichkeit der Medien; Eine Einführung in die Kommunikationswissenschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994 79-113.
- LÁSZLÓ JÁNOS: *Társas tudás, elbeszélés, identitás*. Scientia Humana / Kairosz Kiadó, Bp. 1999
- MOSCIVICI, SERGE: „Social Representations Theory an Social Constructionism” <http://www.nsu.ru/psych/internet/bits/mosc1.htm> 2000. 05. 30.
- MOSCOVICI, SERGE: *Társadalom-lélektan. Válogatott tanulmányok*. Osiris, Bp. 2002
- PLÉH CSABA: „Hozzájárulhatnak-e az empirikus pszichológiai kutatások a nyelv-gondolkodás-vizony filozófiai problémájának megoldásához?” In Neumer Katalin (szerk.): *Nyelv, gondolkodás, relativizmus*. Bp. Osiris, 1999. 35-167.
- PLÉH – SÍKLAKI – TERESTYÉNI: *Nyelv, kommunikáció, cselekvés*. Bp., Osiris, 1997
- RAJSLI ILONA: „Nyelvi sznobizmus (Linguistic snobism)” *Hungarológiai Közlemények* 2005 100-106
- ROSENGREN, KARL ERIK: *Kommunikáció*. Typotex, Bp. 2008
- TERESTYÉNI TAMÁS: *Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig*. AKTI-Typotex, Bp. 2006
- TERESTYÉNI TAMÁS: *Konvencionális jelentés – kommunikációs jelentés*. Bp. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1981
- Z. KARVALICS LÁSZLÓ: „Internet és történettudomány: kihívás, tématerkép, előtörténet” *Információs Társadalom*, 2004. 4. évf. 1. sz. 39-57.
- <http://scindeks-clanci.nb.rs/data/pdf/0350-2430/2005/0350-24300501101R.pdf>, 2008. 04.30.

PANKÁSZ BALÁZS

Web 2.0 és social media alkalmazásának lehetőségei a felsőoktatás területén

Bevezetés és a témaválasztás indoklása*

Dolgozatom a közösségi média (social media) alkalmazását és gyakorlati felhasználási lehetőségeit tekinti át egy speciális közegben, a felsőoktatás világában.

A hazai felsőoktatási intézmények köréből a Pécsi Tudományegyetem hallgatóinak közösségi médiaelérését kívánom elemzés alá venni, melynek motivációs háttere két forrásból táplálkozik.

Egyrészt a PTE Bölcsészettudományi Kar Oktatás és társadalom doktori képzésének hallgatójaként kutatom a social media felhasználási lehetőségeit, másrészt a Pécsi Egyetemisták Egyesület vezetőjeként igyekszem az elméleti ismereteket a gyakorlatban is felhasználni.

Bár a közösségi oldalak folyamatosan változnak és fejlődnek, már látjuk azokat a hihetetlenül összetett hatásokat, melyeket kifejtenek a társadalmi létezés számos területén – legyen az kultúra, politika, gazdaság, emberi kötelékek, és a sor még hosszan folytatható. A terület nagyon fiatalnak számít tudományos szempontból, még a nemzetközi irodalom is szegényes, nem beszélve a hazai forrásokról. A hozzáférhető ismeretek nagyobb része gyakorló szakemberek tollából származik, akik elsősorban marketing- és PR-területen tevékenykednek.

Maguk a felsőoktatási intézmények is csak a folyamat elején járnak, az esetek nagy részében csupán ismerkednek a közösségi média lehetőségeivel, de még nagyon messze járnak attól, hogy teljes mértékben kihasználják ez ebben rejlő hatalmas lehetőségeket.

A social media stratégia a szervezetek részéről folyamatos jelenlétet és rengeteg kreatív ötletet és innovációt igényel. A közösségi háló a közös érdeklődésű emberek online gyülekezőhelye, ahol egy virtuális környezetben osztanak meg egymással gondolatokat, véleményeket és rengeteg információt. Ebbe a kommunikációs folyamatba kapcsolódhat be a közösségi marketing számtalan csatornát használva.

* Az I. Felsőoktatási Marketing Verseny 1. helyezést elért dolgozata. A tanulmányt szerkesztve és rövidítve közöljük.

Az elméletek és szakirodalom áttekintése

A web 2.0

Ahhoz, hogy megértsük, miért lehet kirobbanóan sikeres a social media, szükséges röviden áttekinteni a web 2.0 jellemzőit. A web 2.0 tartalmilag a világháló újszerű és változatos jelenségeit hivatott összegezni. Annak ellenére, hogy főképp egy marketing-kifejezésről beszélünk, a web 2.0 kulcsfontosságú tulajdonságai között szerepel a növekvő szociális hálózatok száma, a kétirányú kommunikáció, és a számos összekötést biztosító technológia. A web 2.0 tehát „gazdasági, szociális és technikai irányzatok halmaza, amelyek együttesen eredményeznek egy felhasználói részvételen, nyitottságon és a hálózati teljesítményeken alapuló közeget”(Tim O’Reilly, 2006).

Lényeges különbség a web 1.0 és a web 2.0 között, hogy előbbi esetében a felhasználók többsége egyszerű fogyasztóként volt jelen, addig utóbbinál bármely résztvevő rengeteg technikai segédeszközzel felszerelve képes arra, hogy kiaknázza a lehetőségeket a tartalmak szerkesztésében, sőt éppen a felhasználók adnak értéket a folyamatban.

A közösségi szájtok erre biztatnak: mindenki hozzon létre tartalmat szövegek, video és fényképmegosztás formájában, hozzászólásokkal, bejelölésekkel és egyéni ízlésen alapuló értékeléssel társítva. A közösségi hálózatok (Facebook, YouTube) elsődlegesen a felhasználót állítják középpontba, az új technológiákat hasznosító felhasználói köszönhetően.

A web2-es oldalak jellemezői (O’Reilly, 2005 nyomán):

A rendszer legfontosabb tényezői a felhasználók, kiemelkedő profilokkal és kiegészítésekkel, mint kor-, nem, helymeghatározás, valamint más felhasználók által tett hozzászólások.

Kommunikáció a többi résztvevővel: felhasználók közötti kapcsolatépítés, baráti ajánlások a többi tag felé, különböző „csoportosulások” és tagságok, RSS és egyéb hírlevelek a többi regisztrált felhasználó állapotváltozásai felől.

Különböző tartalmak nyilvánossá tétele: képek, videók, blogok, hivatkozások, hozzászólások és más tagok megosztott tartalmának értékelése, bejelölése, valamint a saját adatok priváttá, vagy publikussá tétele.

Dinamikusan változó oldalak: a web 2.0 oldalakon a fogyasztók egyben szerkesztői is a tartalomnak, hozzájárulnak a tartalom szerkesztéséhez és bemutatásához, és az érdeklődő felhasználókhöz eljuttatásához egyaránt. A web 2.0-es tartalom ezért sokkal változatosabb, tükrözve a felhasználók egyéni preferenciáit és sokszínűségét.

A web 2.0 oldalak sokkal inkább hasonlítanak a való életben is működő szociális hálókhoz a tagok közötti kétirányú kapcsolatrendszernek köszönhetően. Minden egyes regisztrált tag csak a már igazolt ismerősök, barátok megjelenített információit láthatja.

A rendszerben nincsen két egyforma oldal – mint ahogy két teljesen egyforma személy sem létezik –, a megnövekedett interaktív tényezőknek köszönhetően. Ezt a sajátosságot vagy az oldal tulajdonosa maga idézi elő, vagy az ismerő-

sők által írt hozzászólások és megjegyzések. Egy web 2.0 oldal sokkal inkább számít közösen megosztott és felhasznált térnek, amely teljesen életszerű, mivel egészen addig lehet szerkeszteni és módosítani, amíg a felhasználók jelen vannak.

Kulcsfontosságú jellemző a web 2.0 alkalmazásoknak, hogy a felhasználóit az oldalukon történő minél több idő eltöltésére buzdítja. A web 2.0 a saját oldalakon belüli tevékenységeket támogatnak, megkívánva a gyakori belépést és a másokkal való kapcsolatfelvételt az oldalon, sőt bizonyos oldalak (ilyen a Facebook is), minél több ismerős gyűjtésére ösztönzi a felhasználót, ami az oldal nagyobb kihasználtságát eredményezi.

Social media

A digitális közösségek olyan online hálózatok, amelyek közös érdek vagy megosztott tartalom köré épülnek. A közösségi média egy új, közösségi aktivitáson keresztül ható média, mely az alábbi tényezőkre épül:

Részvétel: a közösségi média minden érdeklődőtől hozzájárulásokat és visszajelzéseket vár el. Ez húzza meg a média és a közönség közötti határvonalat.

Nyíltság: a legtöbb közösségi média szolgáltatásai nyitottak a visszajelzésre és a részvételre.

Aktivitásra bátorítanak, hogy a felhasználó részese legyen az információ-áramlásnak

Beszélgetés: a hagyományos média tartalmai mindenkinek szólnak, a közösségi média előnyben részesíti a kétirányú beszélgetést.

Közösség: a közösségi média megengedi, hogy az emberek gyorsan egy közösséggé szerveződjenek és kommunikáljanak egymással.

Kapcsolódások: a legtöbb közösségi médiaeszköz a kapcsolatokra épül, a felhasználók létrehozhatnak linkeket más oldalakon, vagy forrásokat adnak meg.

A társadalmi média alapvető változatai a közösségi hálózatok (személyes kapcsolatépítésre és kommunikációra alkalmas felületek, ilyen a MySpace, a Facebook); a blogok (személyes online oldalak); a wikik (tartalom vagy információszerkesztő közösségi dokumentumfelületek, melyek közül legismertebb a Wikipedia); podcast-ok (audió és videó fájlok, amelyek előfizetéses szolgáltatásokon keresztül érhetők el, mint például az Apple és az iTunes); fórumok (online kommunikációs területek, amelyek gyakran speciális témák és érdeklődések körül folynak); a megosztó közösségek (tartalmak megosztásai, mint a fotó megosztás területén a Flickr, a könyvjelzők terén a del.icio.us és a videók esetében a YouTube); és a micro blogok (a közösségi hálózatok kombinálva kisméretű blogokkal, ahol a tartalmak mérete kicsi, mint például a Twitter esetében).

Az online közösségek sikerességének összetevői (Rheingold nyomán) a minimális tömeg (critical mass) az aktív tagok száma, akik minimálisan szükségesek a közösség fenntartásához; a részvétel és a kölcsönösség magas szintje; valamint a közösségi jelenlét támogatása.

A social media területén egyre gyakrabban találkozhatunk reklám és PR szervezeti tevékenységgel is (Weber, 2007). A terület marketingvontkozásai számos praktikus eszközt sorakoztatnak fel a sikeresebb online jelenlét kiakná-

zása érdekében. A közösségi média, ha helyesen használják, kiváló eszköze lehet az eddig érintetlen, de potenciális fogyasztók elérésének, valamint, hogy a szervezet kapcsolatban maradjon a már meglévőkkel.

A marketing mai megközelítése, melyet áthat a közösségi média, sokkal inkább támaszkodik az ún. 4 C modellre. E megközelítés szerint: Tartalom (Content) + szövegkörnyezet (Context) + kapcsolat (Connection) + közösség (Community) = közösségi média marketing.

A legjobb úgy tekinteni a közösségi médiára, mint új kapcsolódási pontok megnyitásának módjára, mely pontok felhasználhatóak tartalom, szövegkörnyezet, kapcsolat és közösség létrehozására. A cél tartalmi előőrők létrehozása a közösségi oldalakon, de a szervezet weboldala az eszköz, mely összefogja és integrálja a közösségi oldalakon végzett tevékenységet.

Az internethasználat növekedése és a felhasználókért folytatott verseny egyre több közösségi weboldal létrehozását eredményezi, a folyamatos fejlesztés pedig nem csupán a látogatottság növekedésében jelentkezik, de biztosítja a közösségi szolgáltatás üzleti sikerességét is.

Minél több – és jobb – szolgáltatást kínál egy közösségi hálózat, annál nagyobb esélye van a piaci sikerre. Napjaink legnagyobb közösségi oldala Facebook, amely 2004-ben indult. Eredetileg főiskolásokra volt korlátozva, de manapság már bárki használhatja. Még mindig a felsőoktatási hallgatók körében a legnépszerűbb, legtöbben, mint az egymás közti elsődleges kommunikációs csatornát használják. Felhasználók milliói nézi meg naponta többször is az adatlapot és töltenek órákat azzal, hogy üzeneteket küldözgetnek és fogadnak, találkozókat egyeztetnek, naprakészek lesznek a barátaik tevékenységeiből és új információkat osztanak meg barátaikkal vagy éppen vadidegenekkel.

A Facebook már lekörözte a többi közösségi oldalt (így a MySpace-t is), és népszerűsége egyelőre töretlen, látogatottsági adatai már felülmúlták a Google keresőoldalt is.

A legsikeresebb magyar közösségi oldal, az iwiw a hazai web 2.0 oldalak zászlóshajója. Lehetővé teszi az ismerősök keresését, az e-mail értesítést az üzenetekről és bejelölésekről, fénykép és videó elhelyezést. Folyamatos innováció és alkalmazásfejlesztés révén próbál versenyben maradni nemzetközi vetélytársaival szemben és megtartani felhasználóit.

A közösségi hálózatok jellemzői

A közösségi hálózatokon általában kétféle kapcsolat jelenik meg – különböző hálózatokon ezek eltérő módon jelentkezhetnek. Egyik az egyének közötti, egy-az-egyhez típusú kapcsolatok (ismerősi viszonyok), a másik a közösséghez tartozási viszonyok, a sok-az-egyhez típusú viszonyrendszerek, a közös érdeklődési kör, ízlés, egyéni preferenciák, tulajdonságok alapján létrejövő közösségek, klubok, csoportok vagy hálózatok.

A közösségi hálózatok közös jellemzői (Boyd és Ellison, 2007 alapján): lehetővé teszi az egyéneknek, hogy publikus vagy félpublikus profiloldalt hozza-

nak létre egy behatárolt rendszerben, összeköti a felhasználókat egymással és lehetővé teszi, hogy megtekinthessék a többi felhasználó egyéb kapcsolatait is.

A közösségi oldalak egyre növekvő kínálatának ellenére, a legnépszerűbb oldalak ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkeznek. Lehet személyes információk alapján (név, cím, e-mail, egyéb adatok – horoszkóp, vallás, szexuális beállítottság vagy családi állapot- adatlapot létrehozni, audiovizuális – kép, zene, video-tartalmakat feltölteni, és egy „online személyiséget” létrehozni. Majd elkezdődhet az ismerősök „bejelölgetése”, és a felhasználói oldalak egyéniesítése, testre szabása. Ezzel párhuzamosan megindul a kommunikáció a többi felhasználó felé.

Napjaink online közösségi hálózatai leginkább a lazább kötelékre épülnek – a felhasználók nagy része akár több száz online „baráttal” is rendelkezik. A „barátság” fogalma ezekben az online közösségekben eltér a valós világbeli fogalmaitól. Hagyományos megközelítésben a barátság szoros kapcsolat, mely nagyjából feltételezi az azonos érdeklődést, kölcsönösséget, bizalmat, és a magánéleti információk megosztását. A barátságok a világ nagy része elől titokban tartott, kölcsönös kijelentéseken alapulnak, csak a privát szféra határain belül érvényesek.

A virtuális kapcsolatok ettől eltérőek lehetnek: felszínesek, közönségesek, vagy éppen formalizáltak és hivatalosak, kialakulófélben lévők, vagy akár szimplán szexuális jellegűek. Ezeken az oldalakon a felhasználó feladata éppen a kapcsolatépítés kiterjesztése, hogy miként gyűjtse, kezelje és rangsorolja ismerőseit. A közösségi oldalak lehetővé teszik számunkra, hogy hivatalosan is rangsoroljuk és csoportosítsuk kapcsolatainkat. Nem csak azt tehetjük nyilvánossá, hogy kit kedvelünk jobban, de gondosan elolvashatjuk más ismerőseink preferenciáit is.

Az online közösségek lakói úgy viselkednek mintha egy nagy digitális falu (Wellman, 2004) tagjai lennének, a virtuális barátságok a digitális szomszédságra épülnek.

A legnépszerűbb közösségi oldalak elsősorban olyan tevékenységeket favorizálnak, amik ezeket a lazább kötődéseket segítik elő: bulvár híreket és pletykákat terjesztenek, további „ismerősöket” vadásznak, tartalmakat osztanak meg egymással és a világ aktuális és friss híreit, eseményeit kommentálják.

Az online közösségi aktivitás inkább a mennyiségi, mintsem minőségi interakcióknak kedvez. Ez az állandó kapcsolattartási motiváció, ami miatt oly magas a social media tevékenységek aránya (Facebook esetében átlagosan napi 55 perc), a felhasználó úgy érezheti, ha nincs online folyamatosan jelen, ha nem ír vagy olvas üzeneteket és hozzászólásokat, akkor lemarad valamiről.

Az egyetemista célcsoport online aktivitása és hazai trendek

A mai fiatalok az internet-generáció tagjai (Tapscott, 2001), a digitális média veszi körbe őket és számukra teljesen természetes, hogy ezeknek az eszközöknek a segítségével szerzik tudásukat, alakítják környezetüket. Evidens, hogy a kapcsolatrendszerük is a hálózaton keresztül bővül.

A hazai internet penetráció még mindig bővülést mutat, de a rendszeres internethasználat a fiatalok körében már meghaladja a 80%-ot. A legalább havonta internetező 15-24 éves korosztály tagjai körülbelül 1,2 millióan vannak, vagyis minden harmadik magyar netező ebbe a korcsoportba sorolható.

A Gemius felmérése alapján a fiatalok többet játszanak és csetelnek, több tartalmat töltenek le, és gyakrabban nézegetik a közösségi szájtokat, mint a teljes magyar internetező népesség. Kedvenc oldaluk a videó-megosztók és közösségi szájtok, ahol akár napi rendszerességgel belépnek. Saját felméréseink alapján elmondható, hogy az egyetemisták több mint 90%-a regisztrált valamilyen közösségi portálon.

Az internetet leginkább információszerezési, vásárlási döntéssel kapcsolatos adatszerezési, kommunikációs és ismerkedési, valamint játék, letöltés és tanulás céljából veszik igénybe.

A közösségi a fiatalok elérése szempontjából a legjobb platform a közösségi oldalak, a fiatalok (14-25 éves korosztály) ezt használják leginkább. Az iwiw 2002-es (akkor még iw néven) megjelenése óta a közösségi oldalak gyors karriert futottak be hazánkban. A növekedést jól mutatja, hogy míg 2008-ban a rendszeresen internetezők 45 százaléka jelentkezett be hetente, és 14 százaléka naponta egy-egy közösségi oldalra, addig 2009-ben már 53 százalék tette ezt heti, 21 százalék napi rendszerességgel (KutatóCentrum-masmi Hungary, 2009. december).

Az egyes oldalak látogatottságát vizsgálva egyértelmű a tendencia, a 2010-es év során a Facebook egyre nagyobb teret nyert az iwiw kárára, a hazai felhasználóinak száma már meghaladta a 3 millió főt.

Magyarországon a nemzetközi közösségi oldalak térnyerése lassabban megy végbe, hiszen – a németekhez, hollandokhoz, lengyelekhez hasonlóan – nekünk is van idehaza egy erős közösségépítő szájtok. Ez a tény láthatóan lassítja a Facebook teljes hatalomátvételét, de a piacvezető magyar alkalmazás egyre nehezebb helyzetbe kerül. A Facebook közösségi oldala jóval több eszközt és lehetőséget kínál az interakcióra, erre a dolgot későbbi részében még szeretnék alaposabban kitérni.

Gyakorlati alkalmazás

E fejezetben mutatom be azokat az online csatornákat melyeken keresztül a pécsi egyetemisták elérhetők. Saját online stratégiánk kidolgozása 2009 elején készült el, az akkori helyzet nagyban eltért a maitól. Fénykorát élte az iwiw, a többi közösségi oldal (MySpace, Facebook, Twitter) használata még gyermekcipőben járt.

Az egyetemi felhasználók internethasználatuk lényegesen magasabb, mint más célcsoporté, mindegyikük rendelkezik saját e-mail címmel. Az online kommunikáció tartalmazhat multimédiás elemeket: nem csupán szöveget, de álló, illetve mozgóképet, hangüzenetet is. A felhasználók 72%-a napi rendszerességgel, 14% két-három naponta, 11% hetente nézi át levelezését, és csak 3% azok aránya, akik ennél ritkábban. Célcsoportunk azon 86% akik legalább hetente két-három alkalommal (de sokszor ennél gyakrabban is) áttekintik kapott üzeneteiket.

A pécsi egyetemi korosztály elérése céljából az online csatornák felhasználása tűnt a legmegfelelőbbnek több szempontot alapul véve. A gyakorlati akciótervet is magában foglaló Pécsi Egyetemisták 2.0 stratégia legfontosabb elemei:

– Költséghatékonyság. Más reklámcsatornákkal összehasonlítva a web 2.0 jóval alacsonyabb belépési költségekkel érhető el, ami egy kisebb szervezetnél fontos szempont.

– Social media. Közösségi oldalakon érjük el a célcsoportot, a tartalmakat nem csupán mi, hanem maguk a felhasználók is létrehozzák és terjesztik.

– Interaktivitás. Az egyoldalú kommunikáció helyett törekedjünk a felhasználók bevonására, fokozzuk a kétoldalú kommunikációt és erősítsük a párbeszédet minden online csatornán.

– Brand létrehozása. Hírnevünket a felhasználóink határozzák meg, az online hitelességgel, a felhasználói ajánlásokkal a folyamat felgyorsítható.

– Többszintűség. A célcsoport elérésben az e-mail, saját weboldal, közösségi szájtok és célzott online marketing egyaránt megjelenik, egymást kiegészítve.

– Visszacsatolás. Folyamatosan teszteljük és a felhasználói visszajelzések alapján alakítjuk az online jelenlétet, az innováció szükségszerű folyamat.

– Mérhetőség. A webanalitikai szoftverek lehetővé teszik az online aktivitások pontos mérését, a számunkra fontos tényezők pontos nyomon követését.

Mielőtt rátérnék a közösségi média jelenlétünkre, bemutatnám röviden a web 2.0 stratégia alapján kialakított online marketing tevékenységünk további elemeit:

– *keresőoptimalizálás*

Minőségi, hasznos és érdekes tartalomra van szükség, ami a látogatók számának növelését jelenti és elősegíti a visszatérést a weboldalra. Az eredményes keresőoptimalizálás legfontosabb eleme a nyelvileg igényes, eredeti, színes, leíró tartalom. A keresők által vizsgált szempontok (minőség és hasznosság) alapján felépített oldalaink nagyon sok organikus találatot eredményeznek, így a találati oldalakon előkelő helyeken szerepelünk, ami a látogatók magas számában jelentkezik.

– *elektronikus hírlevél*

A 2009-es indulás idején az Egyesület már rendelkezett egy 2000 fős e-mail adatbázissal, melynek dinamikus bővítése volt a célunk. Ennek érdekében folyamatos nyereményakciókat és játékokat hirdetünk és a közösségi oldalakról is igyekszünk az egyetemisták feliratkozását elérni.

Ingyenes heti hírlevelet juttatunk el regisztrált felhasználóinkhoz, mely figyelemfelkeltő tudósítás és ajánló, tartalma folyamatosan változik. Felépítését tekintve informatív jellegű, tudósít kulturális és közéleti szórakoztató programokról, rendezvényekről és a diákokat érintő újdonságokról, szolgáltatásokról, termékekről, vásárlási lehetőségekről.

Adatbázisunk Opt-in lista: olyan felhasználókat tartalmaz, akik önként iratkoztak fel vagy regisztráltak, azaz hozzájárultak ahhoz, hogy üzeneteket küldjünk részükre. Mivel a személyek egy szolgáltatást rendelnek meg a feliratkozással, beleegyeznek a levélküldésbe, sőt ők maguk kérik a tartalmat, ezért a

lojalitás magas szintje jellemző: a hírlevelek olvasottsága átlag feletti, magas a megnyitási arány és alacsony a visszapattanó (téves email címre küldött) levelek aránya.

A hírlevélre feliratkozottak száma folyamatos bővülést mutat, a jelenlegi létszám 12 980 fő. Nemi eloszlását tekintve a nők több mint kétszeresen vannak a férfiaknál. A nemek aránya tükrözi a felsőoktatás jelenlegi képét.

A hírlevél design html formátumú és képeket is tartalmaz, noha a felhasználók többsége több böngészőt és felbontást használ, ez az olvashatóságra nem hat zavaróan. A fiatalos tartalom, a grafikai alkalmazhatóság, és a technológiai lehetőségek kihasználása egyaránt fontos szerepet játszik.

– *közösségi oldalak*

A közösségi oldalak (iwiw, Facebook, Twitter, MySpace) nagy előnye, hogy az információk – legyen az szöveg, kép, video – gyorsan eljutnak a célközönséghez. A social media folyamatos és intenzív kommunikációt tesz lehetővé az egyetemista célcsoporttal.

– *iwiw-klubok*

A Pécsi Egyetemisták Egyesület a legnagyobb pécsi egyetemi bázissal rendelkező online közösségi felületek tulajdonosa. Átgondolt bővítési stratégiánknak megfelelően mintegy 8000 hallgató a résztvevője online klubjainknak, akik heti hírlevélben információkat kapnak tőlünk különböző témákban. A Klubhoz történő csatlakozást különféle nyereményjátékok segítségével lehet elősegíteni.

Sajnos az iwiw rendszere a szervezetek számára csak korlátozott lehetőségeket biztosít, főleg ha a social media alkalmazásokat a nemzetközi vetélytárssal, a Facebookkal hasonlítjuk össze. Ezért az elsődlegesen erre a csatornára alapozott social media tevékenységünket áttervezni kényszerültünk. Az iwiw klub a felhasználók klubokba szerveződését teszi lehetővé, de a klubrendszer lehetetlenné teszi a tagok közti kommunikációt (a tagok nem is „látják egymást”), így klubtagok valójában tömeget alkotnak (Godin, 2008) és nem közösséget.

A „felszínes” kommunikációt támasztja alá, hogy a fórumok és topikok a többezres klubnagyság ellenére sem válnak valódi kommunikációs csatornává, a felhasználók és a reklámozók, spammerek csak az üzenőfalat használják – azt is korlátozottan.

A klubprofil nagyszámú felhasználót képes toborozni, de a tagokkal való kapcsolattartás a körüzenetek küldésére korlátozódik, aminek megítélése egyre inkább spam (elektronikus levélszemét) a felhasználók szemében. Ennek hatására az üzenet megnyitási arány drasztikusan visszaesett és megnőtt az olvasatlanul törölt levelek száma. A körüzenetküldés funkció pedig még az e-mail hírleveleknél is korlátozottabb csatornát jelent, mivel az iwiw kiküldő felületén még képeket sem lehet megjeleníteni (nem beszélve a videókról).

Ezzel párhuzamosan megnő a levél tárgyának jelentősége – ami az e-mail alapú hírleveleknél korábban is fontos szempont volt –, hiszen egy jól megválasztott tárgy esetében óriási (akár 50% eltérés) megnyitási különbségek alakulhatnak ki.

Szintén komoly hibaként jelentkezik, hogy az iwiw klubrendszere a körüzeteket időnként drasztikus időeltolással kézbesítette – nem ritka, hogy az üzenet elküldése és megérkezése között 5-7 nap telt el –, ami gyakorlatilag lehetetlenné teszi a gyors online kommunikációt.

A legnagyobb probléma azonban, hogy az iwiw klubjain belül a felhasználók nem tudnak egymással interakcióba lépni, így a social media valódi lényege ezen a csatornán keresztül nem tud megvalósulni.

Social media alkalmazások fejlesztése

A 2009-es év online marketing tevékenysége rávilágított, hogy a pécsi egyetemisták elérése céljából szükség van egy speciális alkalmazás fejlesztésére. Mivel a kiküldött hírlevelekben egyre több programajánló esemény kapott helyet, és a visszajelzések alapján az egyetemisták is erre tartottak leginkább igényt, a fejlesztési munkálatok egy önálló programajánló oldal kialakításának irányába indultak el.

A fiatalok elsődlegesen a világhálót használják orientációra, feltételezésünk szerint programkeresésre is. Ennek okai a kényelem, gyorsaság, a hipertextualitás, az ingyenesség, valamint a nagy választék. Az internet jelenlegi trendjeinek hatására (Anderson, 2008) mindenképpen ingyenes és felhasználóbarát alkalmazás létrehozásában gondolkodtunk.

Piaci rést és nagy lehetőséget jelentett számunkra, hogy nem létezett olyan honlap, ahol könnyen áttekinthető formában, és összeszedetten lennének elérhetőek a pécsi programok.

A programajánló web-felület kidolgozása egy nagy lépést jelentett a közösségi médiafejlesztés irányába. Egy olyan oldallal szerettünk volna rendelkezni, mely naprakész és hasznos információkat ad a célcsoportunknak, és amely közösségi oldalakon gyorsan népszerűsége teret szert. Ez egyben stratégiai irányváltás is jelentett: letettünk azon szándékunkról, hogy az e-mail alapú feliratkozáson keresztül bővítsük az egyetemi adatbázist. A célunk ettől kezdve az lett, hogy közösségi oldalakon minőségi tartalomszolgáltatással összegyűjtsük a célcsoportunkat, és a közvetett elérést helyezzük előtérbe. Az idő igazolta döntésünket, jelenleg a pecciprogramok.hu oldal már igen komoly látogatottsággal bír.

E stratégiai váltást több tényező együttes megjelenése indokolta.

Sokkal egyszerűbb elérni a felhasználókat a közösségi oldalakon, mint e-mailben. A Facebook gyors térnyerése a közösségi alkalmazásoknak kedvez, mivel az itt létrehozható rajongói oldalak és csoportok sokkal több interaktivitásra adnak lehetőséget, mint az bármikor korábban elképzelhető lett volna. Ha a Facebook hazai penetrációja még erőteljesebb lesz, nő a „kritikus tömeg”, és egyre többen csatlakoznak a rendszerhez (nehogy kimaradjanak valamiből), ami egy még nagyobb bővülést fog indukálni –csakúgy, mint az iwiw „fénykorában”.

A kiküldött e-mail hírlevelek megnyitási aránya drasztikusan visszaesett. A fiatalok nagy része csak kevés időt tölt el a postafiókjában, elolvassa a fontosabb email-eket, válaszol néhány levélre, és törli a kevésbé fontosakat (így a hírlevelek zömét is). A közösségi oldalakon viszont nem ritka, ha valaki napi többször

feljelentkezik és órákat tölt a rendszerben (a Facebook esetében ez átlagosan napi közel egy óra!), böngészget az ismerősök között, új feltöltött tartalmakat olvas, videókat néz. A vírusmarketing, az érdekes reklámok, a hasznos információk eljutnak a célcsoporthoz a közösségi oldalakon keresztül.

A közösségi oldalakon kiküldött „hírlevelek” kevésbé törölhetőek, sőt a megosztásban és népszerűsítésben maguk a felhasználók is aktív partnerek.

Talán kockázatosnak tűnhet egy külső oldalra alapozni egy online stratégiát, hiszen itt a felhasználói adatokkal nem mi rendelkezünk. Ezzel együtt elmondható, hogy a célcsoport elérése elsősorban a megfelelő tartalom kérdése. Hiába rendelkezik egy szervezet nagy elektronikus adatbázissal, ha nincs olyan tartalom a birtokában ami érdekes, akkor a felhasználói leiratkoznak a hírleveléről vagy olvasatlanul törlik. Ha közösségi oldalon lehet elérni a célcsoportot, akkor a stratégiát is ehhez szükséges igazítani, és át kell értékelni azt a meggyőződést, hogy az online marketing kulcseleme a felhasználó adatainak megszerzése – inkább a felhasználó figyelme az, ami e folyamatban nagyon fontossá válik.

A hírlevél rendszerét továbbra is fenntartjuk, ez már inkább a meglévő partnerekkel történő kommunikációt szolgálja (hiszen sokan továbbra is az e-mail alapú üzenetközvetítést igénylik, vagy nincsenek fent a közösségi oldalakon), de az új felhasználókhoz a közösségi eszközök jelentenek hatékony elérési csatornát.

A web 2.0 irányzat elterjedése megerősítette a felhasználók kötődését a közösségi oldalakhoz, portálosodáshoz és hálózati effektus kialakuláshoz vezetett. Ha a felhasználó lojalitása fennáll a közösségi oldal iránt, akkor érdemesebb minden lehetséges kiegészítőt telepíteni az alkalmazott oldalakra, mert ha már egyszer beregisztrált a személy, akkor már nem kell tőle több regisztrációt kérni. A Facebook api (application programming interface – alkalmazásprogramozási felület) számos kellék hozzáadását engedélyezi a használok számára a weboldalakon, mindezt ingyenesen.

A pecsiprogramok.hu weboldal minden aloldalába beépítésre került a Facebook Connect, a felhasználói profil így egyszerűen összeköthető a közösségi oldal profiljával. Oldalainkon a felhasználóknak nem kell külön regisztrálnia, beléphetnek Facebook jelszavukkal és az ehhez tartozó e-mail címmel. Megszűnik a hozzászólások névtelensége, és megjelenhet a személyesség, ami a social media fontos eleme.

További előnye az összekötésnek, hogy az Open Graph protokoll segítségével bármely oldalon megjelenik a Facebook közismert Tetszik (Like) gombja, ami aktivitásra sarkalja a felhasználókat. Mindegyik aloldal tartalma megosztható bármely közösségi oldalon (iWiW, Facebook, Twitter) ezáltal maguk az olvasók is reklámozzák a weboldalt.

Facebook csoportok és oldalak

A Facebook nagyobb lehetőséget biztosít arra, hogy közösséget építsünk egy szervezet köré. A célcsoport pontosan meghatározható: helyszín, demográfia és egyéb adatok megadásával. A tagok meghívhatják a barátaikat, megoszthatnak képeket, videókat és linkeket, valamint a szervezet neve feltűnik a profilokban.

A kapcsolattartást számtalan csatorna segíti (foto, video, esemény, jegyzet, status információ, alkalmazások), de a hangsúly a tartalom van. Olyan tartalmakat kell a tagoknak biztosítani, amire szükségük van, vagy amit érdekesnek találnak (exkluzív információk, nyereményjátékok, szavazások, érdekes hírek). Az információk gyors terjedését, a virális hatást kiválthatják képek, videók, témába vágó vagy csak érdekes linkek. A tagok közzéteszik, megosztják vagy kommentálják őket, ami bekerül a felhasználói hírekbe, valamint a barátaik hírfolyamába is.

A social media marketing a közösség vagy „törzs” (Godin, 2008) bevonódásáról szól, ahol a terméket vagy szolgáltatásokat a gyorsan terjedő történetek adják el. A cél a hasonló érdeklődésű közösség tagjai közt létrehozni az interakciót, ezt leginkább a megfelelő tartalommal lehet elérni.

A Facebook képes arra, hogy felhasználókat, közösségeket hozzon össze, mivel a Facebook lényege a kapcsolatépítés, így az egész rendszer ennek megfelelően van kialakítva. A szervezetek profilmegjelenése is alakítható úgy, hogy megjelenjenek az arculati elemek, a termék- és szolgáltatáspaletta, valamint számos alkalmazás is segíthet látogatókat terelni a saját weboldalra. A felhasználói és rajongói oldalak egyaránt olyan kialakításúak, hogy a kapcsolatépítés és kommunikáció ne ütközzön akadályokba.

A külső keresőoptimalizálást elősegíti az egyedi url, ami a Facebook esetében lehetséges. A Facebook jelenlétünk ennek megfelelően alakul: *facebook.com/pecsiprogramok*. Ez apró dolognak tűnik, de nagy különbséget jelent keresőoptimalizálás szempontjából, főként, ha az iwiw Pécsi Egyetemisták Klubjának url kiterjesztésével *iwiw.hu/pages/community/comdata.jsp?CID=1965102* hasonlítjuk össze (a keresőbarát URL rendszer használatát 2011. márciusától teszi lehetővé az iwiw).

A web 2.0 online stratégia fontos tényezője a mérhetőség. Az online aktivitás mérése több csatornán keresztül is megközelíthető:

– *social media interakciók*

A közösségi aktivitásról a Facebook ad statisztikai adatokat, sajnos az iwiw esetében ez a tevékenységcsoport sem mérhető. Talán ez a legfontosabb eredménycsoport, hiszen a közösség aktivitását mutatja, a csoporton belüli kommunikációs események számát.

A Facebook rajongói oldalán nyomon követhető a csatlakozók száma, az interakciók, a klikkelés, kommentezés és a tartalom létrehozása. A Facebook oldalak adatot szolgáltatnak, kor és nem szerinti bontásban is, és az adatok exportálhatók más programokba további elemzés céljából.

– *weboldal látogatottság*

A közösségi oldalakról sokan látogatnak át a weboldalra, megnövelve annak forgalmát. A webanalitikus szoftverekkel nyomon követhető a átkattintások aránya vagy hírlevélre történő feliratkozás alakulása. A Facebook közösség jelentősen több (havi szinten több mint dupla, negyedévente négyszeres!) átkattintást ad, mint a számarányát tekintve jóval nagyobb létszámú iwiw klub.

Eddigi eredményeink (a dinamikusan növekvő saját adatbázis, az aktív felhasználói magatartás) is azt mutatják, hogy a social media ígéretes terület, és egy ilyen típusú online közvetítő tevékenységére nagy igény mutatkozik a fiatalabb korosztály részéről. Az internethasználók nagy része szívesen kapcsolódik online közösségekhez, keresi a hasonló fórumokat. A online közösségi média sok interaktív eszközt kínál a kapcsolattartásra: lehet képeket, videót feltölteni, tartalmakat megosztani, körüzeneteket küldeni, ami a kapcsolattartásra kiváló lehetőséget jelent.

Összefoglalás és következtetések

A social media fejlődési lehetőségeit nehéz megjósolni. A közösségi oldalak elégedetlen felhasználói tömegesen „szavaznak” az alkalmazások sikerességét illetően, képesek a piacvezető oldalakat a futottak még kategóriába számítani. A Facebook töretlen népszerűségét talán éppen – a napjainkban egyre fokozódó – adatvédelmi problémák elszaporodása állíthatja meg. A felhasználók (főleg a fiatalabbak) gyakran naivak, vagy rosszul informáltak azzal kapcsolatban, hogy mekkora mennyiségű személyes információt tesznek publikussá, nem követik figyelemmel milyen mennyiségű és természetű személyes információt osztanak meg másokkal, és nem veszik számba a következményeket. A terület szabályozatlansága és az oldalhasználók aggályai könnyen bizalmi válságot eredményezhetnek, ami egy közösségi oldal legpusztítóbb ellenfele lehet.

A közösségi média alkalmazása a felsőoktatás területén neuralgikus területnek számít. A magyar egyetemek még nem rendelkeznek a hagyományos marketing és pr-tevékenységükbe integrált online közösségi médiastratégiával. Az egyetemi marketing-elképzelések teljes átgondolására van szükség ahhoz, hogy a felsőoktatás szereplői eredményes közösségi médiatevékenységet végezhesse. El kell szakadni attól az alapvető meggyőződéstől, hogy az egyetemek közösségi jelenléte milyen tartalmakkal összefüggésben lehet eredményes. Talán e dolgozat is felhívja a figyelmet arra, miként lehet egy eredetileg távol álló alkalmazás (programajánló) eredményes közösségi médiaeszköz az egyetemi hallgatók elérése során.

A közösségi oldalakon történő megjelenés önmagában nem elég, a célközönnyel folytatott kommunikáció folyamatos aktivitást igényel. Olyan közösségi tevékenységek, mint a fotó, videó és egyéb tartalmak megosztása, a közösségi könyvjelzők használata, kitartó interakciót kíván.

A social media megfelelő használata nagymértékben javíthatja egy egyetem külső megítélését, mivel a fiatalok nagy része használja a különböző közösségi oldalakat és bevonható a párbeszédbe.

Az új közösségi eszközök lehetővé teszik, hogy egy témáról a létező leggyorsabban közöljük mondanivalónkat. Akár néhány óra leforgása alatt folyamatosan növekvő virtuális közösség formálható, de az online közösségek ugyanolyan széleseben szét is szóródhatnak, mint ahogy létrejöttek. Átfogó stratégia hiányában a közösségi média alkalmazása visszaüthet, akár hátrányt is jelenthet. A közösségi média világát meg kell érteni: előnyeivel és kockázataival egyaránt

tisztában kell lenni. Hatalmas a területben rejlő stratégiai potenciál, a folyamatos interakció megtervezése az egyetemek számára proaktív stratégia kidolgozást kívánja meg. A közösségi média marketing fegyelmet, automatizált rutint, mindennapos munkát igényel és a hosszú távú kapcsolatépítésről szól, nem a rövid-távú haszonszerzésről. Stratégiai felhasználása csökkentheti a marketing költségeket.

Az egyetemek közösségi médiahasználata még nemzetközi viszonylatban is csak friss terület (Social Industry, 2009), de valóban nagy felfutás előtt áll. Számítalan pozitív hatást hozhat (Weber, 2007) az intézmények számára, mivel segít az egyetemi brand megerősítésében, növeli a szervezet ismertségét és népszerűségét, közelebb hozza az érdeklődőket az ajánlások révén és látogatókat vonz a weboldalra.

Irodalom

- Anderson, Chris (2007): Hosszú farok. A végtelen választék átírja az üzlet szabályait. Budapest. HVG
- Anderson, Chris (2009): Ingyen. A radikális árképzés jövője. Budapest. HVG
- Berényi-Kálmán-Kővári (2007): Célzott online reklám. Keresőmarketing a gyakorlatban. Budapest. MKM Computer
- Castells, Manuel (2002): Az Internet-galaxis: Gondolatok az internetről, üzletről és társadalomról. Budapest, Network TwentyOne
- Gerényi Gábor (2009): Internetes tartalomszolgáltatás. Budapest. Elektromédia
- Godin, Seth (2007): Hab a tortillán. Alkalmazzuk ésszerűen az új marketinget!. Budapest. HVG
- Godin, Seth (2008): Törzsek. Te is lehetsz vezető. Budapest. HVG
- <http://marketingwhitepapers.s3.amazonaws.com/smss09/SocialMediaMarketingIndustryReport.pdf>, letöltés ideje 2010. május 4.
- Miskolczi Csaba (2008): Képernyők (h)arca. Budapest. HVG
- Nielsen, Jakob (2002): Web-design. Budapest, Infonia Alapítvány, 2002.
- O'Reilly, Tim (2005): What Is Web 2.0. <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html>, letöltés ideje 2010. május 20.
- Riedl-Konstan-Majó-Révész (2004): Szájt-propaganda. Budapest. KJK-Kerszöv
- Stelzner, Michael A. (2009): Social Media Marketing Industry Report
- Tapscott, Don (2001): Digitális gyermekkor: az internetgeneráció felemelkedése. Budapest, Kosuth Inforum
- The Glocal Village: Internet and Community. Barry Wellman. The Internet as Utopia and Dystopia. http://www.ideasmag.artsci.utoronto.ca/issue1_1/idea_s01-wellman.pdf, letöltés ideje 2010. május 15.
- Weber, Larry (2007): Marketing a hálón. Vállalati és közösségi honlapok, blogok. Budapest. HVG.

PINTÉR ISTVÁN

Figyelni a hazugságra¹

A hazugságról

Korábban a gondolatolvasással kapcsolatban kerestünk összefüggéseket (Pintér, 2010, 45–51). Megállapítottuk, hogy a gondolatolvasás teóriája két problémakörben elemezhető. Az egyik, hogy fogadják mondanivalónkat, hogyan viszonyulnak felvetéseinkhez, milyen úton közelíthetjük egymáshoz véleményünket, szándékainkat, céljainkat. Egyszerűbben szólva, hogy szolgálja az együttélés és együttműködés kibontakozását.

A másik ettől bonyolultabb, és ennek alárendelten működik. Amit hallunk az igaz, vagy hamis. Ha az igazat nem hisszük el, pontosan annyi problémát okozhat, mint ha valónak fogadjuk a valótlan. Az igazság is fájhat. Mégis mindenki az igazságot szeretné tudni. Ehhez viszont beszélni kell a hazugságról. Az emberi erőforrással kapcsolatos szervezeti teendők, a belső és külső környezet befolyása, a dinamikusan változó érderendszer önmaga kínálja a feladatot, hogy az igazság és hazugság terén erősítsük a tisztán-látást, felhasználva tudományos eredményeinket.

Egy átlagos beszélgetés során a kutatások szerint háromszor hazudnak nekünk tíz perc alatt. Mi pedig – bár szeretnénk az ellenkezőjét hinni – nemigen tudjuk elkülöníteni a valóságot a hazugságtól: speciális tesztek mérései szerint 54%-os a találati arány. Ezen az alapon úgy tűnik, akár egy érmét is feldobhatnánk egy-egy állítás igazságtartalmának latolgatásakor. Pedig sokszor jól jönne egy azonnali hitelesség az állítások igazságáról.

A hazugságot az emberi együttélés mindennapos részeként kezeljük, és erkölcsi megítélését meghagyom másoknak. Az erkölcsi vonzatok miatt viszonylag szegényes a téma hazai irodalma. A kereszténység kategorikusan elítél minden hazugságot, hazudni nem szabad. Viszont élni sem lehet nélküle, mert mindenhol fellelhető a hazugság. Mindenki a maga módján igyekszik érvényesülni. Azt látjuk, hogy időnként nemcsak az erkölcsi szabályozás mond csődöt, a jogi szankcionálás sem eredményes. Tökéletlen világban élünk, és a játékszabályokhoz alkalmazkodni kell. A kutatások arról szólnak, hogy a férfiak naponta legalább háromszor, míg a nők kétszer hazudnak.

A hazugság az erkölcsi megítélésen túl szakmai tudományos probléma. Tanulmányunkhoz kapcsolódva leginkább pszichológiai jelenség, amiről beszélni kell, lehet, és kutatható. Az emberi együttélésnek vannak elvárásai. Sokszor nem akarjuk tudni az igazságot, mert rontja énképünket, önértékelésünket, teljesít-

¹ Pintér István (2011) Gondolatolvasás a hétköznapiakban című kötetéből. Kézirat.

ménytudatunkat, a világról alkotott nézeteinket. Bár sokszor tudjuk, hogy „hazudnak nekünk” nem tesszük szóvá, nem kérjük ki magunknak. Ha azt tapasztaljuk, hogy valaki ezt rosszindulattal teszi, erősen meggondoljuk, hogy reagálunk rá. Ráadásul vannak élethelyzetek, amikor le kell nyelnünk a „békát”. Főnkéntre nem olvashatjuk rá következetlenségét, ha meg szeretnénk őrizni egy kapcsolatot, jól tesszük, ha csendben maradunk. Ha szólunk, lehet hogy valamit elrontunk. Sokszor csak megérzéseink vannak az igazságról, a hazugságra nincs bizonyítékunk. Az élet azt mutatja, hogy jól elvagyunk vele, és nem biztos, hogy igazságokkal körülvéve is jól éreznénk magunkat.

Az igazságról előfeltevéseink vannak. Mert igaz az, amit annak tartunk. A valaki mond valamit, elhelyezzük egy vonatkozási rendszerben. Összevetjük értékeinkkel, szükségleteinkkel, hitünkkel, és tapasztalatainkkal, kialakul bennünk egy benyomás. Valamilyen összhang vagy annak a hiánya korábbi a viszonyításban. Összetett benyomás a beszélőről, és mondanivalójának tartalmáról. Megítéljük, hogy amit hallunk, igaz, vagy nem, de hitünk, vagy hitetlenkedésünk *látszik rajtunk!* Minden társalgás, meggyőzés addig tart, amíg el nem fogadtatjuk az álláspontunkat, véleményünket. Tapasztalati tény, hogy az igazság és a hazugság problémája évezredek óta foglalkoztatja az embereket. Tegyük hozzá, hogy elsősorban a filozófusokat. Össztársadalmi méretekben az igazságnak van prioritása. A szaktudományok külön rendszert építettek fel állításaik igazolására. Az emberi relációk viszont másként működnek.

A gondolatolvasás szempontjából hazug az, aki szándékosan, tudatosan nyújt félrevezető információkat, ferdít el tényeket. A tudatosságnak vannak észlehető jelei. Aki tudatlanságból, felkészületlenségből, hozzá nem értésből mond valótlan, nincs tudatában hazugságának, az nehezen észlelhető. A hazugság is lehet nagyon egyértelmű, meggyőző, és nagyon félrevezető, ha azt valaki tudatosan építi fel! Az igazságot is lehet bizonytalanul, félreérthetően, kétértelműen mondani.

A gondolatolvasás kiteljesítéséhez tisztázni kell néhány dolgot a hazugságról és az igazságról (Magyar László): Van aki:

1. Hazudik – tudatosan – rossz szándékkal.
2. Hazudik – tudatosan – jó szándékkal.
3. Hazudik – nem tudatosan – rossz szándékkal.
4. Hazudik – nem tudatosan – jó szándékkal.
5. Igazat mond – tudatosan – jó szándékkal.
6. Igazat mond – tudatosan – rossz szándékkal.
7. Igazat mond – nem tudatosan – jó szándékkal.
8. Igazat mond – nem tudatosan – rossz szándékkal.

A hazugság és az igazság esetenként igazolt/igazolhatatlan. Igazolható, amikor az orvos a beteg érdekében elhallgat információkat, vagy az emberi méltóság védelme érdekében a nyomozóhatóság nem ad kimerítő tájékoztatást bűnesetekről. Aki ártani akar – vagy önmagának előnyt szerezni – az tudja a kettő közötti különbséget. Ez az érintettek előtt lehet igazolt, vagy igazolhatatlan. Ha találkozunk vele gondot okoz, hogy nem kiálthatunk rá, nem állíthatjuk le, és nem kér-

dezhajjuk meg, hogy miért tette. A „kegyes” hazugságok erkölcsileg bocsánatosak. Amikor a szülő gyermekét dicséri, hogy ő a legjobb, a legszebb, a legokosabb, mindenki tudja, hogy szeretetből teszi, mert hazugságnak célja van. Ez lehet önző, de ugyanúgy lehet segítő, bátorító is.

A hazugság céljai:

- Rejteni valamit, azzal a céllal, hogy visszatartsunk információkat. Ehhez még hazudnunk sem kell. Nap mint nap gyakoroljuk.
- Félrevezetni a másikat annak érdekében, hogy előnyt szerezzünk magunknak, kárt okozunk másoknak. Ez már ritkább.

Az „elhallgatás” a gyakoribb. Hallgatni könnyebb, erkölcsileg elfogadhatóbb. A rejtés maga a passzivitás. Ha rajtakapnak minket kész a sztereotíp felelet: elfeledtem; nem tartottam fontosnak; azt hittem nem érdekel. Ha nehezebb fajsúlyú dologról van szó, hazudni kell. Ez bonyolultabb ügy. Összefüggő, és kapcsolataiban egész történetet kell kreálni, melynek előzménye van, kiállja a pillanat próbáját, és beilleszthető a jövőbe. Ez nem könnyű, és megfelelő intelligenciát feltételez. Nem lehet túl bonyolult, mert ha később más összefüggésben előkerül, lehet hogy kiderül az igazság. A hazugság felderítésének egyik útja ugyanis a memóriánkra épül. Képesség, amelyben összekapcsolunk különböző történeteket. A lezáratlan oldalágak ugyanis veszélyesek tudnak lenni, de emlékezni kell arra is, hogy korábban mit mondtunk, hogy ne mi törjük szét, leplezzük le magunkat.

Térjünk vissza az együttműködés problémájára. Hazugság az is, amikor megtevesztjük partnerünket tényleges véleményünkről, gondolatainkról. A mindennapokban ez gyakori szituáció.

A lelepleződő hazugság

Ha az emberek tudnák, hogy a hazugságnak hány jele van, nem hazudnának. De kevésbé ismerjük ezeket a jeleket. A hazugság jelei egyik csoportja a hazugság környezetének bizonytalanságaira épül. Valaki beavatatlan véletlenül elszólja magát. De teheti ezt szándékosan is. A titok addig titok, amíg egyszemélyes, vagy/és egyformán veszélyes minden titokgazdára. Ha több ember tud valamit, az magában hordja a lebukás lehetőségét, de ezzel nyerő pozícióba is lehet kerülni. Nagyobb a lebukás lehetősége, ha valaki bizalmatlan, és jól „ellenőrzött” körülmények között él.

A fő kérdés az, hogy tényleg gondoltunk-e mindenre? Ez a megválaszolatlan kérdés feszültséget okoz, mégis hisszük, hogy előrelátók vagyunk: minden lehetőséget számba veszünk. Ne áltassuk magunkat. Egyszerű esetekben igen, de bonyolultabbakban nem. Az egyszerű eseteknek tétje sincs. Nagy dolgoknak nagy a tétje. Nagy kérdés, hogy hány ember érintett a dologban, és milyen az esélye annak, hogy akinek hazudtunk, találkozik is valamelyikkel. Nem tudhatjuk, hogy akire hivatkozunk, nincs-e a „hátsó szobában”.

A szervezetben a munkahelyi hazudozás tipikus többszereplős játék. Minden szervezetnek van egy láthatatlan, ám minden beavatott számára nyomon követhető informális rendszere. Ez struktúrát és távolságokat áthidaló kommunikációs

irányokat ölel át. Elsősorban az egyének biztonságérzetét szolgálja. Tartalmi kérdésekben rendkívül célirányos, és gyors. Mindig tudjuk, hogy bizonyos információkat kiken keresztül lehet elérni. Ki kinek a barátja, szövetségese, és őket kiken keresztül lehet megközelítenünk. Ha valamire kíváncsiak vagyunk, milyen irányba aktivizáljuk magunkat. A munkahelyeken lényegében nincs titok: titokgazdák vannak. A szervezetben minden érdekek és szükségletek szerint működik. A valóságban a család, a baráti kör is egy érdekrendszer.

A hazugság lelepleződésének lehetséges forrása a hazudozó stílusában, magatartásában van. Ez a gondolatolvasás igazi terepe. A kapcsolati (informális) rendszerben történő tájékozódás *nyomozás* jellegű. Ez az irány más. Az azonnali felismerések terepe. A hazugság kudarca a hazugsághoz kapcsolódik, mert ennek nyomai vannak. A nonverbális kommunikációs rendszer gazdagon szolgáltatja a hazugság jelzéseit. Az érzelmi arckifejezés, a beszéd, a testbeszéd, a felületesen kivitelezett emblémák, a vegetatív reakciók, mint kommunikációs zajok, zavarok telepsznek a beszédre, a hazug magatartására. Csak tudni kell olvasni belőlük. A hazugság szituációban születik, annak változásait nem lehet teljesen kiszámítani. A hazug figyel mondanivalójára, eközben érezve annak veszélyeit, szeretne jól fogalmazni. Ennek is vannak jelei, mint ahogy felfokozott izgalmi állapota is láthatóvá válik. A rögtönzés számos apró jele kiváló olvasmány, mert nem lehet felkészülni minden eshetőségre – mindez elsősorban érzelmeink változásaira vezethető vissza.

Korai kezdés

A hazugság természetes módon épül be magatartásmintáinkba. Szülői felszólításra kezdjük: mosolyogj a néniére; köszönd meg az ajándékot; dicsérd meg a mami süteményét; válaszolj szépen a bácsinak; mond hogy örülsz!... Ezek a kis dolgok bevezető gyakorlatok a hazugság módszertanába. A gyerek megtanulja, hogy hazugságot: személyre kell szabni; hogyan kell előadni lazán, könnyedén; milyen előnyei vannak, és milyen hátrányai lehetnek. Rájön, hogy azt kell mondani amit a másik hallani szeretne. Már az óvodában. Miért bántottad? – Mert leköppött! Egyre javul a technika, gazdagodik a tartalom. Mire kamaszok leszünk, a hazugság mestereivé válhatunk. Elsajátítjuk azt az eszköztárat, amit csak finomítanunk kell, mert lesz mit elhallgatnunk, kimagyaráznunk, letagadnunk, és hazudnunk.

Megtanuljuk, hogy felnőttek sem mondanak mindig igazat. A hazugságnak tétje van. Minél nagyobb, annál nagyobb a félelem a lebukástól. Egy idő után a szüleink – minden állításuk ellenére – nem veszik észre. Felnőtté váltunk. Biztosak leszünk benne – saját és mások kárán is, – hogy: a felnőttég és a szociális viszonyok alapeleme, a konformitás fenntartásának fontos eszköze, céljaink elérésének fontos, ha nem a legfontosabb összetevője: a hazugság. Szerepeinkből adódóan lehetnek konfliktusaink, amiket rutinosan háritunk el. De bizonyos esetekben hazudnunk kell önmagunknak is. És az az igazi hazugság, amikor magunk is elhiszük hogy helyesen tesszük. Ez a magabiztosság lesz a lebukás legnagyobb forrása.

A hazugság jelei nyomában

Ne higgyük, hogy a hazugságnak vannak közvetlen indikátorai. A műszeres hazugság-vizsgálatok is csak azt jelzik, hogy valamilyen változások indultak el bennünk, és szakemberek ezeket csokorba szedve célirányosabb „vallatást” folytathatnak. Ezek közé a jele közé tartozik a pulzus, a vérnyomás, a légzés ritmusa, a bőr vezetőképessége, a reakció idő ingadozása. A hazugság feltárása sok, nagyon sok jel együttes számbavételén alapszik. Van aki azért izgul, hogy amit mond – az igazságot – elhiszik-e. Mások a hazugságuk miatt izgulnak. Ha kettőt összekeverjük, akkor igaztalanul vádolunk meg embereket, és ez az emberi kapcsolatokban nagyobb bajt okozhat, mint egy leleplezett hazugság. A hosszú távra szóló hazugságok általában jól kidolgozottak, és elkerülhető a lebukás. Egy felvételi elbeszélgetésen jószerével minden állításunk igaz lehet, ha azt mértéktartón adjuk elő.

Az esetek többségében rögtönöznünk kell. Ha nincs előre kidolgozott forgatókönyvünk akkor előfordulhat, hogy a kívánatosnál több dolgot kell észben tartanunk. Előfordulhat, hogy rés keletkezik a hazugság szövetén. Felfeslik valami, ami gondot okozhat. Aki hazudik, azonnal észreveszi a hibát, amit lehet, hogy a másik fél elmulaszt. Ha a hazugságot a körülmények kényszerítették ki, akkor rögtönözni kell, emlékezni előzményekre, történésekre, adott témakörben már elmondott dolgokra. Ténybeli alapokra kell építeni, virtualizálni a valóságot. Lehet hogy belebonyolódunk. A problémamegoldás hiányosságai jelennek meg, és amíg gondolkodunk, keressük a kapcsolatokat, építjük a történetet, a „folyamatosság” hiánya jelenik meg a beszédünkben. Ez fontos és hasznos jele a hazugság felismerésének.

Vannak gyakorlott hazudozók. Őket magabiztosságuk vezetheti félre. Úgy gondolják, hogy „most is sikerülhet” ezért felületessé válhatnak. Ők sokat megúszhatnak. A kutatások szerint agyuk szerkezete is támogatja őket. Ha a kommunikációs partner bizalmatlanul tekint rájuk, van mitől tartaniuk. Megtévesztésül hasznos lehet az igazság elemek keverése a hazugsággal, amit sokan a „hantázással” oldják meg. A hazug arcán rendszerint megjelenik az aggodás, amikor rájön, hogy valamit elhibázott. Nem biztos, hogy a témához illő érzésről van szó, ezért feltűnő lehet, mint ahogy az is, amikor előnti az öröm azért, hogy sikeren áthidalta a problémát. Mert egyébként érzelmentesnek kellene lennie. A hazugság intenzív gondolkodásra kényszerít. Ez látható a szemöldökök mozgásán, a szemhéjak szűkülésén. Aki nagyon kétségbe esett, az kitekint a beszélgetés síkjából, mintha mástól várna segítséget, ezt a „kétségbeesést” már könnyű észrevenni.

Beszélgetés közben figyeljünk a másokra. Hallgassuk meg. Különösen akkor, ha érzéseink szerint hazugság közeli helyzetben vagyunk. Ne vágjunk közbe, ha lehet, ne akarjuk ráerőltetni a magunk mondanivalóját. Közbeszólásunkkal növeljük a hazugság sikere esélyét. Szenvedjen. Az látható és hallható. Figyeljünk a beszéd ritmusára, a beszédhibákra, a testbeszédre, ezek összhangjára. Egyre több információforrásunk lesz az összhang érzékeléséhez, vagy az eltérések feltárására, a váratlan gesztusokra, az érzelmekre.

Az érzelmek spontán kísérői magatartásunknak. Hamarabb látszanak rajtunk, mint hogy tudatosulnának. A kicsit hosszabb idejű, alacsony intenzitású érzelmeket könnyű palástolni. Ez leginkább a bosszankodásra vonatkozik. Tárgyalási pozícióban az örömrre, a sikerélményre. Előfordul, hogy érzelmeinkről beszélünk. Ha ez hamis, akkor elválnak egymástól a verbális kifejezés, és az érzelem. A beszédnek, és az érzelemnek szinkronban kell lennie. Ezt a kis különbséget megint csak gyakorlás után lehet észrevenni. Ez igaz lehet más érzelmekre is. Bánatos vagyok! (és mutatom!), undorodom! (és mutatom!), nem az érzelmi állapotrunkról szölkünk, hanem arról, amit mutatni fogunk. Az így eljátszott érzelem azonban nem teljes. Minden érzelemnek több apró jele van. Ha ezek közül hiányzik valami, akkor megjátszott érzelemről van szó. Ezen az alapon a hazugságról szóló érzelem is hazug lehet.

Az érzelmekről szóló ismereteink nagyrészt felületesekek, ezen a területen könnyen félrevezethetők vagyunk. Ha egy hazugság jól felépített, logikus, és előre megfontolt szándék alapján zajlik, fordulatait begyakoroltuk a teljes érzelmi azonosulás minden jelével felfegyverkezve, akkor nem lehet észrevenni. De ilyen csak elvileg létezik. A szavakat begyakorolhatjuk, ezt teszik a színészek. A hiteles átélés teszi őket mesterré. Csakhogy az emberek nem színészek, az életet nem lehet forgatókönyv szerűen élni, és érzelmeinket nem lehet letagadni. A tartós érzelmek rátelepszenekek magatartásunkra.

A legfontosabb nyom

A hazugság legbiztosabb nyoma: az érzelmek keltette változások feltárása. Sok ember hazudik a koráról, barátairól, sikereiről, hogy jobbnak, szebbnek mutassa magát. Ez a nagyozolás, a megnagyobbított énkép kategóriája. Ennek nincs tétje. Maximum bosszankodásra ad okot, kárt nem okoznak, önmagukat szépítik. Ezeket a mindennapi hazugságokat elhallgatjuk, nem reagálunk rá. Minden ember hajlamos rá, sőt kötelessége időnként nagyobbnak látszani. Ha mindenki ezt játssza, nem lehet kimaradni belőle. Aki ezt teszi, el is hisz. A tudatosan, valamiért, valakiért, vagy valami ellen hazudó, tudatában van tettének, és ez néhány nagyon jól felismerhető érzelmet kelt benne.

A félelem természetes érzés hazugság közben, mert összefügg azzal, hogy lebukás esetén tettünknek kellemetlen következményei is lehetnek. Vannak könnyű, és nehéz hazugságok. Amikor az emberek felvállalják, pontosan tudják mit nyerhetnek, és ezért mit kockáztatnak. Minél összetettebb a dolog, annál inkább. A hazugságnak tétje van. Siker és lebukás esetén is. Tudjuk, mire vállalkozunk. Ez természetes módon generálja a félelmet. Ennek van egy előnye, mert az emberek jobban figyelnek mondanivalójukra. A gyakorlott hazudozó profi ebben. Az alacsony hazugságpotenciállal rendelkezőket egész életükben elkíséri a lebukástól való félelem, és ezért nem tudnak ok nélkül jelentős megértést mutatni embertársaik hülyeségei miatt. Nem mondják azt hangosan, hogy „Fönök! Cso-dálatos vagy” helyette inkább ingatják a fejüket és nem szölnak semmit. Az igazmondás igénye a hazugság felvállalásának esélyével beépül személyiségünkbe.

Ha tudjuk valakiről, hogy hajlamos a valóság elferdítésére, kételkedni fogunk benne. Az emberek inkább elhiszik, hogy a fenn levők, a magas presztízsűek igazat mondanak. A vezetői munkában nagy szükség van olyan képességre, amely az igazság, a féligazság, a csúsztatás, és hazugság skálán történő lavírozást jelenti. Van, aki bevallja, hogy hazudott éjjel nappal. Más azt mondja, hogy sohasem. Egyik sem igaz. A harmadik azt mondja, hogy amit mondott „elszólás” volt. A hazugság mindig kapcsolatban van az elérhető haszonnal. Nem tennénk, ha nem így lenne. Ahogy nő az érdekeltség és a nyereség, úgy nő a az esély a hazugságra. Sokak számára úgy is felmerül a kérdés, hogy mivel nyerjek? Munkával, vagy hazugsággal? Ha az utóbbit választják, a félelem állandó kísérője lesz magatartásuknak.

Bűntudatot hazugság közben és utána érzünk. Ez meghatározza hazugsághoz fűződő viszonyunkat. A bűntudat jól felismerhető, és kiegészíti a félelem érzését. De ne higgyük, hogy állandó kísérője az életünknek. Ha úgy gondoljuk, hogy belekényszerítettek minket a hazugságba, akkor azt jogosnak véljük, és önvédelemként értékeljük. De hazudhatunk a család, a munkahelyi kollektíva, a barátok érdekében is, amiért dicséretet is kaphatunk. A bűntudat szoros kapcsolatban van az okozott kárral. Ez arra kényszeríti az embereket, hogy bevallják bűneiket, különösen, ha utólag szembesülnek tettük súlyával. A bűntudattal nehéz együtt élni. Amikor az ember a hazugság mellett dönt, nem gondolja, hogy ez erős belső feszültséggel jár. Hazugságokkal sok embert magunk mellé állíthatunk, másokkal szembe kerülhetünk, és egymással össze is ugraszthatunk, a folyamatokat kedvünk szerint szabályozhatjuk, mindezeknek lesznek nyertesei, és vesztesei. Kicsiny erkölcsi érzékkel rendelkező embereknek is lesz lelkiismeretfurdalása, ami bűntudatot okoz. A bűntudat szoros kapcsolatban van a szégyenérzettel. De míg a bűntudat belülről hat, addig szégyenérzetünk mások előtt. Minél nagyobb a szégyenérzetünk, annál inkább igyekszünk titkolni hazugságainkat. Bármit is teszünk, a legnagyobb feladat a megszégyenülés, és a szégyenérzet elkerülése.

A hazugság öröme épp olyan természetes, mint a félelem a lebukástól, vagy bűntudat a lebukás miatt. A hazugság lehet kihívás is, és ha sikeres, épp úgy elégedettek lehetünk vele, mint más teljesítményünkkel. Erkölcsi alapállásunk megjelenik bűntudatunkban, a hazugság öröme pedig a teljesítményünkben. Tegyük hozzá, hogy az idő nem csak jó tanítómester, de kiváló szemfödél is. Egy idő múltán már csak a teljesítményre emlékezünk, és a hozadékra leszünk büszkék. Az érzelmek következetesen jelzik a bennünk zajló változásokat. Ezek reflexiók a gondolkodási folyamat pillanatnyi állapotáról.

A mikroexpressziók valamennyi alapérmünköt kifejezhetik. Spontán, szabályozatlan módon zajló igaz reakciók, azonnali érzelmi válaszok a külső stimulusokra.

- A megszakított érzelem egy alapérzelem töredéke, amely eljutott a tudatosulás szintjére. Azt az illető észrevette magán, és valamilyen okból nem akarja mutatni. Ezzel egy hazugságot rejt.

- Az érzelmi jele a legkönnyebben mozdítható izmokon fognak megjelenni, és nincs kísérő érzelmi jel.
- A hamis érzelmek specifikusak, és szándékosan állítják elő az érintettek, hogy ezekkel megtévesszék a másik felet. Ugyanakkor mindegyiknél előfordulhatnak torzulások, mert vannak arcizmaink, melyeket akaratlagosan nehezen, vagy nem tudunk mozgatni. Ezek „elindításához” szükség lenne az átélt, igaz érzelemre.

Az észlelhető hiányok:

- Mosoly esetén hiányzik a szem sarkában lévő izom mozgása.
- Félelem és szomorúság esetén hiányos a homlok ráncolás
- Negatív érzelmekhez nem kapcsolódik az izzadás, a légzési ütem változása.
- Lelkesedés esetén nincsenek a helyükön az illusztrációk.
- Bármilyen érzelem esetén aszimetriák jelennek meg az arcon.

Hazugságnymok a beszédben

A hazugság nyomai szinte azonnal megjelennek, ha az illető kilép mindennapos szerepeiből. Kieshet a betanult, begyakorolt mondanivalójából, rögtönözni fog, ha váratlanul hazudnia kell. Aki szeretne tisztán, tisztábban látni, a hazugság felfedéséhez, leleplezéséhez, annak tudnia kell, hogy a kapcsolódó érzelmek hogy jelennek meg a beszédben, az arcon, a testen, hogy lépnek kölcsönhatásba más érzelmekkel, milyen jelei vannak a nonverbális és a metakommunikáció rendszerében. Nem a források hiánya, hanem nagy száma, és variációs gazdagsága okoz gondot. A hazugságjelek felismeréséhez hozzájárul a másik fél ismerete, a személyiség lenyomata, a meta-reprezentáció, emlékeink arról, hogy az illető hasonló szituációban hogy viselkedett.

A magatartásbeli eltérésnek okai vannak, és ez hazugságforrás is lehet. A hazugságok tettenérésének egyik legfontosabb nyoma a beszéd. Aki hazudik, ezt pontosan tudja. Minden más jel letagadható, kimagyarázható, akár azt is lehet állítani, hogy rosszul látjuk, rosszindulatúak vagyunk. A kimondott szavaknak súlya van, rögzíthető, leírható, memorizálható, tanúi vannak. Léteznek figyelemre méltó elemei. Közéjük tartoznak: a felhasznált szavak, kifejezések, a szünetek, a hangsúlyok, a hangszín változása, a hangerő, az egyéb hangok, mint torokköszörülés, nyelvbötlés. Ezek hazugságnymok is lehetnek.

Aki hazudik, az szinte minden figyelmét a beszédre, a fogalmazásra fordítja, mert tudja, hogy számon kérhetik rajta, és közben memorizálnia is kell, hogy mit mondott, mert be kell, hogy építse az emlékezetébe a későbbi felhasználás lehetősége miatt. Szükségszerűen megnő a szünetek hossza, lassul a beszéd ritmusa. Aki hazudik az hallja is, és korigálja, szabályozza mondanivalóját, és ha lehet, a stílusát is. Aki hazudik, az nem képes önmagát nyújtani, titkait fedi, és a másik félnek szeretne megfelelni.

A beszéd begyakorolható. Hozzá lehet rendelni a gesztusokat, az arc rezdüléseit, megjeleníthetők emblémák, és hangsúlyokkal terelhetjük a hallgatók figyelmét. Minél inkább rögtönözünk – mert el kell térnünk a korábban elképzelt forgatókönyvtől –, annál inkább nő a lehetősége, hogy előjönnek azok a jelek,

melyeket rejtteni szeretnénk. Minél inkább uralni szeretnénk a szituációt, annál inkább előfordul a nyelvbotlás. Az elszólás ékes jele annak, hogy valaki jó szándékkal megítélve „pontatlan”. Kritikusabban nézve csúsztat, vagy reálsan értékelve mellébeszél (hazudik).

A beszélő szándékainak az elnyomása (mármint hogy rejtene kell valamit, vagy félrevezetni valakit) kötelező feltétele a nyelvbotlásnak. Egy ilyen botlás a hazugban megnöveli a lebukástól történő félelem szintjét, amely viszont újabb hazugságnymot eredményezhet. De ne feledjük! Azért mert valaki folyamatosan beszél, még nem biztos, hogy igazat mond. A gyors és magas érzelmi átéléssel kifejtett mondanivaló is kibocsát hazugságnymokat. Az indulatos beszéd és az érzelmek miatt romlik a tartalmi kontroll, és ez idő alatt több nyelvbotlás, elszólás következhet be. A rövid idő alatt felszakadó információ tömegben nem csak kicsúsznak, hanem folyamatosan követhetik egymást a hazugságjelek.

Az embereknek „füle van” a hangmagasság, a hangszín, a beszéd ritmusának változásaira. Ennek alapja egy ősi ösztönre épülő megérezés, amely egykor az önvédelmet szolgálta. Ez az észlelés elsősorban az érzelmek változásaira hangozódik rá. A vokális jelek közül a szünet a legfontosabb hazugságdetektor. A hezitálás, a mondanivaló „keresése” a pontosítások, a félbeharpott szavak, közben a torok köszörülés, az erős szuszogás izgalmi állapotot jelez, amely kapcsolatban van a félelemmel. Ez azt jelenti, hogy vagy nem sikerült a hazugságot a kívánt, az előre programozott sávban tartani, vagy váratlanul merült fel a hazugság szüksége. Rögtönözni kell, és ennek kigondolása időigényes. Legalább is az előző beszédritmushoz képest. Ha nem sikerül kimásznia a maga ásta gödörből, megszegyenülhet. Harag esetén felgyorsul a beszéd, és a félelem, a szomorúság lassító módon hat. A hangmagasság emelkedése ugyanakkor nem automatikusan hazugság jel. Ez a félelem, a harag és az izgalom jele. A kommunikáció folyamatában visszajelzési funkciója is van.

Ezek után joggal kérdezhetjük: hogy derülhet ki az igazság? Ezt egy jó ritmusú és tartalmú kérdezőtechnikával meg lehet tudni. A kérdés úgy merült fel, hogy miért nem készültek fel hallgatóim a vizsgára? Van, aki bevallja, mert úgy gondolja, hogy az a helyes. Mások két utat választanak. Bonyolult kibúvókat keresnek, indirekt válaszokat adnak. Mások igyekeznek elvinni a témát más irányba, hogy kikerüljék a választ. A direkt rákérdezésre nehezen reagálnak. A beszéd hazugság jelei között megtalálható:

- A beszéd- és fogalmazási hibák sokszor visszavezethetők belső gondolkodási, probléma-megoldási folyamatokra. Ennek egyik megjelenési formája a nyelvbotlás. Nagyon gyakori a nyelvtani egyeztetés hiánya, az egyes és többes szám keverése. Feltűnő lehet a harmadik személy használatában az Én, és Mi keverése. Erős negatív érzések és gátlások is beszédhibához vezethetnek. A negatív érzelmek gátolják a gondolkodást, és rontja a beszédkésztséget.
- A nyelvbotlás elszólásokra is visszavezethető. A kontrollált beszédben oda nem illő kifejezések, szavak tűnnek elő. Előfordul, hogy az illető észreveszi, és elharapja végét. Töredékszóvá változik. Minél gyorsabb, és érzelmileg telítettebb a beszéd, annál valószínűbb az előfordulása.

- A hirtelen feltörő, kirobbanó panasz, düh esetén az illető ritkán válogatja meg a szavait, és a mélyről felfakadó érzéseknek, indulatoknak meglepő okai lehetnek. Ezek sokszor gátlás, visszafogottság nélkül fogalmazódnak meg, nem egyszer megdöbbenve a hallgatókat.
- A hadarás belső izgalmi állapotot mutat. Sok, nagyon sok mondanivalónk van, és szeretnénk elmondani mindent. Aggódunk, hogy nem hallgatnak meg, ezért felgyorsul a beszédünk.
- A beszéd közben kialakuló hosszabb szünetek azt jelzik, hogy az illető nem készült fel a hazugságra, és keresi, válogatja szavait. A szünetek hossza, és gyakorisága probléma belső nagyságára utal.
- A hangmagasság emelkedése negatív érzelmre, haragra utal, de az aggodalom a félelem másokra kivetített állapota is így jelenik meg.
- A hangmagasság csökkenésének a háttérben szintén negatív érzelem áll. Ez lehet szomorúság, lemondás, visszafogottság.
- A hangosabbá váló, és gyorsuló beszéd a fokozódó izgalom jele. Sok dolog miatt kerülhetünk izgalmi állapotba. Leginkább a harag, vagy félelem tesz minket gyorsuló, és hangosabb kommunikációs partnerré.
- A lassuló, lágyabb hangvételű puhább beszéd unalomra, enerváltságra utal. A háttérben lehet keresni a visszafogottság, a kezdeményezésről történő lemondás okait.
- Az illusztrációk csökkenés együtt járhat a nyelvbottlással, a szünetekkel és a felkészületlenséggel. Nincs mit illusztrálni, hangsúlyozni. A hazugság esetén fokozódó kontroll visszaesést jelent a gesztusokban is.
- Az illusztrációk növekedése izgalmi állapotot jelez.
- A romló időzítés, a szinkron hiány a beszéd, és az illusztrációk között belső zavart mutat. Ez egy tipikus hazugságnym.

Hazugságnymok és testbeszéd

Az elmúlt évek kutatásai nyomán áttérés következett be a testbeszéd értelmezésében. A folyamatról G. Beattie, *A látható gondolat* című művében számol be. A testbeszéd általános jelei az emblémák, olyan metakommunikációs jelek, melyeket adott kultúrán belül mindenki egyformán megért (1. táblázat). Kis csúsztatással akár azt is mondhatjuk, hogy egy alacsony szókincsű jelbeszéd. Hogy mi, magyarok hányat használunk, azt senki sem tudja, mert ilyen kutatások nem voltak. A magam örömeire jelentős gyűjteményt sikerült összeállítanom, amit a gondolatolvasásban jól lehet hasznosítani. Hazugságnymként úgy jelennek meg, hogy egyrészt mást mutatnak, mint amiről a beszélő beszél, másrészt töredékek jelennek meg, ami azt jelzi, hogy igyekeztek kontroll alá vonni, mert nem akarják, hogy láthatóvá váljon. Nem tart szinkron a beszéddel, ami belső bizonytalanságot jelez.

A testbeszéd fontos összetevője az a mozdulatsor, amit illusztrációként, mondanivalónk hangsúlyozására használunk. A kéz demonstrátori használata a legáltalánosabb, ez kapcsolatban van az intelligenciával is. Két csatornán keresztül ugyanis könnyebb a megértetés. A illusztrálás gazdag lehet, és rész vesz ben-

ne az egész felsőtest, a karok, kezek, a fej, az arc. Hogy mivel mit hangsúlyozunk, az áthidalandó távolságtól is függ. Teljesen más gesztuscsoportokat használnak pl. a mozi-, és mást a színházi színészek. Ennek megítéléséhez a meta-reprezentáció adhat segítséget. Hazugság nyomra utal:

- ha valaki a szokásostól eltérően túl sokat, vagy túl keveset gesztikulál. De az is előfordul, hogy akaratlanul mást mutat, mint amiről beszél. A kar, és kéz mozgása merev, szögletes lesz, és kevésbé teret fog át. Eltűnik a nagy ívű gesztikuláció.
- A kezek gyakrabban érnek az archoz, a torokhoz, és simogatják a fülcimpákat. Szinte biztos, hogy nem érinti meg spontán a mellkasát, és nem csinál akaratlanul nyitott tenyér gesztust. (Ehhez nézzük a „szóvivőket” a tv-ben.)

Hazugságnomok az idegrendszerből

Az idegrendszerben lezajló változások egy része szabad szemmel is látható. Az érzelmek változást idéznek elő a légzés ritmusában, mélységében, a bőr színváltozásában, a szem mozgásában, pupilláink tágulásában, szűkülésében. Ezek nem rejthetők, és nem is manipulálhatók. Ha a hazug fél, izgul, szorong, büntudata van, az fokozza vérkeringést, az izomműködést, izzadást idéz elő, és a torokban „gombócot” képez. A vegetatív jelek egy része érzelemspecifikus. Harag és félelem esetén – mert támadáshoz, vagy meneküléshez több oxigénre van szükségünk – felgyorsul a szívverés, és változik a bőr színe. Leggyakrabban a fejbe tolul a vér. Nagyon jól látható a vörösödő fejen, ha valakit elönt a „pulykaméreg”. Vannak akik könnyen zavarba jönnek, és ezért pirulnak el. A kettő között a szituációs tényezők segítségével tehetünk különbséget.

Aki hazudik, kísérletet tehet arra, hogy hamis érzelmeket mutasson. Az idegrendszert nem lehet könnyen becsapni, és a valóságos érzelmek könnyen feltárhatóvá válik. A hangszín a testbeszéd, az arckifejezések lehetőséget adnak az érzelmi csalásra, legalább is „előadására”. Tudjuk az is, hogy a megjátszott érzelmek hosszabb ideig tart, mint a valóságos, így könnyen leleplezhető. De feltűnő a mélyebb levegővétel, a légzésütem gyorsulása, a torok reszelése, és az izzadás. Viszonylag könnyen felismerhető jelek:

- A gyorsuló, mélyülő lélegzet valamilyen érzelmet jelez, amelynek számtalan oka lehet. Az örömtől kezdve, a félelmen keresztül a haragig.
- A gyakori mély légzés az érzelmek születést jelezi, amelynek lenyeléséhez, titkolásához egyre több oxigénre van szükségünk.
- Az izzadás több érzelm kísérő jele. Vannak emberek, akik minden izgalmi helyzetben fokozottan hajlamosak az izzadásra. Ez alkati kérdés is, mert ezt a testméretek is befolyásolják.

Hazugságnomok az arcon

Az arc a hazugságnomok értékes forrása. Az arc nagyon rövid idő alatt képes egy időben, vagy nagyon kis eltéréssel igaz és hamis információkat küldeni, melyek felfedhetnek rejtett, vagy kimondott valótlanosságokat. Az 1970-es években Ekman kidolgozta ki a kutatásaira alapozó FACS-t (Facial Action Coding

System), az arc izmainak mozgását kódoló rendszert. A rendszer alapja az a bizonyos egyetemesség, ami a mimikában megmutatkozik. Az emberi arcot feltérképezték, és 23 pár izomra osztották. A rendszer ezek apró mozgásait elemzi, és így állapítja meg a mondottak valószínűsíthető igazságtartalmát. Ha a hazugságnomok ebben a többes rendszerben összezsengve jelennek meg, és a meta-reprezentáció is ezt sugallja, akkor szinte biztos, hogy van mire figyelnünk.

Az emberek túlnyomó többsége megbukik az arcról történő olvasás vizsgálatán, ugyanis a leghalványabb fogalmuk sincs arról, hogy milyen jeleket kell, vagy kellene észlelniük. Szinte automatikusan fogadják el a verbális „igazságot” és nem foglalkoznak ennek arclenyomatával. Az ember arckifejezését egyrészt szándékosan jeleníti meg, másrészt vannak rajta automatizmusok is, melyeket az emberek, ha észreveszik magukon, igyekeznek „letörölni”. Megjelennek mikroexpressziók is. Ha a kommunikáció kibernetikai modelljét rávetítjük ezekre és a beszédre, akkor az igen-nem jelek mentén észlehető az elfogadás, vagy az elutasítás.

Az egyes kultúrák eltérő módon viszonyulnak az érzelmek megjelenítéséhez. Sok helyen korlátozzák, és az önuralmat preferálják. Ám a mikroexpressziók náluk is megjelennek, csak nehezebb az észlelésük. Az emberek korán megtanulják arckifejezésüket kontrollálni. De nyilvánvaló jelei vannak annak, ha valaki fuldoklik a haragtól, a visszafojtott röhögéstől, és mégis megpróbál nyugodt maradni, mert a szituáció nem engedi, hogy kimutassa valóságos érzéseit. Az érzelmek visszafogásának, vagy megjelenítésének ugyanakkor korlátai vannak. Van néhány arcizom, amely akaratlagosan nem szabályozható. Ezek az „igazságizmok”. Az emberek csak néhány százaléka képes arra, hogy ezeket akaratlagosan mozgassa. Mivel minden érzelmenek legalább 3-6 jellemző megjelenítője van, ha ezek közül valamelyik hiányzik, az szembetűnő lehet. Kivétel csupán az öröm, amely kétdimenziós. Szánkat bármikor mosolyra tudjuk húzni, ám a mosoly akkor lesz meggyőző, ha szemük is nevet, amit viszont nem tudjunk akaratlagosan mozgatni.

Az arcon az érzelmek mellett olyan jelek is megjelennek, melyek a mondanivalónkat illusztrálják. Ebben aktív szerepet tölt be szem. Léteznek arc-emblémák is, mint a kacsintás, a szemöldök felvonása. Arcizmaink több ezer különböző variációban képesek megjeleníteni dolgokat. Ezekre nincs megfelelő szótárunk sem, mert soha sem merült fel az elkészítés igénye. Legfeljebb skálázni tudjuk bizonyos érzelmek jelenlétét, vagy jelzős szerkezetekbe foglaljuk minőségét. A mosoly lehet „alig észrevehető”, de lehet „fülközépig érő” is. Bizonyos expressziók csak féloldalasan jelennek meg. Egykor úgy tartották, hogy ezek hazugságjelek. A népi bölcsességek között emlegették is hogy „nagyon félreáll a szája.” Ma már tudjuk, hogy ez csak félig igaz.

Lesznek érzelmek, melyek eljutnak a tudatosulás szintjére. Előfordul, hogy ez nem kívánatos a hazug számára, ezért igyekszik félbeszakítani, vagy lefedni valamivel. Ez a „félbevágás” hasznos hazugságnom. Mindez a mikroexpressziók sebességével zajlik. A hazugságnomok közül talán a szem változásait ítéljük meg legkönnyebben.

A gyakori pislogás több érzelem jele lehet. Pislogunk zavarunkban azért, hogy a „párától” elhomályosodó szemünket kitisztítsuk. Végső esetben ezt teszszük a kezünkkel is, de az feltűnő lehet. Ez eldöntheti azt is, hogy vállaljuk-e, vagy nem az adott érzést. Ha elfordulunk, és erősebben összeszorítjuk a szemünket, akkor titkolni szeretnénk.

- A pupilla tágulása leginkább meglepetés esetén fordul elő. Férfiak esetében többnyire az erotikus töltetű látnivaló okoz látható elváltozást.
- A könny többnyire fájdalom, bánat, szomorúság kísérő jelensége. De könnyezhetünk örömeinkben is.
- Elfehérédni akkor szoktunk, ha ijedtünkben, haragunkban „kimegy” belőlünk a vér.
- Elpirulunk zavarunkban, szégyenünkben, és ha dühbe jövünk.
- Aki hazudik, többnyire kerüli a szemkontaktust. Valahol mélyen bennünk él az a tudat, hogy a szem a lélek tükre. A hazug fél, hogy a szemén keresztül lelepleződik.
- Hazugság esetén több dologra kell figyelni, ezért a fej mozgatására már lehet, hogy nem jut elegendő. A fej mozgása mechanikussá, lélektelenné válik, és nem tölti be demonstráló, hangsúlyt adó, figyelmet terelő funkcióját.

Változások a kommunikáció stílusában

Hazugság-szituációkban változik a kommunikáció dinamikája. A hazugság bonnyolításához, végiggondolásához időre van szükség. Ezt kiválóan támogatja például a partner szavainak az ismétlése. „Szóval azt mondd, hogy:...” Közben igyekszik nagyon érdeklődőnek aktívnak meggyőzőnek látszani, hogy elhitesse állhatatosságát, és becsületességét. A mellébeszélés lehetséges módszere a személység alóli kibúvás. A csúsztatás akkor kezdődik, amikor személytelenné válik egy állítás, és partnerünk átvált egyes szám harmadik személyre.

- Bármikor felmerülhet az erkölcsi hitelesség kérdése: hazudtam én neked valamikor is? – Látod a múltkor is nekem volt igazam! Ez a fajta hivatkozás a hazudozó presztízst hitelességét szolgálja. De ezt szolgálják az olyan közbevetések is, mint: elmondom az igazságot, – miért hazudnék neked –, úgy mondom, ahogy hallottam.
- Direkt kérdés esetén szeretne kibújni a válasz alól, ezért visszakérdez: – hogy gondolod, – mi a problémád, – nem értem a kérdést, – ezt hol hallottad, ki mondta?
- Bevezetőt ajánl a mondanivalójához. „Nem akarom, hogy azt gondold...” (pedig azt akarja) Nem akarlak megsérteni, de azt hallottam, hogy...” (büntetlenül megsérte)
- Két dolgot összekapcsol. „Úgy hallottam, hogy emelték X fizetését. De nem azért, mert a főnök szeretője.”
- Ez nagyon hasonlít ahhoz, amikor valaki már előre készül valamire. „Holnap túlóráznom kell! Holnapután a feleség nem fogja megkérdezni, hogy miért jött késve haza! Még sajnálni is fogja, mert mindent megtesz a családjáért!”

Változások a személyközi interakciókban

A hazugság felfedése, netán leleplezése esetén változás következik be az a személyközi egymásra hatásban. Aki lelepleződik, megnöveli a személyközi távolságot, de a leleplező is hasonlóan viselkedik. Az egyiknél az undor, a másikonál a félelem lesz a jellemző. A lebukott személy elfordítja a fejét, kelletlenül néz „vádlopjára” elfordítja a fejét, és testével is kifordul a beszélgetés síkjából. A visszavonulás, a távozás mozdulatait készíti elő. Kényelmetlen dolog a leleplezés akkor is, ha az nem lesz ráolvasva a másokra. A ki nem mondott vád pontosan olyan hatású lehet, mintha azt csendesesen elmondták volna. Durvább variáció, ha erről a tényről akkor, ott, mások is tudomást szereznek. Megjelenik a szégyenérzet és elkezdődik a passzív védekezés. Vagy a viszontvádaskodás, amikor a leleplezett személy inkább felháborodásának ad hangot. Biztos, hogy ilyenkor nem lesz testi érintés, sőt maga és partnere közé fizikai korlátot állít. Ez lehet egy pohár, egy jegyzetlap, vagy bármi más, ami látható. Ez a kommunikáció megszakítás jele. A dohányosoknak ilyenkor például „sürgősen” rá kell gyújtaniuk. Más lesz a helyzet, ha elmarad a nyilvános leleplezés, és megváltozik a társalgás témája. Ez megnyugtató a hazudozót. Joggal érezheti, hogy csökkent a leleplezés esélye, és nem lesz következménye a hazugságának. Sikeresen megoldotta a feladatot, és „jöhet” a hazugság öröme!

Ma szervezeten is programok folynak az üzleti és más hazugságok kiszűrésére, melyen interaktív prezentációk, hanganyagok és videók elemzésével, valamint szimulációs feladatokkal fejlesztik a résztvevők hazugság-felismerő képességét.² A HR-ben foglalkoztatottaknak azonban elemi szüksége a hazugság felismerése a szervezet és az egyén érdekében egyaránt.

1. táblázat: *Gesztus-szótár*

Fej	Szaj
Bólintás: egyetértés, bátorítás.	Nyitott szaj: meglepetés, sokk.
Fejrázás: ellenérzés, nemtetszés.	Kéz a szaj előtt: hazugság.
Fej félredöntése: érdeklődés.	Ujjak a szajban: bizonytalanság, idegesség.
Fej leeresztése: depresszió, behódolás, elmékedés.	Szajnedvesítés: szexuális érdeklődés, bujaság.
Fejrángatás: hiúság, szexuális felhívás.	Áll
Fejtámasztás: fáradtság, unalom.	Áll simogatása: mély gondolkodás, csodálat.
Haj	Áll dörzsölgetése: kétségek.
	Álltámasztás: mély gondolkodás.

² Tréninget dolgoztak ki az üzleti hazugságok kiszűrésére, a kétnapos képzés során interaktív prezentációkkal, hanganyagok és videók elemzésével, valamint üzleti szimulációs feladatokkal fejlesztik a résztvevők hazugság-felismerő képességét – mondta Kardos Marcell a tréning egyik ötletgazdája kedden Budapesten sajtóbeszélgetésen. http://www.privatbankar.hu/cikk/karrier_menedzsment/mirol_lehet_felismerni_a_hazug_embert_39193?kommentar=39193&tol=1

Haj hátravetése vagy érintése: hiúság, tollászkodás, szexuális felhívás.	Állkapocs előreállása: agresszió, védekezés.
Homlokba hulló haj hátrasöprése: szexuális felhívás vagy idegesség.	Állkapocs nyakba húzása: szükszavúság, önbizalomhiány.
Hajcsavargatás: idegesség.	Karok és kezek
Haj rágcválása: idegesség vagy koncentráció.	Karba tett kezek: védekezés, bizonytalanság.
Szemek	Összeszorított ököl: ellenségeskedés, agresszió.
Szem meresztése: meglepetés vagy sokk.	Hátratett kezek: lazaság, magabiztosság, hatalom.
Minimális szemkontaktus: becstelenség vagy félénkség.	Kezek a fej mögött: magabiztosság, arrogancia.
Tekintet elfordítása: unalom, hazugság.	Összekulcsolt kezek: idegesség, bizonytalanság.
Pislogás: idegesség.	Csípőre tett kezek: düh, hiúság, szexuális kihívás
Szem megérintése: kétségek, bizonytalanság, hazugság.	Nyitott tenyerek: nyitottság, őszinteség.
Bámulás: dominancia, álmodozás.	Lábak
Szempillák alóli leskelődés: szerénység, félénkség, flörtölés.	Lábak keresztvezése a térdnél: védekezés, negatív gondolatok.
	lábak keresztvezése álló helyzetben: védekezés, negatív gondolatok.
	Lábdörzsölgetés: idegesség, kényelmetlenség.
	Vigyázállás: alárendeltség, nagyfokú tisztelet.
	Lábfejek valakire mutatnak: érdeklődés a személy iránt

Forrás: http://www.lelkititkaink.hu/gesztus_szotar.html

Irodalom

- BEATTIE, GOEFGREY (2003) *Visible thought*. Routledge.
- EKMAN, PAUL (1992) *Telling Lies*. WW – Norton NewYork.
- EKMAN, PAUL (2003) *Emotions Revealed*. Times books.
- EKMAN, PAUL (2003) *Unmasking the face*. Malor books. Cambridge.
- EKMAN, PAUL (2010) *Beszédes hazugságok, Dávid Andersen (ford.), Kelly Kft. Budapest.*
- FODOR, GÖNDÖR, VÖRÖSNÉ, NEMÉNY (2003) *A kommunikáció alapjai – Szemelvénygyűjtemény. Perfekt. Budapest.*
- GLADWELL, MALCOLM (2002) *The Naked Face*. The New Yorker.
- KLEIN BALÁZS-KLEIN SÁNDOR (2006) *A szervezet lelke*. EDGE. Budapest.
- MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS (2004) *Hazugságtipológiák*. Holmi 2004/4, <http://www.c3.hu/scripta/holmi/00/04/11magyar.htm>
- MURPHY, PAUL ANNIE (2009) *Mind reading*. Psychology Today Magazin 2009 szept./okt.
- LIEBERMAN, DAVID J. (1988) *How To Get The Truth Out of Anyone* St. Martin's Press, New York.
- PEASE, ALLEN (1989) *Testbeszéd*. Gondolatolvasás gesztusokból. Park Budapest.
- PEASE, BARBARA és ALLEN (2004) *A testbeszéd enciklopédiája*. Park Budapest.
- PINTÉR ISTVÁN (2010) *Az emberi gondolat nyomában*. Humánpolitikai Szemle. 2010.6. 45-51.

K. FARKAS CLAUDIA

Iskola a két háború közötti Olaszországban

Olaszországban a faszizmus időszakában a „totális iskola” létrehozása „lét és nemlét” kategorikus imperatívuszát jelentette. A nevelés a fasiszta propaganda eszközüvé vált, az iskola pedig a „fasiszta ember” megteremtésének letéteményesévé. Az iskola legfontosabb feladata ebben a politikai szituációban az volt, hogy az új generációkat felkészítse a rezsim elfogadására és támogatására. A propaganda elsősorban a fiatalokat célozta meg, mint a rendszer jövőendő támogatóit és fenntartóit. A tankönyvek szüntelenül dicsőítették a megszállott Ducét, valóságos apafiguraként mutatták be, de tetszelgett a Védő és Megmentő szerepében is. A katonai rend és fegyelem bevezetése az iskolák mindennapjaiba, és a fiatalokat tömörítő fasiszta egyesületek létrehozása is mind egy irányba mutattak: a rendszer biztosítását szolgálták¹. Az iskola fasizálásához hosszú út vezetett.

Mussolini opportunizmusának gyümölcse volt Giovanni Gentile² kinevezése a Közoktatásügyi Minisztérium élére 1922-ben. Gentilét kitűnő filozófusnak tartották, az olasz egyetemek egyik kiválóságának, akit mélyen foglalkoztattak a nevelés és az oktatás kérdései. Az „olasz nép nevelőjeként”, „egy új korszak prófétájaként”, a „Harmadik Olaszország vízionáriusaként” jellemzett Gentile 1923-ban Olaszországban iskolai reformot hajtott végre, rekordidő alatt, rekord mélységűt³. A reformtevékenység alapját törvényerejű rendeletek alkották. A legfontosabbak: 1923. július 16. (iskolai adminisztráció reformja), 1923. május 6. (középiszkolai reform), 1923. szeptember 30. (egyetemi reform), 1923. október 1. (általános iskolai reform). Mindezt további rendeletek, előírások és kiegészítő szabályok követték.

A Duce a tőle megszokott túlzással a „legfasisztább reformnak” nevezte a Gentile-reformot. Amikor azonban Gentile elhagyta „Minerva szentélyét” – amint Olaszországban a Közoktatásügyi Minisztériumot nevezték – az iskola fasizálása hirtelen elsőszámú aggodalmává vált. A kész munka nem tudott alapjává válni az olaszok oktatásának. Túl sok vitatott pontja volt.⁴

¹ Tognarini, Ivano: *Il vecchio libro. La scuola del ventennio fascista: Balilla e Piccole Italiane, soldati e massaie*. Edizione Polistampa, Firenze, 2002. 53-57.o. és 62.o.; Messina, Amadeo (a cura di): *Le letterine dei Balilla*. Colonnese Editore, Napoli, 1993. 55.o.

² Turi, Gabriele: *Giovanni Gentile: una biografia*. Giunti Editore, Firenze, 1995.

³ Di Riella Galati, Amadeo: *Alcuni uomini politici del mio tempo*. BiblioBazaar, LLC, 2009.

⁴ Mazzatosta, Teresa Maria: *Il regime fascista tra educazione e propaganda 1935-1943*. Nuova Universale Capelli Editore, Bologna, 1978.

A reform pedagógiai és adminisztratív aspektusból szemlélve összetett és ellentmondásos volt. Tagadhatatlanul fellelhető benne a liberális szellem nyoma, ám maga a struktúra tekintélyelvű volt, érvénytelenítve, kioltva az előbbi jelleget.

A miniszter ellentmondást nem tűrő stílusa, tekintélyelvűsége hamar kitűnt. Úgy vélte, hogy sok állampolgár tudatában a rend, az állam és annak törvényes szervei iránti engedelmesség nem tisztázott, nincs a helyén. Úgy vélte, hogy az iskolában kell belenevelni az emberekbe a törvénytiszteletet, a rendet, a fegyelmet, az eszes engedelmességet és szeretetet az állam iránt.

A „Filozófus” elengedhetetlennek tartotta az erkölcs helyreállítását, az iskolának, a családnak a visszahelyezését az őket megillető helyre. Új szerepet álmódott az államnak, az iskolának, a családnak. A „helyreállítást” az egyénnél akarta kezdeni, aki istenfélő, önfeláldozó, elsősorban olyan „felsőbbrendű törvények” elismerője, mint amilyen Gentile szerint maga a fasizmus is.

Gentilének feltett szándéka volt, hogy az olasz iskolát kihozza válságából⁵. Szerinte az iskolára misszió hárul, ennek lényege abban áll, hogy „új embert” teremtsen, akit újfajta kapcsolat fűz az államhoz és a tekintélyhez. Állami mindenhatóság, az egyén tökéletes alávetettsége, rend, fegyelem, törvény- és tekintélytisztelet alapfogalmak Gentilénél. Érdekes, hogy meglehetősen sokat használja a „szabadság” fogalmát is az iskolával kapcsolatban. Szabadságértelmezése azonban sajátos és ellentmondásokat rejtő. Gentile szerint az iskolának alapvetően szabadnak kell lennie, hiszen „a szabadság a szellem lényege”, és egy neki tulajdonított, gyakran idézett mondat szerint „az iskola szabad, annak kell lennie és egyszerűen nem tud más lenni, mint szabad.” Gentile értelmezésében a szabadság azt jelenti, hogy az egyén mindenben aláveti magát a közösség, az állam, a nemzet akaratának, sőt, az individuum csakis így találhatja meg létének értelmét. Csak akkor lehet boldog, ha kijelentheti, hogy vágyai egybeesnek az állam érdekeivel.

Akkortájt Olaszországban problémát jelentett, hogy a középiskolák és az egyetemek ontották magukból a „felesleget”, általános megállapítássá vált, hogy „nagy átlagban a fiatalok az iskolában csak a diplomát keresik és nem a kultúrát”. Erre Gentile „gyógyírként” az iskolák „megtisztítását” javasolta.⁶ Arisztokratikus oktatásügyi elképzelés az övé. Szerinte csakis a legjobbaknak van joguk arra, hogy tanuljanak. Úgy vélte, a kevés arra érdemesnek az állam fel kell kínálja modelliskolákat, ha kevés számút is. Több magániskolát tartott volna szükségesnek, takarékosági okokból is. Növelni akarta az oktatók fizetését, hogy elkerülhetővé váljon „a fenyegető női jelenlét” a pályán. Tartott ugyanis attól, hogy az iskolát elhagyják a férfiak, hogy „férfiasabb” és jövedelmezőbb állások után nézzenek.

⁵ Barausse, Alberto: I maestri all'università: la Scuola pedagogica di Roma, 1904-1923. Morlacchi Editore, Perugia, 2004.

⁶ Burza, Viviana: Pedagogia, formazione e scuola. Un rapporto possibile. Armando Editore, Roma, 1999. 25.o.

Gentile szemében a vallás jelentette az intoleranciát, a tudomány tagadását. Az alapfokú oktatás talp- és ékkövét azonban mégis a katolikus vallás tanítása jelentette nála. Csak azok a gyermekek mentesülhettek a vallásoktatás alól, ahol a szülők nyilatkozatot tettek, hogy mindezt személyesen végzik el. A pápára tekintettel is úgy vélte, abszurd helyzetet teremtene, ha az általános iskolákban tisztán laikus nevelésre kerülne sor. A középiskolákban azonban mindezt teljesen természetesnek tartotta. Az általános iskolában ugyanis a vallással vélte megalapozottnak az egyén morális nevelését. Szerinte ahol csak a vallás van, de a filozófia nincs jelen, ott nem teremthető mély erkölcsi meggyőződés sem. A vallás pedig – vélte Gentile – irracionálisával és miszticizmusával az elemi iskolákban az első lépést jelentheti a filozófia felé.

A vallásoktatást laikusokra akarta bízni, amíg nem rendeződik a kapcsolat a Vatikánnal. Meggyőződése volt, hogy Olaszországban csakis a katolicizmus, a minden olasz szemében történelmileg legitimált vallás tudja kitermelni a fogékonyságot az abszolút tekintély elismerésére, a lelkesedést, rajongást egy eszme iránt, mint amilyen a fasizmus is. Fontosnak vélte, hogy a tanulók engedelmességet és fegyelmet tanuljanak, mondván, az ország morális és spirituális megújulásához ezek az erények alapfeltételek.

A Gentile-reform legjelentősebb részeit a középfokú oktatás intézményi átszervezése, az oktatási programok újragondolása, az iskolában a mind szigorúbb szelekciót szolgáló állami vizsgák bevezetése jelentette, továbbá az iskola merev állami kontrollja. Strukturális szempontból centralizált és hierarchikus iskolaszervezetet teremtett, arisztokratikus jellegű iskolát, amelyet kizárólag „a legjobbaknak” gondolt ki és szánt, nem pedig a sokaságnak. A reform egyik leggyakrabban kritizált pontja az volt, hogy Gentile mereven kettéosztotta a középfokú oktatás felsőbb szintjét egy klasszikus-humanisztikus irányba és egy szakmai irányba. Gentile azt vallotta, hogy a kultúra csak kevesek sajátja kell legyen, az iskolának elő kell segítenie a társadalmi szelekciót.

Iskolája szigorú volt és elitista⁷. A hagyományos humán gimnázium régtől meglévő monopóliumát védelmezte, egyedül innét volt lehetséges, hogy valamennyi egyetemi karra bejusson a diák. A humán gimnáziumot Gentile olyan „erődnek” látta, amelynek falain belül a jövő uralkodó réteg megszerzi a tudást, felkészül vezető szerepére az államban és a társadalomban. Mit várt mindentől? Azt, hogy egy ilyen jelleggel megreformált iskolából nem a régi olaszok jönnek ki, a langyos politikai hitűek, hanem a patrióták, a kötelességtudók, az új és jobb Olaszország letéteményesei.

Gentile munkája ellentmondásokkal volt terhes. A korszakban masszív vélemény volt, hogy munkája „megsebezte az olasz népet”. Pedig pozitívumai is voltak: új programok a tanároknak, emelkedett az oktatás színvonala, didaktikai téren utat engedett újításoknak, az állami vizsga által előírt dolgokat kellett megtanítani, elemi szinten pedig a reformpedagógiai elvei is utat kaptak. Homályba

⁷ Colombo, Katia: La pedagogia filosofica di Giovanni Gentile. Franco Angeli, Milano, 2004.

takarta az előzőket, hogy a filozófián és a történelmen keresztül bevették a politikát az iskolába. A rendszer egyáltalán nem nevezhető tanárbarátnak: a tanárokat arra kötelezték, hogy többféle tárgyat tanítsanak, mindezt létszámcsökkentés mellett, a kötelező tárgyak számának növelésével. A reform legmélyebb lényege politikai volt, a „nemzeti szellem újjáélesztése”. Antidemokratikus volt, amennyiben állandósította az olasz iskola társadalmi igazságtalanságait, társadalmi barikádokat emelt és megakadályozta a népi elit előbbre jutását.

Az olasz iskola fasizálásáig hosszú út vezetett. Ennek fontos állomását jelentette Cesare Maria de Vecchi 1935-tel kezdődő oktatásügyi minisztersége. Ő „az igazi fasizmus” militarista szellemét hozta be az oktatásba. Egészen addig semmi köze nem volt addig az iskola és a kultúra világához. Az általa útjára bocsátott fasizálás megváltoztatta az iskolai élet külsőségeit, a militarizmust beköltöztött az iskola falai közé, elvette az iskolák maradék önállóságát és el kellett fogadniuk azt a tényt, hogy a fasiszta államban csak a teljes alávetettség várható rájuk. Bevezetésre került a „Katonai ismeretek” című tantárgy, azzal a céllal, hogy a tanulóifjúságban kialakítsák a harci szellemet. Külön érdekesség volt, hogy nem az iskola tanárai, hanem a Fasiszta Milícia tisztjei tartották. De Vecchi rendszerében az antifasiszta érzelmű tanároknak, vagy akik nem léptek be a fasiszta pártba, nem volt helyük. 1936-ot a tanári elbocsátások éveként emlegették. Kiterjesztette ellenőrzését az iskolában használatos könyvekre, kiadványokra is, csak azok maradhattak, amelyek a fasiszta ideológiát tükrözték.

Az 1939-es esztendő sorsdöntő volt az iskolák fasizálásában. Giuseppe Bottai nemzetnevelési miniszterként elfogadtatta a Fasiszta Nagytanáccsal az „Iskolákról szóló rendelkezést”. Olyan elveket és a módszereket határozott meg, melyekkel megvalósíthatónak vélte, hogy az iskolának a fasiszta államba történő teljes integrációját. Oktatási céljaként Bottai az új generációk politikai és emberi tudatának formálását jelölte meg. Reformja a teljes iskolai rendszert érintette. Újfajta iskolákat hozott létre. Az elemi iskola két felsőbb osztálya ezentúl a „Munkaiskola” nevet viselte. Tervei között szerepelt a humán gimnázium és a reálgimnázium egyenjogúsítása. A felső középiskolákból ezentúl nagyobb lehetőség nyílt volna a továbbtanulásra, könnyített a felvételi módján is. Iskolaügyi rendelkezései ugyanis javarészt papíron maradtak a viláégés miatt.

Bottai volt, aki 1938-ban az iskolákban antiszemita intézkedéseket vezetett be.⁸ Az „új olaszok” nevelésének eszköztárába beletartoztak az új tantárgyak, mint pl. „Fasiszta történelem és kultúra”, a „Fajvédelem”c. újság kötelező iskolai terjesztése és tanulmányozása, olyan iskolai füzetecskék, naptárak, melyek „fülbemászó” rövid mondókáikkal és egyszerű rajzaikkal magát a fasizmust és a Duce figuráját magasztalták, nagy teret szenteltek a fasizmus története bemutatásának. Propagandisztikus eszközöket szolgáltak a tananyagok is. Pl. a nyelvtankönyvekben mondatelemzésre szánt mondatok, „Bátran szembeszállunk az ellenséggel.”, „Nem rettenünk meg a harctól”. Olvasmánycímek: „Beszél a

⁸ Bottai, Giuseppe: *Diario 1935-1944*. Edizione BUR Supersaggi, Milano, 1989.

Duce”, „A zsidók”, „A latin faj”. Számtanórán a líbiai olasz területek nagyságát kellett kiszámítani a gyerekeknek, de számtanpéldát lehetett kovácsolni a háborúban ledobott bombák számából is, vagy a fasiszták által bevezetett díszlépésből.

A Gentile-reform ekkor már felismerhetetlen volt. Az iskolát megregulázták, a fasizmus pedig gyönyörködött a szabadság megfojtásában.

Irodalom

- BARAUSSE, ALBERTO: I maestri all'università: la Scuola pedagogica di Roma, 1904-1923. Morlacchi Editore, Perugia, 2004.
- BOTTAI, GIUSEPPE: Diario 1935-1944. Edizione BUR Supersaggi, Milano, 1989.
- BURZA, VIVIANA: Pedagogia, formazione e scuola. Un rapporto possibile. Armando Editore, Roma, 1999.
- COLOMBO, KATIA: La pedagogia filosofica di Giovanni Gentile. Franco Angeli, Milano, 2004.
- DI RIELLA GALATI, Amadeo: Alcuni uomini politici del mio tempo. BiblioBazaar, LLC, 2009.
- GAUDIO, ANGELO: Scuola, Chiesa e fascismo. La scuola cattolica in Italia durante il fascismo (1922-1943). Editrice La Scuola, Brescia, 1995.
- GENTILE, GIOVANNI: Il problema scolastico del dopoguerra. Riccardo Ricciardi Editore. Napoli, 1919.
- MAZZATOSTA, TERESA MARIA: Il regime fascista tra educazione e propaganda 1935-1943. Nuova Universale Capelli Editore, Bologna, 1978.
- MESSINA, AMADEO (a cura di): Le letterine dei Balilla. Colonnese Editore, Napoli, 1993.
- TOGNARINI, IVANO: Il vecchio libro. La scuola del ventennio fascista: Balilla e Piccole Italiane, soldati e massaie. Edizione Polistampa, Firenze, 2002
- TURI, GABRIELE: Giovanni Gentile: una biografia. Giunti Editore, Firenze, 1995.

Könyvrecenzió

Savaria katonai története¹

A szombathelyi Aréna utcai malomépület ad otthont a szombathelyi helyőrség történeti gyűjteményének. Egyenruhába öltöztetett életnagyságú katonai figurák, fegyverek, számos dokumentum, stílszerű katonai környezetében ünnepélyes keretek között mutatta be 2010. december 4-én *dr. Hende Csaba* honvédelmi miniszter *Jagadics Péter* nyugállományú alezredes, volt hallgatónk *Savaria katonai története*. című könyvét. A színvonalas feldolgozás a máról szól, de Szombathely katonai történetének régmúltjára is emlékezteti az olvasót.

A Borostyánút melletti fekvése miatt előbb a rómaiak ló- és kocsiváltó helye, majd katonai tábora. Igazi fejlődését Kr. u. 43-tól követjük, amikor Claudius császár *colonia rangra* emelte. A császár, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus (Kr. e. 10. augusztus 1. – 54. október 13.) sikeresen irányította a birodalmat. A település neve ezidőtől *Colonia Claudia Savariensum* (savariaiak *claudiusi kolóniája*) lett. Mint római jogú város polgárai, Savaria lakói is a római polgárok teljes körű jogait élvezték. Trajanus Marcus Ulpius, az első provinciális ember, aki Rómában a császári trónra emelkedett, lándzsás légiót alapított az itteniekből. Nehéz és fordulatos évszázadok következnek, az inszurrekció, az 1848-as események, a Monarchia, az első és második világháború vérzivatarra, a trianoni ország haderőépítésének mozzanatai majd a Szovjet Hadsereg 34 éves jelenléte.

Az 1945-ben új helyzetbe került magyar fegyveres erők átszervezését előbb politikai küzdelmek majd a fegyverszüneti és békekötési megállapodások alakították.² A Magyar Néphadsereg megszervezése 1945-től, a háborúra felkészülés majd a nagyhatalmi erőegyensúly kialakulásának korszaka, a tömeghadsereg kiépítése, a kényszerhelyzetből való elszakadás kezdeményezései sorozatos szervezési terveket hívtak elő. Az évtizedeken át változó intenzitással folyó átalakítások 1948-ban kezdődtek a Pilis hadrenddel, azok utolsó fejezetét a Rubin fedőnevű átalakítás zárta le (1986–1987). A szándék arra irányult, hogy a korábbi mechanikus szovjet megoldások követésétől elszakadva, sajátosan magyar haderőrendszer alakuljon ki. Az átszervezés, azon túl, hogy a szovjetek rosszalását is magára vonta, jelentős erkölcsi veszteséggel, rendkívüli anyagi terhekkel járt. E folyamat alatt 1971-ben létesült új helyőrség Győrött és Szombathelyen. 1986-1988 között alakulatok szűntek meg, olvadtak össze, személyi állomány, fegyverzet és felszerelés vándorolt országszerte – tényleges eredmény nélkül. A

¹ Jagadics Péter: *Savaria katonai története*. Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Budapest. 2010. 128 oldal.

² Osváth Imre (1998) *Bástya a béke frontján. A magyar haderő és katonapolitika 1945-1956*. Aquila. Lapis Kereskedőház.

Rubin feladat befejezését 1988 végén a szombathelyi dandár által elnyert élenjáró cím és a város által átadott csapatzászló jelképezte.

Az akkori haderő 155 700 főt számlált, az egy szárazföldi hadseregben három hadtest, fegyvernemi ezredek és szakcsoportok, a honi légvédelmi hadtest (benne három repülőezred, helikopterezred) egy légvédelmi és egy rádiótechnikai dandár alkotta a Magyar Néphadsereget.³

1989 után olyan folyamat kezdődött meg, amely során megkezdődött a polgári demokrácia elveinek megfelelő, alkotmányos alapokon felépülő, a parlamentnek felelős haderő kialakítása. Ennek során a szombathelyi helyőrséget 2004-októberében számolták fel, a hivatásos állománytól a parancsnok 2004. december 15-én búcsúzott. A Savaria laktanya „fénykorában” 3500 katona teljesített szolgálatot. A bezárással egyidejűleg megszűnt a sorállományú katonaság, a hivatásosok pedig az ország különböző helyőrségeibe kerültek. Dr. Hankó Faragó Miklós, az Igazságügyi Minisztérium politikai államtitkára 2006-ban közölte, hogy megkezdődik a Savaria Kiképző Központ átalakítása büntetés-végrehajtási intézménnyé.

Jagadics Péter aktív katonaként végigélve a szolgálati utat, a sokrétű feladatot, két társadalmi rendszer hadseregében volt részvevője az eseményeknek. Így az időrendi eseménykövetés, a mindig változó haderőreform céljai, szervezeti megoldásai hiteles képet nyújtanak a haderő átalakulásáról. Érinti a közvetlen és közvetett környezet befolyását, a Varsói Szerződésből következő változtatásokat, a különböző szervezeti formákat, az alakulatok megnevezését, a diszlokációk folyamatát. Az „Erős felindulásból...” de szakszerű nyelvezettel, olvasmányosan, érzelmi visszafogottsággal megírtak egy felelős katonatiszt történeti visszaemlékezésén túl, tanulságosak is. Szemléletes és örömteli a fegyverzet megújítások időszaka, elgondolkodtató a kiképző központok elhelyezése körüli eseménysorozat, talán humorosnak is felfoghatóak ezen események, ha következményei nem lettek volna kritikával illelhetőek.

Értékesek a laktanyában működött alakulatok működéséről közöltek – a Savaria Kiképző Központ, a 93. páncéltörő tüzérosztály, a 42. Baranya Felderítő Zászlóalj, a 2. RÁF (Rádió Felderítő Zászlóalj, az 57. Felderítő-szakanyag javító és ellátó század, a 73. vegyvédelmi század azt a sokrétűséget jelzik, amelyre a helyőrség megfelelő keretet nyújtott. A határvédelem szervezetében a trianoni diktátum után létrehozott alakulatok történetét a teljesség igénye nélkül, de fontosságára tekintettel a szombathelyi honvédelemhez tartozóként dolgozza fel a Határőrség Szombathelyen fejezet Kemenes Péter tollából. A döntési mechanizmusba nyújt betekintést a mellékletekben közölt néhány dokumentum, hogy milyen okok, feltételek vezettek egy-egy döntéshez. Képet kapunk arról is, hogyan vettek részt a szombathelyi alakulatok a társadalom mindennapjaiban, ünnepeiben. érzékeltetve a haza védelmére kész honvéderők jelenlétét. A honvéd

³ Endresz Ernő (1997) Az átalakuló Magyar Honvédség (1987-1997). Budapest. 1997. TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület.5-6.

művelődési rendszer sokoldalú értékteremtését szemlélteti a Szombathelyi Helyőrségi Klub – a korlátozott terjedelem miatt - sajnálatosan szűkre szabott bemutatása.

A kiadást támogatók – Bizalom Vagyonvédelmi Szolgáltató Zrt., Csizmadia Gábor dr., Selectrade Kft., Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata és Urbán Lajos nyugállományú altábornagy jó ügyet szolgálva szponzorálták a kiadványt.

A műben nem kis érték a hagyományőrzéssel elérendő felelősség tudatosítása a katonai jelenlét, a katona, mint hivatás és a haza védelme, mint kötelezettség érzékeltetése. A kötet színvonalas kiállítású, adatai, képei felvillantják a múlt immár visszahozhatatlan, de megőrizni érdemes tanulságos évtizedeit. A recenzens osztja dr. Holló József Ferenc ny. altábornagy Előszóiban irt gondolatait: „*Jagadics Péter a megirt korszak részvevőjeként a hivatását élő emberként állít, emléket alakulatainak, bajtársainak*”. Dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter a könyv kapcsán maga is emlékeztetett a szombathelyi helyőrség létrehozására és azokra a mai törekvésekre, melyekkel az erős magyar honvédség teremődik meg. A könyv írója, Jagadics Péter nyugállományú alezredes ma is katona - a Savaria légió tagjaként a légió legjobb hagyományainak továbbvivője.

Krisztián Béla

Abstract

ANDRÁS BÉRES: The theatre in the space of minority existence. This study examines the formation of the audience of Hungarian theatres in Transylvania based on data of theatres of Marosvásárhely with an aim of trying to answer a question of why bilingual cities in Transylvania have been able to establish and develop Hungarian theatre-audience. While leaving the process of scientific analysis for a momentum, the study addresses some current issues referring to the peculiar public cries of the theatre-world. 3. p.

GERGELY ARATÓ: New model of the relationship between labor market and education in the skills policy in Great Britain. The Leicht report (2006) introduced a new theoretical approach in the British skills policy, a so-called 'skills ecosystem concept.' The new approach is based on the broad context of education, economic development and demand of labor market, and induces new development policies, focusing on both supply and demand side of the skills market. The new measures increase the role of employers in the training-related decisions and raise support for a sectoral approach, through which training and workforce develop. 18. p.

JÓZSEF BAKA: The spatial innovation of adult education. Over the last two decades the diversification of the adult education field has grown enormously in Hungary. The paper gives an overview of the new spaces and contexts for adult learning, however he maintains the thesis of the versatility of folk high schools in terms of educational philosophy and adaptive practice to the contemporary challenges. 24. p.

DÓRA LIPPÓY – ISTVÁN LÜKŐ – VIKTÓRIA TOMBOR: Modernisation of the training of foster-parents. Some examples of the national development process of the French foster-parental model. The authors, on behalf of the Research Centre for Vocational Methodology and Network-development of the Institute of Vocational and Continuing Education of the Faculty of Adult Education and HRD of the University of Pécs, have participated in the framing of a Leonardo da Vinci project. István Lükő has written the feasibility study of the project upon which Viktória Tombor prepared a new model of competence-based and modular training which was complemented and fine-tuned with Dóra Lippóy, a lecturer of the institute. 30. p.

TAMÁS VÁMOSI: The Hungarian political changes in the Spring of 2010 claimed the reorganization of processes in the social and economic environment. The vocational education system cannot be an exception in an era of structural reforms, however, the „re-position” of the system is a constant process, and this time the changes are going much further on. The Hungarian Chamber of Commerce & Industry seems to be a relevant partner organization in this process referring to VET. The chambers' most important task is to collect and communicate the needs of the companies about human capital, what vocational training system should respond properly to labour market needs, both in quality and quantity. This article is focusing the chambers' current tasks, and how the scope of duties are evolving in order to make the system more effective. 44. p.

ARTUR LAKATOS: This paper is dealing with the problem of Scientific Publication and its management. Structured into sub-chapters dedicated to special representative problems, based on the author's previous research in Cultural Management, it presents information regarding key issues of Publication Management such as types of scientific publication and their characteristics, international databases and rules of indexing, the impact factor, issue of plagiarism. 60. p.

VIKTÓRIA TOMBOR: Practical educational form in the classroom. Learning by doing in the focus. Nowadays, learning by doing is very important in vocational education. Learning by doing is based on competence. The author is introducing a learning by doing office and students' work in this office as they learn about administration-based issues. 70. p.

KRISZTINA FODORNÉ TÓTH: The concept of communication is ambiguous not only in the scientific terminology, but also in everyday speech acts. The phenomenon range of communication is very wide, so references labelled with the term „communication” or its side-terms (for example communicate, communicator, communicative) are diverse. They vary not only based on situation or disciplinary differences, but also on common human knowledge about situations or adequate use of language in each situations. 75. p.

BALÁZS PANKÁSZ: Web 2.0 and the application of social media (community media) in higher education. This paper analyses the application and the possible practical usage of social media referring to a special environment, that of higher education. 83. p.

ISTVÁN PINTÉR: Attention to lying. The author is trying to make conclusions from external attributes of a person which refer to lying. Also, he is pointing out some major psychic and mental changes determining the process and rendering relevant phenomena into a special order to reach for a conclusion of his research-thesis: With preparedness, a lie can be explored just when it appears which strongly influence our relation to the personality. 96. p.

CLAUDIA K. FARKAS: School in interwar Italy. Between the two world wars, the school in Italy was an instrument of the fascist propaganda. The school-fascisizing was a long and complex process. This article presents the nodes and stages of this process. 111. p.

BOOK-REVIEW: Béla Krisztián has reviewed the book of Péter Jagadics, a retired colonel and a former student of the Faculty, titled The military history of Savaria. This peculiar book describes recent times, however, it reminds the reader of the military history of Szombathely. 116. p.